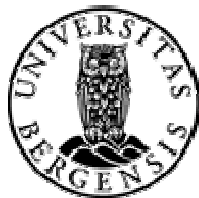

”vann og kan og mann”

En sociolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk
blant ungdommer i Narvik

Randi Neteland

Mastergradsoppgave i nordisk
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studium
Universitetet i Bergen
Vår 2009

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet med tanke på alle som er interessert i talemål.

Motivasjonen for å skrive masteroppgaven kom da jeg oppdaget at narvikmålet ikke var forsket på fra før, til tross for at det så ofte blir kommentert i Nord-Norge. Jeg håper oppgaven skal være lesbar også for folk uten utdanning i nordisk, og at de med interesse i Narvik og narvikmålet vil lese den. Forordet er en takketale til mange av dere som har hjulpet meg på veien mot målet.

Masteroppgaven hadde aldri blitt virkelighet uten velvillige informanter og engasjerte ”tipsere” i Narvik. Jeg vil derfor rette en spesiell takk til ungdomsinformantene for deres pratsomhet og åpenhjertighet. Jeg vil også takke de eldre informantene som slapp meg inn i sine hjem og fortalte meg sine spennende og engasjerende historier. Takk også til alle som tipset meg om mulige informanter, spesielt lærerne Marita Flygel, Wenche Jakobsen og Elin Minde.

Min veileder, Gjert Kristoffersen, fortjener en stor klem for all støtten han har gitt meg. Jeg har satt stor pris på de gode veiledningssamtalene våre, og særlig det at jeg kan spørre om alt, inkludert ting jeg burde vite.

Jeg vil også rette en takk til Knut Hofland på Aksis, som har gjort dataene mine så mye enklere å håndtere. Takk også for alle gode innspill jeg fikk på konferansen *Språkvariasjon og identitet* i Kristiansand i november 2008, og takk til alle dere i FORSE-gruppa for at dere har vist interesse for prosjektet mitt. Spesiell takk til Edit Bugge og Agnete Nesse som har hjulpet meg med stort og smått i sluttspurten. Takk også til Nina Gram Garmann som hjalp meg til å forstå hvordan frekvens henger sammen med språkendring.

Mine medstudenter har vært en uvurderlig støtte, både faglig og sosialt. Takk for all latteren og alle de gode samtalene i sofakroken. Æ bi å savne dåkker! En spesiell takk til mine korrekturlesere: Gunnhild Jørginsdóttir Brimheim, Marte Nordanger, Margunn Rauset og Linda Rogne.

Til sist vil jeg takke familien. Takk for at dere har tro på meg, og støtter mine valg. En stor klem til dere! Og en spesielt god klem til Petter for at du skjønner at jeg trenger å jasse og snakke om andre ting enn masteroppgaven.

Bergen, 15.05.09

Randi Neteland

Innhold

1	Innledning.....	1
1.1	Strukturen i oppgaven	1
1.2	Bakgrunnsinformasjon om Narvik.....	2
1.2.1	Framveksten av en by.....	4
1.2.2	Næringsliv og utdanning i dag	6
1.2.3	De ulike skolene og elevgruppene	7
1.2.4	En skisse av Narviks "vi".....	7
1.3	Forskning om narvikmålet og ofotmålet.....	9
1.3.1	Talemålet i Ofoten.....	9
1.3.2	Narvikmålet.....	10
1.3.3	Lokalt riksmål	11
1.4	Problemstilling	12
2	Teorikapittel	13
2.1	Vitenskapelig bakteppe	13
2.2	Forskere og resultater	16
2.2.1	Sosial klasse og språk.....	17
2.2.2	Hva er prestisje?.....	18
2.2.3	Lokal identitet	19
2.2.4	Nettverk.....	21
2.2.5	Konstruksjon av identitet	23
2.3	Koinéforming	24
3	Metode.....	26
3.1	Kvalitativ og kvantitativ metode	26
3.2	Sosiale variabler	27
3.2.1	Andres undersøkelsesmetoder og sosiale variabler.....	27
3.2.2	Mine sosiale variabler	30
3.2.3	Mine utvalgsmetoder.....	31
3.2.4	Navngiving av informantene.....	33
3.3	Feltarbeid.....	33
3.3.1	Forberedelser.....	34
3.3.2	Innsamling av data	34
3.3.3	Etterarbeid	35

3.4	Språklige variabler	36
3.4.1	Variabel 1: (nn)	36
3.4.2	Variabel 2: (ll)	38
3.4.3	Variabel 3: Svake hunkjønnsord i ubestemt form entall (-e)	38
3.4.4	Variabel 4: Tredje person flertall (3.p.fl.)	39
3.4.5	Variabel 5: (rk) og (rp)	40
3.4.6	Andre språktrekk som kunne vært undersøkt i narvikmålet	40
3.4.7	Språktrekk representert i Kims lek.....	41
3.5	Videre oppbygging av oppgaven.....	41
4	Variabel 1: (nn)	43
4.1	Sosiale føringer	43
4.1.1	17-åringer	43
4.1.2	80-åringer	45
4.1.3	Foreløpig sammenfatting og drøfting.....	46
4.2	Strukturelle føringer	47
4.2.1	17-åringer	47
4.2.2	80-åringer	52
4.2.3	Foreløpig sammenfatting og drøfting.....	56
4.3	Leksikalske føringer	57
4.3.1	17-åringer	58
4.3.2	80-åringer	62
4.4	Drøfting av (nn).....	65
4.4.1	Ikke bønder, men heller ikke rikfolk.....	65
4.4.2	Frekvens, mentale kategorier og språkendringer	67
4.4.3	Frekvens og realisasjon av (nn).....	70
4.4.4	Bybee og frekvensene	72
5	De andre variablene.....	75
5.1	Variabel 2: (ll)	75
5.2	Variabel 3: svake hunkjønnsord i ubestemt form entall (-e).....	76
5.2.1	17-åringer	76
5.2.2	80-åringer	77
5.2.3	Sammenfatting og drøfting av (-e).....	78
5.3	Variabel 4: tredje person flertall (3.p.fl.).....	79
5.3.1	17-åringer	80

5.3.2	80-åringer	82
5.3.3	Sammenfatting og drøfting av (3.p.fl.).....	83
5.4	Variabel 5: (rk) og (rp)	86
5.4.1	17-åringer	86
5.4.2	80-åringer	87
5.4.3	Sammenfatting og drøfting av (rp) og (rk).....	88
6	Oppsummerende drøfting av resultatene.....	91
6.1	Sammenhenger i gruppens språkbruk på tvers av språktrekkene.....	91
6.2	Bydeler	93
6.3	Ungdommens meninger om narvikmålet	95
6.3.1	Narvikmålet er spesielt.....	96
6.3.2	Postalveolar /n/	97
6.3.3	Å le av narvikmålet	98
6.3.4	Bevissthet rundt egen språkbruk	100
6.4	Forhold til nærmiljøet.....	101
6.4.1	Gutter på studieforbereende	102
6.4.2	Jenter på studieforbereende	103
6.4.3	Jenter på barne- og ungdomsarbeiderfag	104
6.4.4	Gutter på elektrofag.....	105
6.4.5	Drøfting av lokal identitet	106
6.5	”Soss”, ”gangster” og ”emo” – elevenes merkelapper på de andre elevene	108
6.5.1	Studiespesialiserende	108
6.5.2	Elektrofag	109
6.5.3	Barne- og ungdomsarbeiderfag	109
6.5.4	Emo, soss, gangster eller noe midt i mellom?.....	110
6.6	Avslutning	113
6.6.1	Videre forskning.....	114
	Litteratur	116
	Sammendrag	140
	English summary	141

Vedlegg

Vedlegg 1: Befolkningsstatistikk om Narvik kommune	119
Vedlegg 2: Sysselsettingsstatistikk for Narvik kommune	121
Vedlegg 3: Intervjuguider 17-åringer og 80-åringer	122
Vedlegg 4: Bildene fra Kims lek	124
Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	126
Vedlegg 6: Individuelle tall for realisasjon av (nn)	127
Vedlegg 7: (nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Ungdommer....	128
Vedlegg 8: (nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.	129
Vedlegg 9: Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Ungdommer.	130
Vedlegg 10: Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Ungdommer	132
Vedlegg 11: Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Eldre.	134
Vedlegg 12: Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Eldre.	135
Vedlegg 13: Realisasjon av (nn) i ord med /e/, /i/ og /u/ foran /n/ (ord sagt tre ganger eller flere) Eldre.	136
Vedlegg 14: Individuelle tall for realisasjon av (-e)	137
Vedlegg 15: Individuelle tall for realisasjon av (3.p.fl.) i subjekt og objekt.	138
Vedlegg 16: Individuelle tall for realisasjon av (rk)	139

Figurer

Figur 1: Kart over Ofoten.....	2
Figur 2: Narvik by med nummer for bydeler	3
Figur 3: Befolkningsvekst i Narvik 1898 til 1902 (mangler tall for 1901).....	5
Figur 4: Prosentvis postalveolar uttale av /n/ etter henholdsvis /u/ og /a/ fordelt på plassering av (nn) i ordet.	48

Tabeller

Tabell 1: Sosiale variabler.....	31
Tabell 2: Informantutvalg.....	31
Tabell 3: Navngiving av ungdommer.....	33
Tabell 4: Navngiving av eldre informanter	33
Tabell 5: Språktrekk i Kims lek	41

Tabell 6: (nn) fordelt etter alder.	43
Tabell 7: (nn) fordelt etter kjønn og studieretning.	43
Tabell 8: (nn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.	44
Tabell 9: (nn) fordelt etter opptakssituasjon.	44
Tabell 10: (nn) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.	45
Tabell 11: (nn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	46
Tabell 12: (nn) fordelt etter vokal foran.	47
Tabell 13: (ann) fordelt etter kjønn og plassering i ordet. Ungdommer.	49
Tabell 14: (ann) fordelt etter kjønn og studieretning.	49
Tabell 15: (ann) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.	50
Tabell 16: (ann) fordelt etter opptakssituasjon.	50
Tabell 17: (unn) fordelt etter kjønn og plassering i ord. Ungdommer.	50
Tabell 18: (unn) fordelt etter kjønn og studieretning.	51
Tabell 19: (unn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.	52
Tabell 20: (nn) fordelt etter vokal foran. Eldre.	52
Tabell 21: (nn) fordelt etter henholdsvis /i/ og /e/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.	53
Tabell 22: (nn) fordelt etter henholdsvis /u/ og /a/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.	53
Tabell 23: (ann) fordelt etter kjønn og plassering i ordet. Eldre.	53
Tabell 24: (ann) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.	54
Tabell 25: (ann) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	54
Tabell 26: (unn) fordelt etter kjønn og plassering av (unn) i ordet. Eldre.	55
Tabell 27: (unn) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.	55
Tabell 28: (unn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	55
Tabell 29: (ann) i ord sagt tre ganger eller flere. Ungdommer.	58
Tabell 30: (unn) i ord sagt tre ganger eller flere. Ungdommer.	59
Tabell 31: Oversikt over individuell variasjon i ord med ulik variant av (nn). Ungdommer. .	60
Tabell 32: Gruppefordeling av (nn) i høyfrekvente ord.	61
Tabell 33: (ann) i ord sagt tre ganger eller flere. Eldre.	63
Tabell 34: De femten mest frekvente ord i norsk med (nn)	70
Tabell 35: De mest frekvente ord i norsk med (nn) som tidligere har hatt palatal /n/	71
Tabell 36: (-e) fordelt etter kjønn og studieretning.	76
Tabell 37: (-e) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.	77
Tabell 38: (-e) fordelt etter opptakssituasjon.	77
Tabell 39: (-e) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.	77

Tabell 40: (-e) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	78
Tabell 41: (3.p.fl.) som henholdsvis subjekt og objekt. Ungdommer.....	80
Tabell 42: (3.p.fl.) fordelt etter kjønn og studieretning.....	80
Tabell 43: (3.p.fl.) fordelt etter enkeltinformanters variasjonsmønster.	82
Tabell 44: (3.p.fl.) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.	82
Tabell 45: (3.p.fl.) som henholdsvis subjekt og objekt. Eldre.	82
Tabell 46: (3.p.fl.) fordelt etter kjønn og tidligere yrke	83
Tabell 47: (3.p.fl.) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	83
Tabell 48: (rk) fordelt etter kjønn og studieretning.....	86
Tabell 49: (rk) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.....	87
Tabell 50: (rk) fordelt etter opptakssituasjon.	87
Tabell 51: (rk) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.	88
Tabell 52: (rk) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.	88

1 Innledning

Retten fikk brakt på det rene at trekløveret opptrådte verbalt provoserende overfor mannen. Blant annet ertet de ham for både utseende og påkledning. I den sammenheng ble det slengt spørrende bemerkninger til vedkommende – som tydeligvis var utstyrt med pannebånd – om han var narviking. Det igjen bunnet tydeligvis i en slags felles oppfatning av *narvikingers dialektiske håndtering av plagget ”pannebånd”*.¹ (Eidum, avisen Fremover: 14.03.08) (min utheving)

Talemålet i Narvik er gjenstand for hån og latterliggjøring i Nord-Norge, både i slåsskamper og på revyscenen.² Hvorfor er det slik? Og hvorfor er innbyggerne i byen likevel så stolt av talemålet sitt? Hvordan snakker egentlig en narviking? Og snakker alle i byen likt? Hvor slutter byen og hvor begynner bygda? Hva skiller unge og gamles talemål? Finner vi ungdommer som er stolt av byen sin og ungdommer som ikke kan vente til de får flytte derfra? Og blir holdningene deres til byen gjenspeilet i talemålet?

Det er mange spørsmål man kan stille i forbindelse med talemålet i en by. Dette er en oppgave som søker å framstille språksamfunnet Narvik i bredden, men også med dypdykk i språklige trekk som er spesielle for talemålet i byen. Jeg synes det er interessant at narvikmålet blir betraktet som så annerledes i nordnorsk sammenheng. Jeg lurer på hva det er slags endringsprosesser som har foregått i byen, og hva slags språklige endringer som foregår i dag. Jeg vil ikke bare påvise variasjon, men også forsøke å forklare hvorfor ulike innbyggere snakker forskjellig. Den generelle problemstillingen for oppgaven er:

Finnes det språklig variasjon mellom ungdomsgrupper i språksamfunnet Narvik?

Jeg kommer tilbake til problemstillingen senere, og da vil den bli presentert mer konkret med mer utfyllende informasjon om språklige og sosiale variabler.

1.1 Strukturen i oppgaven

Dette innledende kapittelet er viet språksamfunnet Narvik. I del 1.2 finner du bakgrunnsinformasjon om byen i dag, og om viktige historiske hendelser. Etter en kort innføring om byen, gir jeg en innføring i talemålet i Narvik på bakgrunn av tidligere publiserte verk om norske talemål (del 1.3). Her presenterer jeg også problemstillingen min fylligere, med spesifikke underpunkt.

¹ ”Vedkommede” skallet deretter ned en av ”trekløveret”.

² Honningsvågrevyens karakter Cliff Arne ”fra selve Narvik” er en av de best kjente parodiene i Nord-Norge i denne sammenheng.

I kapittel 2 beskriver jeg teorier og resultater som har vært nyttige for meg i arbeidet med narvikmålet. Det innebærer en beskrivelse av arbeidene til viktige internasjonale forskere innen sosiolingvistikken, og også av noen norske forskere. I dette kapittelet forsøker jeg så mye som mulig å vise hvordan teoriene har relevans for mitt eget arbeid.

Datamaterialet mitt består av intervju med seksten 17-åringer, og en referansegruppe på seks 80-åringer. I kapittel 3 skal jeg begrunne mitt valg av informanter, og fortelle hvordan innsamlingen ble gjennomført. Jeg skal forklare hvilke metoder jeg har benyttet i registrering og analyse av språktrekkene, og diskutere hvordan man kan sette informantene sammen i grupper. I dette kapittelet finnes også en grundig gjennomgang av de språklige variablene jeg skal undersøke.

I kapittel 4 og 5 kommer resultatene. Her skal jeg vise tall og tabeller, og forklare og tolke dem. I siste kapittel ser jeg språkvariablene i sammenheng og drøfter dem i lys av kvalitative variabler.

1.2 Bakgrunnsinformasjon om Narvik

Narvik kommune er den nordligste kommunen i Nordland fylke, og grenser opp mot Troms fylke og Sverige (som dessverre bare er et hvitt felt på kartet nedenfor).³

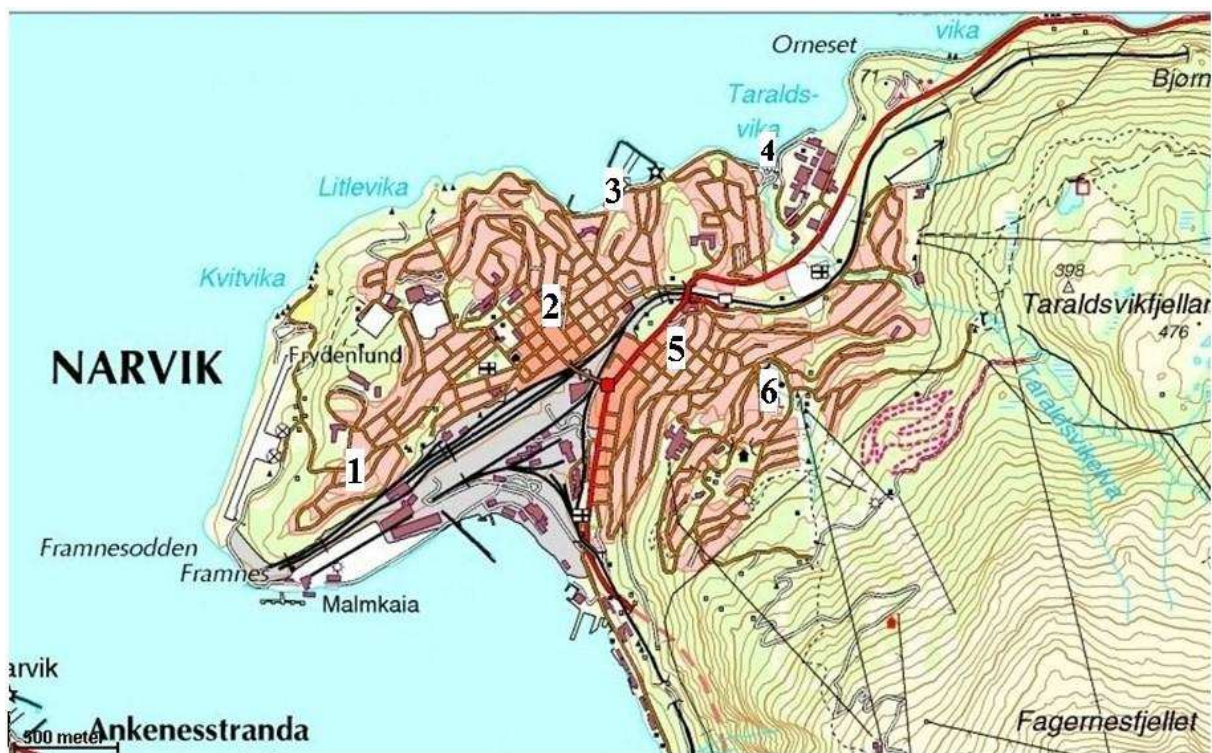

Figur 1: Kart over Ofoten

³ Kilde for begge kartene: Statens Kartverk "Norgesglasset" (<http://ngis2.statkart.no/norgesglasset/default.html>)

Kommunen er en stor kommune med flere tettsteder, blant annet Bjerkvik og Ankenes. Denne undersøkelsen er imidlertid avgrenset til Narvik by, som jeg har definert som bebyggelsen på Narvikhalvøya (se kart lengre ned). Ifølge Statistisk sentralbyrå er det pr 1.1.08 18384 innbyggere i kommunen og 13958 personer i byen Narvik.⁴ (Se bosettingsmønster og befolkningsstruktur i vedlegg 1.) Narvik kommune ble sammenslått med nabokommunen Ankenes i 1974 og befolkningstallet ble da på omtrent 19000 innbyggere. Kommunen har altså ikke opplevd en slik befolkningsvekst som har foregått i andre nordnorske byer, som Bodø og Tromsø. Det har heller vært fullstendig stagnasjon i innbyggertallet de siste 35 årene.

Byen er plassert strategisk ut fra kommunikasjonslinjen fra jernbanen til havet (se del 1.2.1). Jernbanen og området knyttet til malmutskippingen vises tydelig i kartet nedenfor som en trekant midt i, som deler byen i to.

Figur 2: Narvik by med nummer for bydeler

Det har ikke vært mulig å finne noe offisielt kart over bydelene i Narvik, så de har jeg sett meg nødt til å definere selv, i samråd med andre innbyggere i Narvik. Numrene i kartet over

⁴ Kilde for befolkningstall i Narvik: Statistisk sentralbyrå (<http://www.ssb.no/befsett/tab-2008-06-20-01.html>) og (<http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhist/tabeller/tab/1805.html>)

er det jeg som har skrevet inn. 1 står for Framnes, 2 er Frydenlund, 3 er Vassvik, 4 er Taraldsvik, 5 er Oscarsborg og 6 er Skistua.⁵

1.2.1 Framveksten av en by

Det karakteristiske for Narvik er nettopp dette at her ble et *samfunn* før det ble by. (Ytreberg 1953: 272)

Narvik fikk bystatus i 1902. Da hadde byen opplevd en enorm befolkningsvekst på få år.

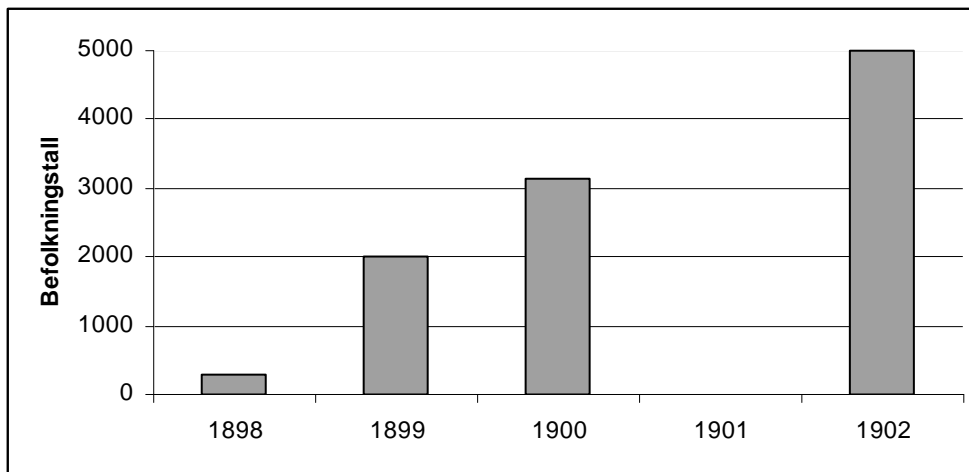
I 1875 bodde det 134 innbyggere i Narvik (Aas 2001: 47). Stedet hadde to store gårdsbruk og noen husmannsplasser, og var en del av landkommunen Ankenes. Helt siden 1660-tallet har man visst at fjellene Kiirunavaara og Luossavaara inneholdt store mengder jernmalm, men de manglet teknologi til å utvinne malmen og frakte den ut til markedet. Etter diverse tautrekking ble det i 1887 satt i gang bygging av jernbane fra Kiruna til Narvik, med tanke på å skipe ut malmen fra den isfrie havna der.

Jernbanen ble bygd i to omganger. Arbeidet startet med engelsk kapital, men etter bare to år gikk anlegget konkurs (1889) og omtrent 580 arbeidere ble sendt hjem (Aas 2001: 39). Disse arbeiderne var erfarne anleggsarbeidere fra liknende arbeider i Norge og Sverige. Til tross for at arbeiderne ble sendt hjem, vokste stedets innbyggertall også i perioden mellom anleggene. Dette tolker jeg som at folk mente det var fornuftig å bosette seg på Narvikhalvøya. De hadde med andre ord tro på at arbeidet ved jernbanen skulle tas opp igjen, og at det skulle bli arbeidsplasser i Narvik.⁶

Den neste byggefasen (1898-1902), ble finansiert av den svenske og den norske stat. Ifølge Aas (2001: 50) og Ytreberg (1953: 272, 417) hadde stedet en enorm befolkningsvekst i disse årene: I 1898 var det 300 innbyggere på Narvikhalvøya. Tallet økte til 2000 innbyggere på bare ett år. I 1900 var det 3342 innbyggere i Ankenes herred og bare 191 av disse bodde på Ankenessiden (se kart ovenfor). I løpet av to år blir altså folketallet tidoblet, og i 1902 har den nye bykommunen Narvik omtrent 5000 innbyggere.

⁵ Det er et mangfold av navn på bydeler i Narvik, og noen vil mene kartet er for lite detaljert.

⁶ Ifølge historiebøkene var det slett ikke sikkert at arbeidene med jernbanen kom til å bli fullført (Ytreberg 1953) og (Aas 2001).

Figur 3: Befolkningsvekst i Narvik 1898 til 1902 (mangler tall for 1901)

Vi ser tydelig av figuren at det er en enorm befolkningsvekst på bare fem år. Et sted som vokser så raskt får mange utfordringer. Dette gjelder både rent praktiske forhold som utbygging av infrastruktur, og sosiale utfordringer som arbeidsledighet, alkoholmisbruk eller tilsyn av barn. Nybyggerne måtte tåle manglende vannverk og gjørmete kjerreveier, boligmangel, manglende kloakksystem, søppelplass i sentrum av bosettingene og dårlige kommunikasjoner med omverden. Det var også mange sosiale utfordringer i det nye samfunnet, og selv om vi ikke skal tro alt vandrehistoriene forteller, var det nok en del bråk forbundet med alkoholforbruk. I perioder flyttet folk til byen før de fikk seg jobb, og dette tærte på pengene i Ankenes herreds fattigkasse. Det var også problematisk at skolen ikke var stor nok til å huse alle de nyinnflyttede barna. Manglende bevilgninger til infrastruktur var ifølge Ytreberg (1953: 275) en av hovedårsakene til at representanter for befolkningen søkte om at Narvik måtte få bli en egen kommune.

Hvem var disse første innbyggerne? Hvordan var befolkningsmassen sammensatt? Ifølge en folketelling gjennomført i desember 1900 var to tredjedeler av innbyggerne menn. 469 av byens kvinnelige befolkning var mellom tjue og tretti år, og i alt var to tredjedeler av befolkningen under tretti år (alle tall fra Aas 2001: 50). Jeg tolker tallene slik at mange unge menn flytter til Narvik, og at de tar med seg familiene sine.

Det er interessant, også i språklig sammenheng, at åtti prosent av innbyggerne er fra Nord-Norge. På det engelske anlegget ble arbeiderne rekruttert fra omreisende arbeidslag fra Sverige og Sør-Norge, mens det i andre del av byggingen ble rekruttert mange flere lokale arbeidere. I 1900 er 73 % av arbeiderne nordnorske, hovedsakelig fra nabokommunene, mot bare 15 % nordnorske arbeidere på det engelske anlegget (Aas 2001: 53). Arbeiderne er ifølge Aas unge og uerfarne menn fra fiskerbonde-miljø. Det vil si at de var nærmere den

opprinnelige befolkningen i Narvik, både språklig og kulturelt, enn arbeiderne fra den første byggefasen. Vi vet også at svært mange av disse arbeiderne i andre byggefase, gikk over til annet arbeid i byen etter at anleggsarbeidet på jernbanen var avsluttet, gjerne til et annet arbeid for LKAB (Luossavaara-Kiirunavaara AB). Vi kan altså ikke beholde mytenes bilde av at hoveddelen av byens befolkning var omflakkende arbeidere, såkalte rallare. De var vanlig nordnorsk fiskerbonde-ungdom som flyttet til byen og ble arbeidere.

1.2.2 Næringsliv og utdanning i dag

Med modernisering av tidligere manuelt arbeid, ble det færre arbeidsplasser direkte tilknyttet omlastingen av malm fra tog til båt. LKAB hadde nesten tusen ansatte i 1950, men i 1965 var arbeidsstokken redusert til seks hundre. I 2008 var det bare omtrent to hundre og tretti ansatte ved LKABs avdeling i Narvik. Bolaget bærer mindre preg av å være en hjørnesteinsbedrift i byen, til tross for at de også engasjerer en god del lokal arbeidskraft gjennom anbudskontrakter.

Næringslivet i byen i dag er preget av tre satsingsområder: transport, teknologi og turisme. Narviks plassering som transportknutepunkt med jernbane, isfri havn og to europaveier gir mange arbeidsplasser innen transport og lagring av varer. Både ved og utenfor Høgskolen i Narvik er det mange som arbeider med forskning og teknologi. Narvik satser også hardt på friluftslivsturisme og vil trekke til seg turister med slagordet ”sterke opplevelser”. Disse tre satsingsområdene gjenspeiles i Statistisk sentralbyrås regionale statistikk som viser at så mye som 85 % av Narviks innbyggere jobber i tertiærnæringene, mot omtrent 75 % på fylkes- og landsbasis.⁷ (Mer om sysselsetting i kommunen i vedlegg 2.)

En kan ta utdanning i Narvik innen mange områder: Den tidligere nevnte Høgskolen i Narvik tilbyr svært mange fag innen emnene teknologi- og ingeniørfag. Høgskolen kaller seg ”Nord-Norges tekniske høgskole”, men har også studietilbudene sykepleie og økonomi og administrasjon.

På lavere nivå kan en få videregående utdanning innenfor alle utdanningsprogrammene utenom naturbruk.⁸

⁷ Tall fra Statistisk Sentralbyrå (<http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=18>). Statistisk Sentralbyrå regner imidlertid også transport som en del av tertiærnæringene, og dermed er nok en del av arbeidet på LKAB medregnet i disse 85 prosentene.

⁸ Etter kunnskapsløftet er videregående utdanning delt opp i fire studieforbereende utdanningsprogram og åtte yrkesfaglige utdanningsprogram. De studieforbereende utdanningsprogrammene er de som gir eleven studiekompetanse til å gå videre på høyskoler og universitet og er: *studieforbereende* med og uten *forgivingsfag* (tidligere allmennfag), *idrettsfag* og *musikk, dans, drama*. De yrkesfaglige utdanningsprogrammene er de som

1.2.3 De ulike skolene og elevgruppene

Narvik videregående skole er nylig sammenslått (fra 1. august 2008), men er ikke fysisk samlokalisert. Skolen er sammenslått av tre videregående skoler som har navn etter bydelene de ligger i: Frydenlund, Oscarsborg og Solhaugen. Disse tre såkalte studiestedene har og har hatt ulike studieretningstilbud og derfor har de ulike elev- og lærersammensettinger, noe som medfører ulike skolekulturer. Forskjellene vil sannsynligvis opprettholdes så lenge studiestedene er fysisk adskilt. Jeg kommer derfor til å omtale de som tre forskjellige skoler i denne oppgaven.

Frydenlund studiested er det gamle gymnaset, og handelsskolen. Skolen tilbyr studiespesialiserende (tidligere allmennfag). Skolen tilbyr også idrettsfag (også et studieforberedende utdanningsprogram) og service og samferdsel (et yrkesfaglig utdanningsprogram).

Oscarsborg studiested er tidligere Narvik Tekniske Aftenskole og yrkesskolen. Skolen tilbyr i dag fem yrkesfaglige utdanningsprogram: bygg- og anleggsteknikk, elektrofag, restaurant- og matfag, service og samferdsel, og teknikk og industriell produksjon. Skolen har en ujevn kjønnsfordeling med mange gutter.

Solhaugen studiested er den tidligere husflidsskolen. Skolen har tilbud innen tre yrkesfaglige utdanningsprogram: design og håndverk, medier og kommunikasjon, helse og sosialfag, samt to studieforberedende utdanningsprogram: musikk, dans, drama, og studiespesialiserende med formgivingsfag. Dette studiestedet har også en ujevn kjønnsfordeling, med flere jenter enn gutter.

Informantene mine fra studieretningsfag går på Frydenlund, jentene fra barne- og ungdomsarbeiderfag går på Solhaugen og guttene fra elektrofag går på Oscarsborg.⁹ Jeg kommer til å omtale informantene etter hvilken studieretning de tar, men jeg ber leseren om å ha i mente at de også kommer fra tre forskjellige skoler.

1.2.4 En skisse av Narviks "vi"

Alle byer har myter, historier og hendelser som "alle" er opptatt av og stolt over. Det kan være alt fra byens fotballag til en stor forfatter eller byens rolle under krigen. Disse tingene, personene eller hendelsene er en del av byens historie om seg selv, eller en slags framvisning

vanligvis forbereder eleven til en lærlingperiode, og er bygg- og anleggsteknikk, design og håndverk, elektrofag, helse- og sosialfag, medier og kommunikasjon, restaurant- og matfag, service og samferdsel og teknikk og industriell produksjon.

⁹ En begrunnelse for å velge ut akkurat disse elevgruppene kommer i avsnitt 3.2.2.

av hvordan ”vi” er. Slike forestillinger og myter er en levende del av byens kultur, og kan godt sammenliknes med 1800-tallets konstruksjon av en felles nasjonal identitet. Jeg har valgt å bruke litt plass på hvordan byens tilblivelseshistorie fortelles, og hvordan krigsinnsatsen framstilles, fordi jeg mener at disse to historiske hendelsene er viktige for byens konstruksjon av et ”vi”.

En gang i året feires den første tiden i byens historie med en ukes folkefest kalt Vinterfestuka. Da kler innbyggerne seg ut som de myteomspunnete karakterene ”rallare” og kokka ”Svarta Bjørn”, både på jobb og på kveldsarrangementer. Vinterfestuka har et svært variert program som henvender seg til barn og voksne, kulturinteresserte og festglade, og arrangementene har svært stor oppslutning. I forbindelse med Vinterfestuka får innbyggerne repetert og innpodet myter om rallarene og ”Svarta Bjørn”. Historiene er mangslungne, men de fleste handler om hardt arbeid, alkohol, pengespill, å være ”stor i kjeften” og generelt ubarmhjertige leveforhold. Historiene gjenfortelles muntlig, men også gjennom teaterforestillinger og sanger.

Byens prisutdeling til årets ”Svarta Bjørn” er også et uttrykk for denne delen av byens felles identitet. Utdelingen har vært mye kritisert for å være en missekåring i forkledning. ”Svarta Bjørn” er også anklaget for å være en hore, og historisk sett var hun i beste fall en femme fatale, men kåringen representerer heller ikke dette. Ifølge myten er ”Svarta Bjørn” den sterke, selvstendige og populære kvinnen som klarer å få seg et yrkesliv i et barskt, mannsdominert miljø. Prisen er kanskje ment som en hedersbevisning til en sterk og moderne kvinne med gode sosiale evner. Det er enorm oppslutning om Vinterfestuka og jeg ser dette som et uttrykk for stolthet over og identifikasjon med byens tilblivelsesfortelling og arbeiderkultur.

Hendelsene under andre verdenskrig er en annen viktig del av Narviks historie. Fortellingene om angrepet, kampene, evakueringen, fangeleirene og okkupasjonstiden fortelles med stolthet og innlevelse. Krigsmuseet har en sentral plassering på torget i byen, med en iøynefallende tanks utenfor. Krigen satte Narvik på kartet internasjonalt. Det var enormt viktig både for tyskerne og for de allierte å få kontroll over jernmalmen. Kampene var harde og ”[d]et var det eneste slaget på norsk jord som endte med tysk tilbaketrekning” (Aas 2001: 402). Krigshandlingene fikk derfor symbolverdi utenfor Narviks bygrenser. Aas mener det ble viktig for Norges selvforståelse og inspirerte til motstandarbeid under okkupasjonen (Aas 2001: 402). Han mener også at kampene om Narvik ble et viktig symbol for Polen og for Frankrike (Aas 2001: 401, 403).

Disse to vidt forskjellige historiene er etter min mening de to viktigste historiene om ”oss” som bidrar til å konstruere en følelse av fellesskap i byen. Begge mytene viser at ”vi” er sterke og hardhuda, og forteller om hvordan ”vi” i fellesskap klarte å løse svært vanskelige oppgaver. Legg også merke til at begge historiene viser fram egenskaper vi vanligvis forbinder med maskulinitet, uansett om det er å være en god kriger eller å være ”stor i kjeften”. Det er i det hele tatt få historier om kvinner, og derfor har jeg fortalt litt grundig om Svarta Bjørn ovenfor. Hennes historie forteller om hvordan hun overlever i det mannsdominerte samfunnet takket være at hun er både mentalt og fysisk sterk. Hun er utvilsomt en av de få kvinnene det fortelles historier om i Narvik, og hun innehar også det jeg vil kalle tradisjonelle maskuline egenskaper.

Hvordan språkbrukerne forholder seg til hjemstedet, og mytene om hvordan ”vi” er, kan vises i alt fra størrelsen på snusleppa, til utdanningsvalg eller bruk av visse språktrekk. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i del 2.2.3 og kapittel 6.

1.3 Forskning om narvikmålet og ofotmålet

Det er gjort lite forskning på dialektene i Ofoten-området, og hovedvekten av informasjonen min i dette kapittelet er hentet fra Jahr og Skare ”Nordnorske dialekter” (1996), Eskil Hanssen i Jahr ”Den store dialektboka” (1990) og Elstad i Bull og Jetne ”Nordnorsk” (1982). For å øke lesbarheten har jeg valgt å bare bruke lydskrift der det er høyst nødvendig. Jeg har ellers fulgt vanlige regler for hvordan en angir lyder og eksempler fra talemål: Fonemer står mellom to skråstreker /./, og eksempler på språktrekk (og liknende) er skrevet i normalortografi i kursiv. Fonetisk gjengivelse av lyder står i firkant-klammer [..] og de språklige variablene er angitt i parentes (..).

1.3.1 Talemålet i Ofoten

Flere kilder kaller Ofoten for et overgangsområde mellom saltenmål og tromsmål, for eksempel skriver Eskil Hanssen: ”Når en kommer nord for Salten og Lofoten, merker en at målet er i en mellomstilling: vi er på overgangen til tromsmål” (Hanssen 1990: 152). Jeg tolker dette som at ofotmålet har noen språklige trekk til felles med Salten, og andre med Sør-Troms. Etter tradisjonell inndeling er ofotmålet et -e/-a-mål, med presensendelse på /a/ (Hanssen 1990: 152). Det betyr at infinitiv slutter på /e/, som i *å kaste* og ubestemt form av svake hokjønnsord slutter på /a/, som i *ei bøtta*. Presens av verbet er *kasta*.

Olav Skare (1994) har skrevet hovedfagsoppgave om apokope i hadselmålet¹⁰ som viser at det er stor variasjon i bruken av apokoperte former. Det kan være interessant også i Ofoten, selv om det blir mindre apokope jo nærmere en kommer Narvik og indre Troms. ”Vi ser tydelig at avhogging avtar nordover, slik at vi gradvis finner at både infinitiv og svake substantiv har ending” (Hanssen 1990: 152). Ofotmålet befinner seg i randsonen for apokope, så vi kan tenke oss at man kan finne apokoperte endelser av infinitiven i tillegg til /e/.

Personlig pronomen første person varierer mellom /æg/ og /eg/, der /æg/ er det vanligste (Hanssen 1990: 153). De sier /eg/ i Tysfjord og sør i Troms, og etter min mening er det ikke uvanlig å høre /eg/ i Ofoten heller. Et annet vanlig målmerke er tredje person flertall. Her finner vi ikke noe tydelig mønster i ofotmålet. Det er (som i resten av landet) sammenfall mellom subjekt og objekt, og noen steder har fått sammenfall i /di/, andre i /dæm/. Elstad antyder også at språkbrukerne i Ofoten kan variere mellom /di/ og /dæm/: ”Dei bruker òg *di* for *dei* som subjekt, men gjerne *dem* i andre stillingar” (Elstad 1982: 60).

1.3.2 Narvikmålet

Narvikmålet er et nordnorsk bymål og har noen språktrekk felles med andre bymål, og noen språktrekk felles med det omkringliggende ofotmålet. Et av de mest markante trekkene for folk flest er /n/-ene. Mens andre nordnorske talemål har palatalisering av lange alveolarer, for eksempel i ord som *mann*, *ball*, *redd*, *hvitt*, har narvikmålet enten dental eller postalveolar /n/ i disse ordene.¹¹ Palatalisering kan finnes etter alle vokaler. Det gjelder ikke postalveolarene i narvikmålet, som veksler med dentaler. Et av hovedmålene i denne oppgaven blir å se nærmere på hvordan /n/ og /l/ varierer og hvilke språklige omgivelser og sosiale variabler som kan spille inn i valget av variant.

Det hevdes også at narvikmålet er ”pent”, og i det legger nok folk mange ting, men siden Narvik er et bymål har det i hvert fall en del markørord som skal skille byfolk fra bønder. I likhet med Bodø (og delvis også Tromsø), finner vi høyfrekvente ord som fungerer som markørord. Ordene *æ*, *ikke*, *bare*, *mye*, *hær*, *nu*, *hjem* og *kommer* former en klar motsetning til bygdenes *eg*, *ikkje*, *bærre*, *mykje*, *her*, *no*, *heim* og *kjæm*.¹² Narvikmålet har en også en del

¹⁰ Hadseløya ligger helt sør i Vesterålen.

¹¹ Se for eksempel Skjekkeland (1997: 105-8) for oversikt over konsonanter og konsonantsamband som kan palataliseres.

¹² Narvikmål: [æ], [ike], [ba:re], [mye], [hæ:r], [nu], [hjem] og [komer]. Bygdeformer: [e:g], [içe], [bære], [myçe], [he:r], [nø], [heim], [çæ:m].

spesielle ord som bare noen bruker: *Tjate, polisen, morsan, farsan* og *brorsan* har tydelig svensk påvirkning, mens andre ord, for eksempel *lode* og *jenkig* har et mer uklart opphav.¹³

Ifølge Eskil Hanssen (1990: 153) er narvikmålet et -e/-e-mål. Det vil si at både infinitiv og ubestemt form av svake hunkjønnsord slutter på /e/. Men så beskriver han videre at ”det forekommer også former som *ei bötta* og *ei flaska*.” Hanssen peker altså på at det er variasjon i ubestemt form av svake hunkjønns substantiver, og Elstad mener det er en utvikling mot /e/-endelser: ”Mellom dei heilt unge ser det ut til at det går mot e-mål,” (Elstad 1982: 77).

Skjekkeland mener at dette trekket også sprer seg ut av byen til ofotmålet: ”Narvik by, som ligg innafor ”a-området”, har likevel stort sett ending på -e i hokjønnsorda, og desse formene er nok i dag til dels ekspansive i resten av Ofoten” (Skjekkeland 1997: 78). Jeg venter å finne variasjon på dette området (mer om dette i del 3.4.3).

Narvikmålet skiller seg også fra ofotmålet ved at presens av verb i kaste-klassen slutter på /e/ (Hanssen 1990: 153). Av personlige pronomener er det /æ/ i første person entall (Hanssen 1990: 154) og /dæm/ i tredje person flertall (Elstad 1982: 76) i narvikmålet. Jeg har tidligere kalt /æ/ for et markørord, men /dæm/ er ikke et så markert trekk. Det kan derfor godt være en god del variasjon i tredje person flertall. For fyldigere beskrivelse og grunngeving av utvalg av språklige variabler, se del 3.4.

1.3.3 Lokalt riksmål

Riksmål ble tidligere brukt i alle norske byer i visse sammenhenger, for eksempel i serviceyrker og i skolene. Det var en språklig norm som sa at i visse sammenhenger passet det ikke å snakke dialekt. Mange av innbyggerne var bidialektale og skiftet mellom dialekt og riksmål etter språkbrukssituasjon.

Narvik har hatt en del innbyggere som har snakket riksmål, men som i resten av landet er dette lokale riksmålet på kraftig retur. Nesses beskrivelse av lokalt riksmål i Bodø (Nesse 2008: 53) kan minne om riksmålet i Narvik, men fordi talemålet i og omkring de to byene er så forskjellige, er det en del forskjeller også i riksmålet. Det lokale riksmålet er en del av talemålssituasjonen i byen, men det er ikke tidligere beskrevet. Jeg skal derfor gi en forsøksvis skisse av riksmålet, basert på egne observasjoner, med referansepunkt i Nesses skisse fra Bodø.

¹³ Uttales [çɑ:te], [poli:sn], [moʃan], [faʃan], [broʃan]. *Lode* [lɔ:de] betyr å råne, å kjøre sakte med bil langs ”lodestripa” for å vise fram seg og bilen. *Jenkig* betyr fin og/eller moderne. En nyinnkjøpt sportsbil kan karakteriseres slik: Nei gud den va [jenki]. Se for øvrig Danielsen (2005) for flere uttrykk fra Narvik.

Personlig pronomeren skifter mellom /jæi/ og /æ/. Det er bare bruk av dental /n/ i ord med lang /n/. (Det forekommer altså ikke palatalisering, og den postalveolare /n/-en fins bare etter r, som ellers i det norske rulle-r-området.) Presens ender på *-er*, slik at *kaster* og *flytter* blir uttalt med tydelig /r/: [kaster] og [flyter], og preteritum ender ofte på *-et*, slik at *kastet* og *flyttet* får tydelig /t/ på slutten. Flertall av substantiv kan ende på *-er* og *-ene*, slik at *biler* og *båtene* uttales [bi:ler] og [bo:tene]. Spørreord begynner gjerne på v, slik at *hva* og *hvordan* blir [va] og [voðan]. Det er også et viktig poeng at intonasjonen er lokal, altså at tonefallet er som ellers i narvikmålet.

1.4 Problemstilling

Som tidligere nevnt ønsker jeg å vise hvilke sosiale forskjeller som (eventuelt) finnes i talemålet i Narvik, og å forsøke å forklare hvorfor det eventuelt er slike skiller. Jeg har formulert en generell problemstilling med spesifikke underpunkt som presiserer hvordan jeg vil finne svar på problemstillingen. De språklige og sosiale variablene blir gjort grundig rede for i kapittel 3.

Finnes det språklig variasjon mellom ungdomsgrupper i språksamfunnet Narvik?

- 1) På hvilken måte varierer 17-åringers bruk av følgende språklige variabler
 - a) postalveolar og dental /n/
 - b) postalveolar og dental /l/
 - c) hunkjønnsord i ubestemt form entall
 - d) tredje person flertall
 - e) uttale av /r/ foran /k/ og /p/
- 2) Hvilke endringer har skjedd i disse delene av talemålet? (en sammenlikning av 17-åringene og 80-åringene)
- 3) Hvorfor har (eventuelt) ungdomsgruppene ulik bruk av de språklige variablene?

2 Teorikapittel

Kapittelet har til hensikt å plassere masteroppgaven i forskningstradisjonen. Jeg vil presentere de lange linjene i norsk dialektforskning, men hovedfokuset vil være på teorier og resultater som har direkte relevans for min undersøkelse. Hoveddelen av dette kapittelet vil derfor være viet de store internasjonale navnene i sociolingvistikken, og hvordan undersøkelsene deres har direkte innvirkning på mitt eget arbeid med narvikmålet.

2.1 Vitenskapelig bakteppe

Det er en lang tradisjon i Norge for å studere norske dialekter. Allerede på seksten- og syttenhundretallet var lærde interessert i stedsspesifikke ord og uttrykksmåter. Presten Christen Jensøns ordbok "Den norske Dictionarium eller Glosebog" er et av de tidligst utgitte verkene som ofte nevnes i denne sammenheng (Hertzberg og Hovdhaugen 1980: 14). Ordboka ble utgitt i 1646 og ga danske forklaringer på ord og uttrykk fra Vestlandet. Jensøns motivasjon for å skrive boka, var å skulle hjelpe embetsmennene med å komme i kontakt med lokalbefolkningen. Et annet eksempel på tidlig dialektforskning er Marcus Schnabels "Prøve på hvorvidt det gamle Norske Sprog er udi det Hardangerske Bonde-Maal" (1784). Presten Schnabel ville vise sammenhengen mellom gammelnorsk og hardangermål gjennom å sammenlikne ord og uttrykk fra de to språkene. Synet som lå bak var at det norske språk hadde utviklet seg direkte fra gammelnorsk, og lå nærmere opp til det opprinnelige språket enn dansk gjorde (Hertzberg og Hovdhaugen 1980: 15). Talemålsgranskninger av denne typen var noe prester, lærere og andre lokale menn med utdanning drev med, og det var ikke noe som ble forsket på ved universitetet.

Fra 1830-årene dominerte den såkalte "norske historiske skolen" den akademiske og kulturelle debatten i Norge. Historikerne Jacob Rudolf Keyser, Carl Richard Unger og Peter Andreas Munch så på språkvitenskapen som en viktig hjelpevitenskap til studiet av Norges historie (Hertzberg og Hovdhaugen 1980: 19), og forskning på gammelnorsk var en naturlig del av fokuset på nasjonens "gullalder". Inspirert av den tyske filosofen Herders kulturfilosofiske begreper "folkesjel" og "folkeånd" ble bondestandens kultur sett på som noe verdifullt, og det ble gjennomført mange storstilte innsamlinger av folkelige kulturuttrykk. Innsamlingene var en del av det vi ofte kaller nasjonsbyggingsprosjektet, og talemålet ble også sett på som en viktig del av nasjonens ånd:

Det var den samme ideen som bestemte synet på både litteraturen og språket: Folkediktingen var det sanne uttrykk for den originale folkeånd, derfor var det likeledes i "folkesproget" man kunne

finne nasjonens egenart – ikke i det offisielle skriftspråket, som fremdeles var dansk. (Andersen 2001: 195)

Nå ble forskning på ”folkespråket”, altså dialekter, sett på som et viktig vitenskaplig arbeide (i hvert fall en viktig hjelpedisiplin til historieforskningen).

Ivar Aasen, som vi ofte tenker på som en selvlært dialektinnsamler, var ikke så inspirert av tidligere og samtidige talemålsgranskere som man skulle tro. Ifølge Bondevik (2004: 129-134) skal han ha vært mer påvirket av Rasmus Rask og Jacob Grimm som var de store navnene innen sammenliknende språkvitenskap. Munch var også en viktig støttespiller for Aasen (Bondevik 2004: 129-134). Aasens innsamlingsarbeid var altså ikke noe nytt i seg selv, det *nye* var at denne typen arbeid ble støttet både moralsk og faglig av forskere ved universitetene. (Hertzberg og Hovdhaugen 1980: 20).

Dialektforskning ble etter hvert en del av universitetssystemet, og kjente navn som Hans Ross, Johan Storm og Amund B. Larsen var pionerer innen dette forskningsfeltet. Hans Ross fikk statsstipend som dialektgransker i 1877, og produserte blant annet en ordbok og en geografisk dialektoversikt. Johan Storm presenterte norsk lydskrift (Norvegia) i 1884-1908 som et resultat av forskning på norske dialekter, og Amund B. Larsen gjennomførte mange talemålsstudier i bygder og byer (mer om dette nedenfor), og ga blant annet ut ”Oversigt over de norske bygdemål” (1897).

Helt fram til 1970-årene ble dialektene sett på som noe *gammelt og ekte* som vi måtte ta vare på før de blir *utvannet* av fremmede språk eller bymål.¹⁴ Dialektforskningen kan på mange måter ses på som en direkte forlengelse av nasjonsbyggingstanken: ”En sentral målsetting er å beskrive en *arkaisk* [...] språklig norm – en norm som kanskje særlig i Norge har hatt en bestemt *nasjonal* symbolverdi” (Mæhlum 1996: 194). Det har derfor blitt fast inventar i sociolingvistiske masteroppgaver å poengtere forskjellene mellom sociolingvistik og dialektologi. Det finnes store og viktige forskjeller, for eksempel i synet på variasjon, men det er også en *kontinuitet* i arbeidet med å kartlegge og forstå språket i samfunnet, som jeg mener at man ikke bør underkommunisere.

Mæhlum (1996) beskriver en stereotypisk dialektstudie som en studie som dreier seg om et gitt geografisk område, gjerne på landsbygda, der en intervjuer eldre informanter som er født og oppvokst på stedet og har hatt sitt arbeid i primærnæringene. Forskeren velger ut ”gode” dialektbrukere, og samler inn det språklige materialet gjennom ferdig utformede spørreskjema. En typisk dialektstudie vil fokusere på det gamle, fordi forskerne mener

¹⁴ I folkelige meninger om språk møter man fremdeles ofte dette synet på dialekter.

dialektene er en nøkkel til å forstå utviklingen fra norrønt språk til moderne norsk. Slik sett var dialektologien en hjelpedisiplin til historisk språkvitenskap. En konsekvens av dette var at språklig variasjon ble glattet over og skjult. ”En av dialektologiens primære intensjoner er å beskrive språket i et gitt geografisk område som mest mulig *homogent*; her dreier det seg i stor utstrekning om *enhetlige systemer* og *absolutte grenser*” (Mæhlum 1996: 194).

Hvis man vil framstille overgangen til sosiolingvistik som et paradigmeskifte, er nettopp behandlingen av variasjon et viktig skille. I sosiolingvistikken er det nettopp denne språklige heterogeniteten som er forskningsfeltet. Gjennom representative utvalg av populasjonen i ulike sosiale grupperinger, vil sosiolingvistene finne variasjonsmønstre innenfor språksamfunnet. Et annet viktig motsetningsforhold er måten data blir samlet inn på: ”Sosiolingvisten har i sin datainnsamling i betydelig grad lagt vekt på å etablere mest mulig *naturlige, autentiske og reelle samtalesituasjoner*, der språket blir observert i *faktisk bruk*” (Mæhlum 1996: 195).

Til tross for store forskjeller mener jeg at et ensidig fokus på ulikhetene mellom dialektologi og sosiolingvistik er å fordreie sannheten. Som Mæhlum påpeker er det ikke til å stikke under en stol at dialektologien alltid har hatt en sosial dimensjon:

Det essensielle for min sammenheng her er påpekningen av at det faktisk fantes en god del språkvitere – kall dem gjerne pre-sosiolingvister – som på varierende måter ga eksplisitt uttrykk for sin erkjennelse av hvordan ulike sosiale og psykologiske betingelser influerer på menneskers språklige atferd. (Mæhlum 1996: 183)

Amund B. Larsen kan kanskje tjene som et eksempel på denne kontinuiteten i forskningsfeltet. Larsen har beina trygt plantet i tradisjonell dialektologi: Han blir nevnt som startskuddet til moderne dialektologi i Norge (Haugen og Markey 1972: 82), og hans avhandlinger om bydemål og bymål ble et mønster for senere dialektologiske arbeider (Sandøy 1987: 299). Samtidig kan man kalle han en pre-sosiolingvist¹⁵ fordi han forsker på bymål og talemålet i ulike sosiale klasser. Han beskrev både ”byfolkemål” og ”det dannede talesprog” i Bergen, Oslo og Stavanger.¹⁶

Et annet argument for kontinuitet, er at sosiolingvistiske studier ofte baserer seg på tidligere utførte dialektologiske studier. Forskerne er avhengig av informasjonen dialektologene har kommet opp med og tolkingen de har gjort av data. For eksempel ville Labovs studier på Martha’s Vineyard (se del 2.2) fått et helt annet resultat hvis ikke han

¹⁵ Mæhlums ord for en språkforsker som beskjeftiger seg med sosiolingvistiske emner før *sosiolingvistik* er blitt et begrep (Mæhlum 1996: 183).

¹⁶ Begrepene han bruker i ”Stavanger bymål”. (Larsen og Berntsen 1925: 8)

kunne sammenlikne sine resultater med "Linguistic Atlas of New England" (Kurath 1939). Tidligere utførte dialektologiske studier gir sosiolingvistene et sammenlikningsgrunnlag, slik at de har bedre muligheter til å si noe om utvikling i talemålet over tid.

Denne oppgaven er skrevet i den sosiolingvistiske tradisjonen, ofte kalt labovsk sosiolingvistikk. Jeg tar sånn sett ikke stilling til om sosiolingvistikk er et nytt begrep for noe velutprøvd, eller om innføringen av sosiolingvistikk på 70-tallet er et paradigmeskifte.

2.2 Forskere og resultater

Pioneren innen sosiolingvistikk er William Labov. Han fokuserer på den språklige heterogeniteten i samfunnet, og avviser at variasjon er tilfeldig: "Labov recognized clearly one important fact: the variation and fuzziness which so many linguists tried to ignore are quite often indications that changes are in progress" (Aitchison 2001: 43). Hans studier på øya Martha's Vineyard og i New York er legendariske, og har tjent som mal og eksempel til etterfølgelse for både studenter og forskere.

Labov definerer språksamfunnet som et samfunn med felles språklige normer. For eksempel forklarer han at New York City er et språksamfunn fordi innbyggerne har samme sosiale evaluering av språklige former, til tross for at de bruker formene i ulik grad:

This result is typical of many other empirical findings which confirm the view of New York City as a single speech community, united by a uniform evaluation of linguistic features, yet diversified by increasing stratification in objective performance. (Labov 1972: 117)

Språksamfunn kan også defineres på mange andre måter. Hudson (1996) gjør rede for de vanligste definisjonene og konkluderer med at språksamfunn kanskje ikke er et brukbart begrep i det hele tatt (Hudson 1996: 24-30). Penelope Eckert mener avgrensning av et språksamfunn er mer et metodisk spørsmål, fordi hovedpoenget må være at det har forklaringskraft i studiet en gjør.

The definition of a particular speech community is, above all, a way of defining both the limitations and the broader implications of the study, for in carefully articulating what this unit accounts for in the lives of the speakers it delineates, one can also articulate what it does not account for. (Eckert 2000: 33)

Hun forklarer videre at det er viktig å ikke se på språksamfunnet som en isolert enhet, men å se språksamfunnet i relasjon til andre språksamfunn.

Jeg har hatt et pragmatisk forhold til begrepet språksamfunn i min masteroppgave. Narvikhalvøya kan defineres som et språksamfunn ut fra mange kriterier: Byen kan avgrenses både geografisk, politisk, sosialt og språklig. Det er en tydelig halvøy omgitt av hav og fjell

(se kart i del 1.2). Tidligere var det en egen politisk enhet, Narvik bykommune. En sosial avgrensning kan være at befolkningen har en klar forestilling om hvor byen slutter og landsbygda begynner. Det er også en klar forestilling om at en kan høre på talemålet om taleren er fra byen eller fra bygda (se del 6.3). Disse to siste kriteriene er svært subjektive, men hvis de deles av majoriteten av byens innbyggere, kan de kalles felles normer i labovsk forstand.

2.2.1 Sosial klasse og språk

Labovs New York-studier viser at språklige normer kan gjelde for store befolkningsgrupper. Labov fant ut at det er nær sammenheng mellom sosial klasse og språkbruk.¹⁷ Antall språklige prestisjeformer korrelerer med hvilken sosial klasse språkbrukeren tilhører. Det betyr at en språkbruker som tilhører en lav sosial klasse bruker mindre prestisjeformer enn en i høyere sosial klasse. Labov viste også at *alle* språkbrukerne varierte antall prestisjeformer etter språkbrukssituasjon. I hverdagslige samtalesituasjoner brukte informantene hans mindre prestisjeformer enn i formelle intervju. Lesing av ordlister ga flest prestisjeformer. Labov mener dette har sammenheng med oppmerksomhet, eller hvor mye en konsentrerer seg om å snakke korrekt:

We can therefore put forward the hypothesis that the various styles of speech we are considering are all ranged along a single dimension of attention paid to speech, with casual speech at one end of the continuum and minimal pairs at the other. (Labov 1972: 99)

Resultatet er at den lingvistiske variabelen viser en lagdeling etter sosial klasse og språklig stil (se for eksempel figur 5.2 i Labov (1972: 129)).

Sosial bakgrunn kan bli en viktig faktor i denne masteroppgaven. Som vi så i innledningskapittelet, oppsto Narvik som by som følge av etablering av *en* stor arbeidsplass, LKAB. Byen kan derfor ses på som et typisk industristed (selv om det strengt tatt ikke er industri, men transport). Byen har hatt et sterkt arbeiderpartistyre og en vital arbeiderkultur. Vi kan heller ikke se bort fra at andre sosiale klasser i byen har ønsket å distansere seg fra arbeiderne, ikke bare når det gjelder hvilken avis en leser eller hvilket idrettslag en engasjerer seg i, men kanskje også språklig sett.¹⁸

¹⁷ Jeg bruker begrepet "sosial klasse" en del i dette kapittelet, særlig om Labov og Milroys forskning, fordi de selv bruker disse begrepene. Jeg er klar over at klasse-begrepet er negativt ladd, men jeg syns ikke "sosial bakgrunn" og liknende uttrykk får helt samme betydning.

¹⁸ For eksempel det borgerlige Norges Landsforbund for Idrett, som konkurrerte mot arbeiderbevegelsens Arbeidernes Idrettsforbund i å få tak i de flinkeste idrettsutøverne. Eller avisen Ofotens Tidende som tidligere var tilknyttet høyre, og avisen Fremover som tidligere var tilknyttet arbeiderbevegelsen.

2.2.2 Hva er prestisje?

Et spørsmål man ikke kan unngå å ta stilling til når man driver med labovsk sosiolingvistik, er hvilke språklige former som er prestisjeformer i språksamfunnet. Vi kan ikke systematisere språklige funn etter sosial bakgrunn uten å ta stilling til dette spørsmålet, og å ta i betraktning spørsmål om hva som gir status i samfunnet.

Vi må regne med at folk flest har en mening om hva som er ”pent” eller ”riktig”, og at dette synet har endret seg i løpet av de drøyt hundre årene Narvik har vært by.

Samfunnsendringer kan føre til endringer i prestisje, også språklig prestisje. Sosial status og lojalitetsbånd til ”øvrigheta” har endret seg mye de siste hundre årene. For eksempel fikk utdanningsekspløsjonen og den politiske radikaleringen på slutten av seksti- og begynnelsen av syttitallet stor betydning for riksmålets skjebne.¹⁹ Fram til da kan vi regne med at det var vanlig praksis å skifte fra bydialekt til lokalt riksmål, for eksempel i skranken på postkontoret eller når en kom inn i klasserommet. Men så skjedde det et skifte, og riksmålet mistet status som ”pent” og ”riktig”: ”Folk begynte å få en opplevelse av at det ikke var gitt at det var riktig å skifte fra dialekt til riksmål fordi om de tok utdanning, eller hvis de skulle snakke i radio” (Nesse 2008: 54). I dag oppleves det som negativt, eller i hvert fall unaturlig, hvis noen oppvokst i Bodø eller Narvik skulle skifte til riksmål når han/hun snakker foran klassen eller på tv.

Det lokale riksmålet og Labovs eksempel fra New York om r-uttale, er eksempler på språklige normer som er endret over tid. Det er også eksempler på normer som talerne er klar over, og kan snakke om og vurdere. Dette kalles ofte åpen prestisje. Motsatt finnes det prestisjeformer som talerne ikke er oppmerksomme på: skjult prestisje. Labov mener at det er disse evalueringene og språklige normene som er med på å definere et språksamfunn:

The speech community is not defined by any marked agreement in the use of language elements, so much as by participation in a set of shared norms; these norms may be observed in overt types of evaluative behavior, and by the uniformity of abstract patterns of variation which are invariant in respect to particular levels of usage. (Labov 1972: 120-121)

Det er kanskje vanskeligere å avgjøre hva som er prestisjeformer i Norge enn i mange andre land, fordi vi ikke har noe offisielt standardtalemål. Det forventes at folk snakker slik de selv finner naturlig i alle muntlige språkbrukssituasjoner. Det sosiolingvistiske fagmiljøet diskuterer om vi har et standardtalemål, om østnorsk er et nasjonalt prestisjemål, eller om det

¹⁹ Se del 1.3.3 for en skisse av hvordan det lokale riksmålet kan ha vært i Narvik.

heller foregår en regionalisering med ulike lokale normsentrum.²⁰ Nordmenn er generelt sett positive til dialektbruk og negative til ”knot” (jf Molde (2007)), så hvis fagmiljøet har rett, er dette prestisjeformer som folk flest verken er klar over eller kan diskutere. Det er altså former for skjult prestisje og det som Meyerhoff kaller en endring nedenfra: ”Changes taking place in a *speech community* below the level of conscious awareness. Not the subject of overt comment” (Meyerhoff 2006: 171). Denne type endringer er ikke talerne bevisste på, og de har dermed ikke mulighet til å kontrollere og evaluere denne delen av språkbruken.

2.2.3 Lokal identitet

Prestisjeformer trenger ikke å være former som gjelder for hele storsamfunnet. Labov har gjennom sin forskning i Martha’s Vineyard vist at språkbruk også henger nært sammen med lokal identitet.²¹ Han forsket på variasjon i uttale av diftongene (ay) og (aw), og fant ut at sentralisering hadde den sosiale betydningen: ”I’m a Vineyarder” (Labov 1972: 299).

Labovs studie viser at ungdommer som identifiserer seg med den lokale kulturen på øya vil ha de eldre øyboere (særlig fiskerne) som språklig referansegruppe. ”For them, the old-timers and the up-islanders in particular serve as a reference group” (Labov 1972: 37). Det har stor betydning for ungdommenes språkbruk om de planlegger å bli på øya, eller om de skal flytte ut. ”If someone intends to stay on the island, this model will be ever present to his mind. If he intends to leave, he will adopt a mainland reference group, and the influence of the old-timers will be considerably less” (Labov 1972: 37).

Dette er en faktor vi ikke kan se bort fra at spiller inn i talemålet i Narvik. Det er viktig for innbyggerne å markere at de er fra byen og ikke fra bygda. Som nevnt før er det tydelig for innbyggerne hvor skillet mellom byen og bygda går, og de mener det enkelt kan høres på talemålet om noen er fra landet. Dette kan ha med sosial bakgrunn å gjøre (arbeider i motsetning til fiskerbonde), men i og med at så mange av de første arbeiderne kom fra bygdene i omegn, må de nødvendigvis ha kommet fra fiskerbondefamilier selv (se del 1.2.1).

I Martha’s Vineyard ga lokal identitet seg utslag i språkbruken, og vi kan ikke se bort fra at noe liknende kan være tilfelle i narvikmålet. ”In rural communities (or in urban villages), local identity is an extremely important category of membership – one which is often impossible to claim and difficult to achieve” (Labov 1972: 298).

²⁰ Du kan finne en kort innføring i denne problemstillingen i Mæhlum et al. (2003: kap 8).

²¹ Undersøkelsen ble også gjentatt i 2001-2002 av Pope, Meyerhoff og Ladd, og bekreftet i all hovedsak Labovs funn fra øya førti år tidligere (Pope, Meyerhoff og Ladd 2007).

Hvilke grupper språkbrukeren har som referansegrupper kan illustreres som et skille mellom ”oss” og ”dem”. Martinussen kaller grupper vi identifiserer oss med og føler samhørighet til for *inn-grupper*, og grupper vi er likegyldige eller føler avstand til kalles for *ut-grupper*: ”Ut-grupper som individet sammenlikner seg med for å understreke hvem det *ikke* er eller aspirerer i retning av, kalles gjerne ’negative referansegrupper’” (Martinussen 2001: 80). Dette finner vi eksempler på i Martha’s Vineyard der innbyggernes holdning til sommerturistene har sammenheng med språklige valg: ”A study of the data shows that high centralization of (ay) and (aw) is closely correlated with expressions of strong resistance to the incursions of the summer people” (Labov 1972: 28).

I Norge har Unn Røynelands studie av talemålsendringer i Røros og Tynset vist liknende resultater. Ungdommene på Røros som føler lokal tilhørighet, bruker lokale språklige former i mye større grad enn ungdommene som har en mer globalt orientert livsstil (Røyneland 2005: 446-452).²² I tillegg er det store forskjeller på endringsprosessene i Røros og Tynset fordi rørosinger har et mer positivt forhold til dialekten sin:

Den etnolingvistiske vitaliteten – dvs. graden av positiv identitetskjenne knytt til staden – er opplagd nokså ulik på dei to plassane. [...] I denne studien har vi sett ganske klart at det er ein generell tendens til at ungdom på Røros er meir medvitne om og stolte av heimplassen og dialekten sin enn det tynsetungdomen er. (Røyneland 2005: 539)

Ungdommene jeg har intervjuet (se del 3.2) har få utdanningsmuligheter ut over videregående skole. Det er derfor mulig å tenke seg at de som går på studieforberedende har planer om å flytte på seg for å ta videre utdanning. Med et så stabilt innbyggertall (jf del 1.2), er det naturlig å tro at det er mange som flytter ut og få som kommer tilbake. Ungdommene som planlegger å flytte er kanskje orientert mer *ut* av byen, mens ungdommer som tenker på å bli boende er orientert *inn* mot narvikkulturen? I Røynelands studie hadde dette stor betydning for språklige valg: ”Ungdom som vil vekk, kan på denne måten seiast å føregripe flytteprosessen ved å signalisere allereie *før* dei flyttar at det nettopp er dét dei har tenkt å gjere” (Røyneland 2005: 448). Som vi skal se i del 2.2.5, har også Penelope Eckert funnet liknende resultater i Detroit. Hvis analysen min skal kunne ta inn over seg at språkbruk kan ha nær forbindelse med lokal identitet, vil det være fruktbart å jobbe med mindre meningsfellesskap enn sosial klasse.

Lesley Milroy og Penelope Eckert er to av de best kjente etterfølgerne til Labov. De har mindre fokus på sosial klasse enn Labov, og fokuserer heller på mindre meningsfellesskap

²² De orienterer seg språklig mot Oslo eller Trondheim.

som nettverk eller praksisfellesskap. Begge har gått inn i lokale fellesskap på etnografisk vis, for å undersøke hvordan de er sosialt organisert, i stedet for å kategorisere talerne etter forhåndsbestemte kategorier.

2.2.4 Nettverk

Lesley Milroy studerte ulike nettverk i arbeiderklasse miljø i Belfast (Milroy 1987). Hun mener at folk projiserer sin sosiale identitet gjennom de språklige valg de gjør: "[S]peakers are revealed as exploiting the resources of the dialect as a means of projecting their social identities" (Milroy 1987: 7). Hun forklarer videre at identitet sjelden er knyttet til sosial klasse: "Membership of a group labelled 'lower-middle class' does not necessarily form an important part of a person's definition of his social identity" (1987: 14). I belfaststudiene viser hun at nettverk som i utgangspunktet tilhører samme sosiale klasse, oppfører seg annerledes i språkendringsprosesser. Det bryter ned en del av Labovs generaliseringer om sosiale klasser. Detaljene i Milroys undersøkelse er ikke så viktige for min oppgave, men jeg vil forklare litt om hvorfor hun mener nettverk er en god måte å forklare språkendringer på.

Et sosialt nettverk er et analyseverktøy for å illustrere og forklare relasjonene mellom individer, og sette disse relasjonene i system. Fyrand (1994) forklarer at viktige kjennetegn ved nettverk er at de er *uformelle* og består av menneskelige *relasjoner* som møtes til *samhandling*. "Vi kan som en oppsummering si at når vi bruker begrepet sosiale nettverk mener vi forhold mellom mennesker og samhandlingen mellom dem" (Fyrand 1994: 25).

Nettverkene kan ha ulik grad av *tetthet*. Tettheten avhenger av hvor stor kontakt det er mellom de forskjellige personene i nettverket, og hvilken type kontakt det er mellom individene. "Med tetthet menes hvor mange i nettverket som har kontakt med hverandre uavhengig av ego. Maksimal tetthet er når alle kjenner alle" (Fyrand 1994: 68). Et viktig poeng er at tette nettverk fører til mer sosial kontroll. "Jo større tetthet, jo større kontroll. Den sosiale kontrollen opprettholdes ved at menneskene i nettverket vedlikeholder normer og regler for sosial atferd" (Fyrand 1994: 69). Sosial atferd inkluderer også språkbruk.

Et annet viktig poeng er hva slags kontakt det er mellom individene i nettverket. Mennesker som bare møtes i en bestemt situasjon, for eksempel på jobb, har et uniplekst bånd mellom seg, mens de som møtes både som arbeidskolleger og på fotballtrening har et multiplekst bånd. Multipleksitet og tetthet hører ofte sammen. "The significance of a high multiplexity score is considerable; multiplexity and density are conditions which often co-occur, and both increase the effectiveness of the network as a norm-enforcement mechanism" (Milroy 1987: 52).

Milroy fant ut at tette nettverk vil ha en motstand mot endringer utenfra og medvirker til å beholde lokale normer, mens løse nettverk er eksponert for større variasjon og mer utsatt for press utenfra:

It has been argued throughout this book that a close-knit network functions as a conservative force, resisting pressures for change originating from outside the network; those whose ties are weakest approximate least closely to vernacular norms, and are more exposed to external pressures for change. (Milroy 1987: 196-197)

En nettverksanalyse kan dermed hjelpe til å få forklart *lokale* prestisjeformer som de Labov fant på Martha's Vineyard.

Hence, a network analysis can help to explain why a particular community successfully supports a linguistic system that stands in opposition to a legitimized, mainstream set of norms, and why another system might be less focused or more sensitive to external influences. (Milroy og Gordon 2003: 118)

Slik jeg forstår det, er det i de løse nettverkene vi finner endringer i retning av globale eller nasjonale prestisjeformer.

Milroys studie viser at det er nettverksstrukturen som bestemmer individenes språkbruk, ikke sosial status eller klasse. Summen av holdninger til nærmiljøet og graden av nettverkstetthet blir noe Milroy kaller solidaritetsfaktoren. Hun mener det er denne faktoren som virker inn når lokale former får prestisje i stedet for nasjonale prestisjeformer.²³

Knowledge of personal network structures in the kind outlined here permits an understanding of the manner in which the solidarity factor may influence linguistic behaviour of *individuals*, regardless of the social status variable. (Milroy 1987: 84)

Milroy gjorde omfattende sosialantropologiske undersøkelser i lokalsamfunnene før hun analyserte nettverkens styrke og sammenbundethet. Jeg har ikke hatt tid til å gjøre en så grundig forundersøkelse, og valgte en helt annen måte å komme i kontakt med gruppene på (se kapittel 3). Likevel kan vi si at individene jeg intervjuet var bundet sammen i grupper og at de er sammenbundet med multiplekse bånd innad i gruppen.²⁴ Nettverksundersøkelser som Milroys kan tjene som et hypotesegrunnlag om at disse gruppene har et visst felles normgrunnlag, og at de snakker noenlunde likt.

²³ Nasjonale prestisjeformer er for eksempel RP (received pronunciation) i Storbritannia.

²⁴ Jeg utsetter diskusjonen om gruppene kan defineres som nettverk til del 3.2.2.

2.2.5 Konstruksjon av identitet

Penelope Eckert gjorde også nøye undersøkelser av sosiale strukturer før hun plasserte informantene i nettverk, men mens Milroy brukte nettverkstetthet som forklaringsgrunnlag, var Eckert mer opptatt av nettverket som et sted der identitetskonstruksjon fant sted. Eckerts undersøkelse fant sted på en high school i Detroit som hun kaller Belten High (Eckert 2000). Studiet er interessant for meg fordi det handler om *ungdommer* i språksamfunnet, og hva som motiverer ungdommers språklige valg. Det er ikke nødvendigvis så enkelt at ungdommene er kopier av foreldrenes sosiale status.

Eckert bruker Bourdieus markedsmetafor for å forklare hvordan ungdommene velger språkformer. Ifølge Eckert er det lingvistiske marked en del av det symbolske markedet der språk, klesdrakt og liknende blir symboler på kulturelle verdier som intelligens eller skjønnhet (Eckert 2000: 19). Det handler om det Eckert kaller å produsere et selv: "the production of a self in a symbolic economy" (Eckert 2000: 13).

Ungdommene viser hvem de er, eller hvem de vil være, gjennom språkbruken sin. "The notion of a linguistic market has a particularly attractive explanatory power in the development of adolescent language, where the production of the self to maximize one's value in the marketplace is so clear" (Eckert 2000: 13). Språket som middel i konstruksjonen av selvet blir enda tydeligere gjennom begrepet praksisfellesskap, som Eckert definerer slik:

A community of practice is an aggregate of people who come together around some enterprise. United by this common enterprise, people come to develop and share ways of doing things, ways of talking, beliefs, values – in short, practices – as a function of their joint engagement in activity. [...] It is not the assemblage or the purpose that defines the community of practice; rather, a community of practice is simultaneously defined by its membership and the shared practice in which that membership engages. (Eckert 2000: 35)

I disse praksisfellesskapene foregår en kontinuerlig konstruksjon av identitet og gruppeidentitet, og Eckert forklarer at lingvistiske undersøkelser gir et godt innblikk i disse prosessene:

The individual's engagement in the world is a constant process of identity construction – one might most profitably think of identity as a process of engagement (and disengagement) – and the study of meaning in sociolinguistic variation is a study of the relation between variation and identity. (Eckert 2000: 41-42)

Ungdommene på Belten High definerer seg selv i forhold til to grupper "jocks" og "burnouts". Selv om få av elevene klart kan defineres som jock eller burnout, har disse

gruppene så stor symbolsk verdi at alle de andre kalles ”in-betweens”, altså ”midt-i-mellom”.²⁵

Eckert finner generelt sett lite samsvar mellom elevenes språk og foreldrenes sosioøkonomiske status (2000: 108). Det er forhold til, eller eventuelt mangel på forhold til, jock- og burnout-gruppene som vises i elevenes språkbruk. Det som kjennetegner jocks er at de er orientert mot skolen som institusjon. De er opptatt av karakterer og karriere, og det er de som flytter vekk for å gå på college. Burnouts er orientert ut av skolen. De er orientert mot arbeidslivet på den måten at de blir boende i lokalmiljøet og går ut i jobb så snart som mulig.

Dette skillet mellom ungdommer finnes ifølge Eckert på så og si alle high schools i USA, og selv om vi ikke har å gjøre med akkurat de samme skillene i Norge, kan vi ikke se bort i fra at lokal/global orientering har betydning for språklige valg også hos norske ungdommer. Røyneland (2005) har, som tidligere nevnt, funnet at ungdommene på Røros og Tynset snakker forskjellig ut fra om de har lokal eller globalt orientert livsstil. Det kan godt hende at dette er en faktor også i mine ungdomsgrupper. Gruppene jocks og burnouts har altså ikke bare lokal verdi på Belten High, Eckert knytter dem til mer globale kategorier: ”It has been my purpose in this book to establish that variation carries social meaning that is very local, but embedded within a socio-geographic context, and systematically related to global patterns” (Eckert 2000: 222). Med det grunngir hun at språkvalg som gjøres i praksisfellesskap ikke bare er interessante i seg selv, men at de har allmenn vitenskapelig relevans.

2.3 Koinéforming

En koiné oppstår på grunnlag av dialektkontakt og blanding av gjensidig forståelige varieteter. Med utstrakt kontakt mellom mennesker med ulik dialektal bakgrunn kan det danne seg en ny varietet. Denne prosessen kalles ofte koinéforming. Solheim (2006) beskriver språksamfunnet i Høyanger i sin doktoravhandling ”Språket i smeltegryta”. Hun viser hvordan det over tre generasjoner foregikk en koinédanning i Høyanger. Dette skjedde på grunn av stedets store befolkningsvekst omkring 1915 da aluminiumsindustrien etablerte seg der. Som vi så i del 1.2.1 var det også en betydelig befolkningsvekst i Narvik rundt år 1900. Det kan derfor være relevant å vite noe om koinéforming når vi snakker om variasjon i et språksamfunn som Narvik.

²⁵ Se Eckert (2000: 173) for et nettverkskart over elevene på Belten High.

Solheim mener at koinéer kan sammenliknes med pidginspråk fordi endringsprosessene i samfunnet minner om hverandre. Pidginspråk dannes som oftest på grunn av et akutt behov for kommunikasjon mellom mennesker som ellers ikke forstår hverandre: ”Eit *pidginspråk* er eit hjelpespråk som er utvikla for og fungerer på eit avgrensa område, ofte knytt til handel. Det er resultatet av trong for kommunikasjon der og då, og har såleis lite ordforråd og rudimentær grammatikk” (Solheim 2006: 66). Men mens danning av pidgin skjer på grunn av et akutt behov for forståelse (og gjerne bare danner ordforråd på et begrenset område), har talerne av en koiné et gjendisig forståelig språk i utgangspunktet. ”Under spesielle samfunnsforhold, gjerne omveltingar som medfører utstrekt kontakt mellom menneske med ulik dialektal bakgrunn, kan det danne seg nye varietetar – eller *koinéar*” (Solheim 2006: 66).

Det er også et viktig poeng at en koiné, som pidgin, kan få nye språklige varianter som ikke finnes i noen av kontaktvarietetene. ”Ein koiné er såleis ein historisk blanda, men synkront stabil dialekt som inneheld element frå dei varietetane som ein gong kom i kontakt. I tillegg kan han innehalde interdialektale former som ikkje fanst i nokon av kontaktvarietetane (Røyneland 2005: 43)”

I et nytt samfunn vil det være forhandling om hvilke normer som skal gjelde, og krefter som drar i ulike retninger. Dette gjelder også språkbruk og språklige normer. Solheim poengterer at det ikke bare er snakk om språklige prosesser i formingen av en koiné: Det foregår samtidig en forming av et nytt samfunn og kultur (Solheim 2006: 69).

Solheim forklarer at det er tre stadier i koinéformingen (*kontaktfasen, kaosperioden og konsolideringa*), som ofte stemmer overens med inndeling i generasjoner, hvor resultatet er en ny og mer stabil varietet. I kontaktfasen og kaosperioden foregår mye akkomodasjon og også nivellering av markerte former. Nivellering av markerte former må her forstås som at språklige former som virker ”avstikkende” etter hvert vil forsvinne. Det er også viktig å huske at sosiale forhold virker inn i denne prosessen: ”Til dømes kan språklege statusforhold svekke prinsippet om at majoritetsformene vinn fram, slik eg var inne på over, eller forklare kvifor ikke *alle* dei markerte formene blir nivellerte” (Solheim 2006: 89).

Jeg oppfatter Solheim slik at hun mener vi må se på stedets historie og samfunnsstruktur for å forstå resultatet av koinédanningsprosessen. Det er ikke innenfor denne oppgavens grenser å stadfeste om narvikmålet kan betraktes som en koiné, men jeg skal ikke se helt bort fra perspektivet, fordi det kan være en årsak til at vi finner såpass stor variasjon. Dette gjelder særlig variasjon blant 80-åringene i undersøkelsen min, fordi hvis vi regner startpunktet til å være rundt 1900, har denne generasjonen vokst opp i det Solheim kaller *kaosperioden*.

3 Metode

Sosiolingvistikken finner sine teorier innen flere vitenskapelige felt. Som vi har sett i kapittel 2 hadde Penelope Eckerts feltarbeid ved Belten High klar etnografisk karakter, selv om hun selvfølgelig også støtter seg på teorier om språk når hun skal beskrive og tolke elevenes språkbruk (Eckert 2000). Sosiolingvister benytter seg slik både av metoder som tradisjonelt er sett på som samfunnsvitenskapelige metoder, og av metoder som er vanlige i språkvitenskapen.

Dette kapittelet skal gjøre rede for hvilke metoder jeg har benyttet i mitt arbeid med masteroppgaven. Jeg skal også diskutere hvilke metoder som kan være relevant å benytte i denne typen sosiolingvistisk undersøkelse, og hva som eventuelt er problematisk med metodene jeg valgte. I forbindelse med dette gjør jeg rede for hvilke sosiale variabler jeg har registrert på informantene. Til sist i kapittelet kommer en beskrivelse av de språklige variablene jeg har valgt å undersøke.

3.1 Kvalitativ og kvantitativ metode

Hovedforskjellen mellom kvalitativ og kvantitativ metode er om man kan uttrykke det innsamlede materialet (data) i tall eller ikke.

Kvantitative data er tilrettelagt slik at kvalitetene ved et fenomen kan telles opp. Kategoriseringen er gjerne gjort på forhånd gjennom de spørsmål og hypoteser som ligger til grunn for utarbeidelse av spørreskjemaet. Kvalitative data foreligger i en form hvor de ulike kvalitetene ikke uten videre kan telles opp, for eksempel i form av tekst, lyd eller bilder. Kategoriseringen skjer gjerne i ettertid og utarbeides fra informantens svar. (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2004: 311)

Kvantitative data er altså det som er tellbart, mens kvalitative data er data for å få fram meningsinnhold. Kvantitative og kvalitative metoder er måter å samle inn disse ulike typene data. En typisk kvantitativ innsamlingsmetode er spørreskjema, og en typisk kvalitativ metode er et dybdeintervju.

Metodene står ikke i motsetning til hverandre, men betegner en rekke mulige metoder som forskeren kan velge mellom.

Vi vil konkludere med at kvalitative og kvantitative metoder ikke må betraktes som motstridende retninger eller skoler innenfor samfunnsvitenskapene, men tvert i mot som et repertoar av muligheter som forskere kan benytte seg av, enten hver for seg eller i kombinasjoner. (Johannessen, Tufte og Kristoffersen 2004: 319)

Metodene utfyller altså hverandre og forskeren tar i bruk den metoden som er hensiktsmessig i forhold til forskningsspørsmålene.

Innen sosiolingvistikken samler en ofte inn kvantitative data ved hjelp av intervjuet, altså en typisk kvalitativ metode. I neste omgang kan disse kvantitative resultatene tolkes og forstås i lys av kvalitative data. For eksempel slik som Labov samlet inn et antall forekomster av diftongene (ay) og (aw) gjennom intervju og observasjoner (Labov 1972: 12). Labov registrerte tonehøyden på diftongene, og kunne tolke disse kvantitative resultatene ut fra det han hadde fått vite om intervjuobjektene meninger og holdninger til lokalsamfunnet (kvalitative data) (se del 2.2.3).

I mitt arbeid har jeg brukt to innsamlingsmetoder der den ene har vært mer kvalitativ enn den andre (se særlig del 3.2.3 og 3.3). Likevel har jeg hentet ut forekomster av språk, altså kvantitative data, fra begge innsamlingsmetodene. Det vil bli tydelig i løpet av kapittelet hva slags metoder som har vært hensiktsmessig i forhold til min problemstilling, og at jeg har benyttet både kvalitative og kvantitative metoder i arbeidet.

3.2 Sosiale variabler

De sosiale variablene ble valgt ut fra teoriene jeg har redegjort for i kapittel 2, og hvilke sosiale variabler som viste seg å være viktige i disse undersøkelsene. I tillegg har jeg benyttet meg av min egen kjennskap til narviksamfunnet. Jeg har også vært nødt til å gjøre noen prioriteringer i forhold til tidsbruk.

3.2.1 Andres undersøkelsesmetoder og sosiale variabler

Labovs undersøkelser fra New York viser at *sosial status* er en viktig faktor når det gjelder språklig variasjon (se (Labov 1972) og del 2.2.1). Det samme har andre undersøkelser vist, for eksempel Talemål hos ungdom i Bergen (TUB) (Sandøy 1983). Men det er vanskelig å sortere informanter etter sosial status. Er det yrke, utdanning, inntekt eller helt andre ting som avgjør hva slags sosial status et individ har?

Labov brukte en kombinasjon av disse til sin inndeling i sosioøkonomiske klasser: "The socioeconomic index is based on three equally weighed indicators of productive status: occupation (of the breadwinner), education (of the respondent), and income (of the family)" (Labov 1972: 112). I TUB-prosjektet delte de informantene inn i sosialgrupper etter yrke: "etter yrket til faren for ungdomsinformantane, etter yrket til mannen for dei eldre gifte kvinnene og etter eige yrke for dei hine eldre informantane" (Myking 1983: 1).

Milroy og Gordon (2003: 41) poengterer at sosial klasse (som Labov snakker om) ikke nødvendigvis er det samme som sosial status. Mens *klasse* handler om økonomi, handler *status* om evaluering i samfunnet. Disse kan selvsagt være overlappende, men inntekt er altså

ikke nødvendigvis interessant i seg selv. Unn Røynealand sorterer blant annet sine informanter etter om de er fra en akademisk eller ikke-akademisk familie. Hun regner det som en akademisk familie hvis en av foreldrene har ”lengre bokleg utdanning eller har eit akademisk arbeid” (Røynealand 2005: 181). Vi har også sett at ungdommene på Belten High (Eckert 2000) ikke snakket som om de var en gjenspeiling av foreldrenes status. De snakket som vennene sine, og/eller som referansegruppen sin: de skoleflinke jocks eller de opprørske burnouts (se del 2.2.5). Sosial status kan altså være en faktor i sosiolingvistiske undersøkelser, men man må kunne se det i sammenheng med andre faktorer.

Labov viste i New York-undersøkelsen at kvinner var mer sensitiv for prestisjeformer enn menn (Labov 1972: 243). Røynealands undersøkelse viser at guttene er både de mest og de minst tradisjonelle språkbrukerne. Skillet går ikke mellom jenter og gutter, men internt mellom guttene (Røynealand 2005: 541). *Sosialt kjønn* kan altså være en viktig dimensjon, selv om det antakelig må ses i kombinasjon med en eller flere andre sosiale kategorier.

I Milroys nettverk i Belfast var også kjønn en viktig faktor, men bare i sammenheng med *nettverksstruktur* (Milroy 1987: 196). Høy grad av nettverkstetthet skaper mer sosial kontroll, også over språkbruk. Milroy bruker også begrepet solidaritetsfaktoren, som handler om solidaritet innad i nettverket og tilknytning til lokalmiljøet (Milroy 1987: 83). Å kartlegge informantenes nettverk kan være vanskelig, og bortimot umulig hvis en vil ha det komplett. Det blir et viktig spørsmål hvem som skal være med i nettverket og hvem en skal se bort fra.

Et annet spørsmål er om det er mulig å tallfeste nettverkstetthet. Milroy beregner nettverksscore ut fra fem spørsmål som handler om informantene er sammen med de andre i nabolaget på jobb og på fritiden (Milroy 1987: 141-142). Dette skulle gi et godt mål på den fysiske integrasjonen i lokalsamfunnet, men det måler ikke holdninger til nærmiljøet. Walter Edwards har, ifølge Milroy og Gordon (2003: 122), undersøkt afroamerikaneres integrasjon i nærmiljøet i Detroit. Han brukte liknende mål på nettverkstetthet som Milroy (1987), og i tillegg målte han informantenes holdninger til nærmiljøet. Metoden han benyttet for å få kvantitative tall ut av holdningsutsagn, var å presentere påstander som informantene skulle si seg mer eller mindre enig i på en skala fra en til fire. Skalaen ga poeng fra en til fire, og Edwards kunne slik gruppere informantene etter både fysisk og holdningsmessig nærhet til lokalsamfunnet.

Labov er også opptatt av *forhold til lokalsamfunnet*, men slik jeg oppfatter det måler han bare akkurat hvem som planlegger å bli på Martha's Vineyard og hvem som planlegger å dra (Labov 1972: 32). Andre faktorer i den lokale identiteten har han ikke tallfestet, men han bruker det som forklaringsgrunnlag i analysen av resultatene (altså en mer kvalitativ

tilnærming). Eckert (2000) viser at ungdommene former ulike praksisfellesskap som skiller av i hvilken grad de er orientert ut som det globale eller inn mot den lokale kulturen. Det samme så vi også gjaldt ungdommene på Røros (Røyneland 2005). Lokal identitet eller forholdet til lokalmiljøet kan altså være en svært viktig faktor, men hvordan skal det måles?

Både Eckert (2000: 173) og Røyneland (2005: 447) kartla ungdommenes holdninger, orienteringer og samhandlingspartnere i komplekse figurer, men et så omfattende arbeid har ikke jeg hatt tid til i dette arbeidet. En annen utfordring er å definere hva lokalmiljøet er. Skal jeg tenke at bydelene er ulike, og at informantene føler tilhørighet i bydelen sin (som i Belfast), eller er byen for liten til det? Skal jeg heller tenke at narvikungdom enten er orientert *ut* av byen eller *inn* mot lokalsamfunnet (som på Røros)? I forhold til mitt tidsperspektiv, anser jeg det som best å ha en kvalitativ tilnærming til spørsmålene om grad av lokal tilhørighet.

Alder er en annen sosial variabel som ofte er brukt i sosiolingvistiske studier. Mange viser språklig endring over tid ved hjelp av informanter i ulike aldersgrupper. Dette gjøres på grunnlag av *hypotesen om tilsynelatende tid*. Hypotesen om tilsynelatende tid forutsetter *hypotesen om kritisk alder* som i korthet går ut på at etter individet har nådd den kritiske alder (puberteten) er språket fastlagt og individet snakker slik resten av livet. Det betyr at forskeren kan se på 15-åringer, 45-åringer og 80-åringer og se hvordan språket har endret seg. "The apparent passage of time is measured by comparing speakers of different ages in a single-speech community at a single time. If younger speakers behave differently from older speakers, it is assumed that change has taken place within the community" (Meyerhoff 2006: 127). 15-åringer blir da et bilde av språksamfunnet i dag, 45-åringer reflekterer språksamfunnet for 30 år siden og 80-åringer språksamfunnet for 65 år siden. Labovs figurer viser som regel alder i kombinasjon med sosial klasse (se for eksempel Labov (1972: 136)). Ifølge hypotesen om tilsynelatende tid viser disse figurene ikke bare at eldre og yngre snakker forskjellig i dag, men at det har pågått en språklig endring over tid.

I forhold til en eventuell koinédanningsprosess er også alder vesentlig (se del 2.3). Solheim (2006) viser med sine resultater fra Høyanger at de som vokser opp i et nydannet (eller veldig endret) samfunn, vil ha mye variasjon i talemålet. Ut fra hypotesen om tilsynelatende tid vil det kanskje være mulig å se en retning på endringene hvis jeg undersøker talemålet til to etterfølgende generasjoner. På grunn av at narvikmålet er en mulig koiné har jeg valgt ut 80-åringer som referansegruppe, ikke 17-åringenes foreldregenerasjon.

3.2.2 *Mine sosiale variabler*

Ut fra disse teoretiske og metodiske hensynene har jeg gjort et strategisk utvalg av informanter. Aldersgruppene er som tidligere nevnt 17-åringene og 80-åringene. Mitt hovedfokus er ungdommer og ungdomsspråk. 80-åringene er med som en referansegruppe, fordi det ikke er gjort systematiske undersøkelser av narvikmålet i denne skala før.²⁶

De eldre informantene ble valgt ut for å dekke tradisjonelle arbeiderklasseyrker og tradisjonelle akademiske yrker. Ungdommene skulle være fra studieforbredende og yrkesfag. Jeg ville ha jevn kjønnsfordeling i begge aldersgruppene. Etter nøye vurdering bestemte jeg meg for at yrkesfagelevne skulle være jenter fra et typisk jente-yrkesfag og gutter fra et typisk gutte-yrkesfag. Etter min mening er det mer plausibelt å si noe generelt om ungdommer hvis jeg har fire grupper som til sammen dekker utdanningsvalgene de fleste tar, enn hvis én av gruppene går mot strømmen (for eksempel jenter på elektrofag). Valget av jente- og gutte-yrkesfag er også gjort av praktiske hensyn. Det er ikke bare enkelt å finne en yrkesfagretning med jevn fordeling av gutter og jenter. En positiv bieffekt er at denne inndelingen av yrkesfagelevne gir informanter fra alle de tre skolene i Narvik. Utvalget innebærer at undersøkelsen ikke kan sies å være representativ for ungdommer som ikke går på videregående skole.

Jeg har registrert følgende kvantifiserbare sosiale variabler: kjønn, aldersgruppe, yrke eller studieretning, bydel og antall foreldre fra Narvik. I tillegg til dette vet jeg hva ungdommenes foreldre jobber med, og hvor foreldrene kommer fra hvis de ikke er fra Narvik. Dette er også mulig å kvantifisere, men det er ikke så enkelt å vite hvordan man skal definere sosial status (se del 3.2.1), og heller ikke uproblematisk å systematisere folk som kommer utenbys fra. I intervjuene spurte jeg også ungdommene om deres meninger om de andre skolene, hva de synes om å bo i Narvik, om de kunne tenke seg å bli boende, og hvilke videre utdanningsplaner de hadde. Både ungdommene og de eldre informantene fikk spørsmål som skulle få fram meninger om talemålet i Narvik, og hvordan de ville kategorisere sitt eget talemål (se intervjuguider i vedlegg 3). Denne typen spørsmål gir svar som sier noe om informantenes holdninger og meninger. De kan ikke kvantifiseres i samme grad som aldersgruppe eller yrke, men kan være viktige i forklaringsdelen av oppgaven. De sosiale variablene er altså:

²⁶ 80-åringene er også interessante i seg selv i forhold til koinédanningsperspektivet. Vi kan tenke oss til at det er stor variasjon i denne gruppen, siden de vokste opp i den perioden bymålet tok form. Som tidligere nevnt er det ikke innenfor denne oppgavens rammer å avgjøre om narvikmålet er en koiné, og det er heller ikke noen målsetting med oppgaven å rekonstruere alle alderstrinn i utviklingen av talemålet.

Kvantifiserbare sosiale variabler:	Kvalitative sosiale variabler:
Kjønn	Holdninger til andre skoler/elevgrupper
Aldersgruppe	Meninger om å bo i Narvik (nåtid)
Yrke eller studieretning	Utdanningsplaner
Antall foreldre fra Narvik	Ønske om å bo i Narvik (i framtiden)
Kanskje kvantifiserbart:	Meninger om talemålet i Narvik
Bydel	Kategorisering av eget talemål
Foreldres yrke	
Foreldres fødested	

Tabell 1: Sosiale variabler

3.2.3 Mine utvalgsmetoder

Utvalg av informanter må starte med å definere universet for undersøkelsen, og hvilke sosiale dimensjoner en venter at språklig variasjon kan skje innenfor. Med andre ord må man lage seg en oversikt over hvilke grupper mennesker en ønsker å undersøke og sammenlikne. Å velge ut informanter med tilfeldig utvalgsmetode gir et utvalg som er representativt for undersøkelsesuniverset, men da må man ha mellom fem hundre og tusen informanter for at det skal tilfredsstillende vanlige generaliserbarhetskrav. Ifølge Milroy og Gordon (2003: 29) er det ikke nødvendig med så mange informanter når det gjelder sosiolingvistiske studier. De argumenterer for at man bør lage seg en oversikt over de sosiale gruppene i universet som en tror har relevans for språkbruken man vil undersøke, og så velge ut informanter til disse gruppene med en strategisk utvalgsmetode: "The principle underlying this approach is that the researcher identifies in advance the types of speakers to be studied and then seeks out a quota of speakers who fit the specified categories" (Milroy og Gordon 2003: 30).

Informantene i denne undersøkelsen kan stilles opp i en tabell som viser antall informanter sortert etter kjønn og studieretning eller yrke. Informantene i hver av disse cellene ble intervjuet to og to sammen (se del 3.3.2), og disse cellene refererer jeg til som en gruppe. Som man kan se av tabellen er det fire i hver celle av ungdommene, men bare to eldre informanter. Som Milroy og Gordon (2003: 29) påpeker er det få med fire informanter, og veldig få med bare to informanter i en gruppe, men det må veies opp mot den enorme datamengden store utvalg vil gi.

	Studie- forberedende	Yrkes- spesialiserende	Tidligere arbeiderklasseyrker	Tidl. akademiske yrker
Gutter	4	4	Menn	2
Jenter	4	4	Kvinner	2

Tabell 2: Informantutvalg

²⁷ Jeg mangler informanter i denne cellen. Mer om det i avsnitt 3.3.1

Informantene ble valgt med det som kalles snøballsutvalgsmetode. Det er en form for strategisk utvalg der en informant gir forskeren kontakt med nye informanter. ”Fra en informant får man oppgitt navnet på andre informanter som det kan være aktuelt å intervju. Disse gir i sin tur forslag på navn til andre aktuelle informanter” (Halvorsen 2008: 164). Det kan ha mange fordeler å kunne presentere seg som en venn av en venn, særlig fordi en da automatisk får etablert en relasjon til den potensielle informanten (Milroy og Gordon 2003: 32). De eldre informantene mine ble valgt ut på denne måten, ved at jeg ba min families venner om å tipse meg om potensielle informanter. Det eneste kravet jeg stilte var at de skulle ha bodd i Narvik størstedelen av livet. Da jeg kontaktet informantene oppga jeg alltid hvem jeg hadde fått navnet deres fra. Videre ba jeg de som var interessert i å delta om å finne en venn som kunne intervjues samtidig.

Ungdommene fikk jeg også kontakt med gjennom en snøballsutvalgsmetode. Jeg kontaktet tre lærere jeg kjente fra før, og forklarte hva jeg var ute etter. Lærerne kontaktet så en elev, og spurte om han/hun var interessert i å delta. Eleven fikk så i oppdrag å finne tre andre elever. Jeg satte som krav til elevene at de måtte være født og oppvokst i Narvik og ha minst en forelder fra byen. Dette gjorde jeg fordi jeg ville unngå informanter med annen dialektal bakgrunn enn narvikmålet.²⁸

Jeg valgte snøballutvalgsmetoden fordi jeg ønsket at informantene skulle kjenne hverandre og være trygg på hverandre i intervjusituasjonen. Jeg håpet at med denne utvalgsmetoden skulle hver celle i tabellen utgjøre et sosialt nettverk. Det gir en hypotese om at hver celle har samme språknormer. Det gikk ikke helt etter planen i alle gruppene (se også del 3.3). Alle i gruppene kjenner hverandre, og har multiplekse bånd som knytter dem sammen, men mens noen er bestevenner og er sammen hver dag både på skolen og på fritiden, har andre bare bånd som felles klasse og/eller felles nabolag. Er det tilstrekkelig til å kalles et sosialt nettverk? Det er i hvert fall svært ulik grad av multipleksitet og tetthet i disse gruppene, og en hypotese om at de har felles språknormer må vurderes opp mot andre måter å gruppere informantene på.

En annen utfordring med utvalgsmetoden min (og kanskje også sosiale nettverk generelt), er at jeg ikke kan vite om de er representative for gruppen jeg ønsker at de skal representere. ”En av begrensningene ved etnografisk forskning er at fordi man bare studerer ett enkelt

²⁸ Hva ”fra Narvik” betydde, lot jeg være opp til hver enkelt informant å tolke. Jeg sa heller ingenting om at ”foreldre” bare kunne inkludere biologiske foreldre.

tilfelle, eller i alle fall et lite antall tilfeller, vil man alltid være i tvil om hvorvidt funnene er representative” (Hammersley og Atkinson 1996: 71). Det er ikke så mye å gjøre med det, men man kan jo sammenlikne utvalget med statistisk informasjon om universet. Vi kan for eksempel se på hvor mange elever som tar de ulike studieretningene, eller hvor gode karakterer som kreves for å komme inn. Til tross for slike hensyn kan jeg jo i verste fall ha fått en helt spesiell gruppe som er lærerens ”gullunger” eller noe slikt, og slett ikke typisk for resten av elevmassen. Disse begrensningene må jeg bare akseptere, og heller ta hensyn til det i analyse og drøfting av resultater.

3.2.4 Navngiving av informantene

I løpet av de neste kapitlene får jeg bruk for å nevne grupper, og enkeltpersoner i gruppene. Gruppene omtaler jeg ved hjelp av hvilken studieretning eller yrkesgruppe de tilhører. Jeg har valgt å bruke vanlige navn på de individuelle informantene i stedet for abstrakte koder. Individene har fått tilfeldig valgte navn som leseren skal kunne assosiere enkelt med gruppen de tilhører: Guttene på elektrofag har fått guttenavn på E, mens jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag fikk jentenavn på B. Elevene på studieforbereidende har fått navn på S. De eldre har jeg delt inn i to kategorier som begynner på A. For å holde dem fra hverandre, har jeg gitt kvinnene som tidligere har hatt akademiske yrker, navn på L. Jeg valgte L fordi begge disse kvinnene er tidligere lærerinner.

Her følger en oversikt over gruppene og de tilfeldig valgte navnene:

Gutter Studieforbereidende	Jenter Studieforbereidende	Gutter Elektrofag	Jenter Barne- og Ungdomsarbeiderfag
Stig	Stine	Eirik	Barbro
Ståle	Sigrid	Erlend	Beate
Svein	Sissel	Eivind	Bente
Sigurd	Solveig	Espen	Berit

Tabell 3: Navngiving av ungdommer

Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker / lærer
Asbjørn	Anna	Laila
Artur	Aud	Lillian

Tabell 4: Navngiving av eldre informanter

3.3 Feltarbeid

Feltarbeidet ble gjennomført i august og september 2008. Jeg brukte vårsemesteret til å planlegge feltarbeidet mest mulig i detalj, slik at jeg kunne starte innsamlingsarbeidet med en

gang skoleåret begynte. Informantgruppene var såpass forskjellige at jeg laget to separate intervjuguides (se vedlegg 3), en for 17-åringene og en for 80-åringene.

3.3.1 Forberedelser

Jeg tok kontakt med lærerne allerede i mai, så da kontakten ble tatt opp igjen i august var de klar over hva jeg ville. Lærerne hjalp meg til å finne riktige elever, og rom til å gjøre opptak i. Det oppsto likevel noen uforutsette utfordringer. Det viste seg at elevene hadde svært ulike strategier for å verve medelever til gruppen. Mens noen bare vervet bekjente, vervet andre sine nærmeste venner. Siden de skulle intervjues to og to, lot jeg dem bestemme selv hvem de skulle intervjues sammen med. Dette i håp om at de ville velge den nærmeste vennen. Likevel har jeg et intervju par som bare kjenner hverandre fordi de går i samme tyskklasser.

De eldre informantene kontaktet jeg via telefon. Jeg oppga alltid hvem jeg hadde fått navnet deres fra, og forklarte hva jeg jobbet med. Det var mange som ikke ville være informanter, og mange av tipsene fra mine bekjente viste seg å være bomskudd. Arbeidet med å finne informanter tok over en måned, kanskje særlig på grunn av at det var sommer. Da jeg måtte avslutte feltarbeidet manglet jeg ennå to informanter til kategorien menn som tidligere hadde hatt akademiske yrker. En annen utfordring jeg ikke hadde tenkt gjennom på forhånd, var informantenes høye alder. Jeg ba informantene som var villige til å bli intervjuet om å finne en venn/venninne som de skulle intervjues sammen med. Mange oppga at de ikke hadde gjenlevende venner som var fra Narvik. En kvinne ble derfor intervjuet sammen med en førti år yngre venninne, mens en annen kvinne, etter eget ønske, ble intervjuet alene.

3.3.2 Innsamling av data

I sosiolingvistikken tilstreber man hverdagslig tale (i litteraturen ofte kalt *vernacular*). I denne minst anstrengte språkstilen er man minimalt påvirket av prestisjeformer og/eller andre eksterne påvirkningsfaktorer (Labov 1972: 85-99). Som Labov påpeker det umulig å vite om man virkelig har fått tak i hverdagslig tale, så jeg har valgt innsamlingsmetoder med håp om at de opphever noe av anstrengtheten mikrofoner kan fremkalle.²⁹

Intervjusituasjonen kan føles formell, særlig for gruppen eldre informanter, og jeg fryktet at de kunne komme til å bytte over til lokalt riksmål eller snakke "penere" enn de ellers ville

²⁹ På grunn av det såkalte "observatørens paradoks" kan ikke forskeren vite hva som skjer når han ikke er til stede. Det innebærer at forskeren ikke kan være sikker på at han ikke påvirker det han forsker på.

gjort.³⁰ Fordi det var et mål for meg å få fram mest mulig hverdagslig tale, ble de eldre informantene intervjuet hjemme i den enes hjem. Jeg brukte god tid til å gå gjennom informasjonsskriv og samtykkeerklæring (se vedlegg 5), og å svare på spørsmål. Informantene bestemte selv hvor i huset de ville intervjuet skulle foregå, og jeg forbød ikke kaffedrikking, selv om klirring høres på opptaket. Dette var for å få en mest mulig avslappet stemning.

Alle informantene ble intervjuet to og to sammen (unntatt én, se over). Ifølge Halvorsen (2008) er fordelene med gruppeintervju at situasjonen virker mer uformell, og at ”Samhandlingen i gruppen stimulerer deltakerne til å supplere, rette på og bekrefte hverandres fremstillinger” (2008: 139). Vi kan se for oss at deltakerne kontrollerer hverandre, både innholdsmessig og språklig. En annen fordel med intervju er at informanten ikke vet hvilke spørsmål som kommer senere. ”Svar på tidligere spørsmål kan derfor ikke bli påvirket av de spørsmålene som kommer senere” (Halvorsen 2008: 143). Jeg sparte derfor spørsmål om språk til slutten av intervjuet. Informantene trengte ikke å bli påmint oftere enn nødvendig at jeg lyttet til språket deres.

Ungdommene ble intervjuet i klasserom på skolene. Jeg gikk gjennom informasjonsskriv og samtykkeerklæring med alle fire, før de fikk komme inn en og en på klasserommet for å leke Kims lek. Leken gikk ut på at ungdommene skulle huske, og gjenfortelle, ni bilder i to omganger (se vedlegg 4). Som en kan se er bildene nøye utvalgt i forhold til språklyder jeg ønsket å undersøke (se del 3.4). Jeg presenterte Kims lek som en konkurranse, og hadde gevinst til den flinkeste i gruppen. Dette gjorde jeg for å piske opp stemningen og vekke konkurranseinstinkt deres. Jeg var veldig bevisst på å ikke avsløre hva jeg var ute etter. Leken ble gjennomført før intervjuet, og elevene var her alene inne i rommet sammen med meg.

Etter Kims lek intervjuet jeg elevene to og to i selvvalgte par. Jeg måtte stille spørsmål i mye større grad til ungdommene enn til de eldre informantene. Elevene snakker likevel mer enn nok til at jeg kan undersøke språktrekkene i talen deres, og de fleste intervjuparene snakket omtrent like mye hver.

3.3.3 *Etterarbeid*

En del av etterarbeidet har vært av teknisk art. Data ble tatt opp på dat-kassetter og overført til datamaskin i ettertid. Lydfilene ble tilknyttet tekst ved hjelp av programmet Praat. Knut Hofland på Aksis gjorde lydfilene og transkripsjonene om til en søkbar webløsning. Det

³⁰ En gjennomgang av bruken av riksmål og nordnorsk dialekt på radio (og endringene i denne bruken) finnes i Nesse (2008: 109-130).

gjorde registreringsarbeidet veldig praktisk og effektivt. Selve analysen av tallmaterialet har foregått i statistikkprogrammet SPSS.

En annen del av arbeidet etter innsamlingen har vært å velge ut hvilke språklige variabler som er mest interessante. Jeg hadde flere potensielle språktrekk i tankene mens jeg samlet inn data, så i ettetid måtte jeg avgjøre hvilke som skulle undersøkes (se del 3.4).

I desember 2008 var jeg også på besøk i klassene ungdommene tilhører, for å snakke om ofotmål og narvikmål. Dette ble gjort for å gi noe tilbake til klassen og elevene som var så hyggelig å stille opp på undersøkelsen. Jeg benyttet også sjansen til å få flere innspill til arbeidet med oppgaven. Det var spesielt interessant for meg å høre *alle* elevenes språkholdninger, både de som kom fra byen og de som var fra andre steder. Mange av elevene var frittalende og ga meg gode innspill. Under disse klassebesøkene kom det også fram ulike meninger om hva som er "riktig" i narvikmålet (se spesielt del 3.4.3).

3.4 Språklige variabler

De språklige variablene er valgt ut på grunnlag av tidligere forskning, og egne ideer og kjennskap til språksamfunnet. Gjennomgangen av talemålet i del 1.3, belyser hvilke deler av talemålet som kan være interessant å undersøke. Der la jeg spesielt vekt på noen språktrekk jeg tror kan ha variasjon: postalveolar og dental uttale av /n/ og /l/, ubestemt form av svake hunkjønnsord, tredje person flertall og uttale av /r/ foran /k/ og /p/. Jeg skal nå beskrive disse variablene, og hvordan de er undersøkt.³¹ Det fins flere språklige variabler som kunne ha vært interessant å undersøke, og jeg skal beskrive noen av dem i korte trekk til slutt (del 3.4.6). Helt til sist beskrives hvilke språktrekk jeg forsikret meg om å få belegg på, ved å ha de med i Kims lek (se avsnitt 3.4.7).

3.4.1 Variabel 1: (nn)

Postalveolar uttale av /n/ er et salient trekk som skiller narvikmålet tydelig fra andre dialekter i Nordland og Troms.³² Både narvikinger og andre nordlendinger er bevisst dette trekket, så hvis vi finner endring, er det en endring *ovenfra* (se kapittel 2). Samtidig vet jeg ikke hvordan

³¹ Det vil også komme fram at jeg gjorde noen stikkprøver i forkant av datainnsamlingen på venner og kjente, for å være sikker på at mine antakelser om variasjon stemte. Dette regner jeg ikke som en del av innsamlet data og det er ikke lagt til grunn for noen del av drøftingen eller konklusjonene.

³² Saliens er ifølge Meyerhoff et begrep som for sjelden blir definert, og det brukes derfor om to forskjellige ting: "Sometimes refers to how readily a particular variant is perceived/heard [...] Sometimes refers to a non-linguistic factor that the context or participants appear to have foregrounded in discourse" (Meyerhoff 2006: 294). Jeg bruker begrepet om et språktrekk ikke-lingvister er bevisste på, i den forstand at de kan snakke om språktrekket, og/eller mener de kan høre det.

dette trekket kom til, og om det hele tiden har vært en endring ovenfra, eller om det tidligere har foregått en endring nedenfra. Det kan godt være slik i dag at det er flere språklige normer som konkurrerer om hvordan n-ene skal uttales.

Mange kilder nevner at vadsøområdet har den samme postalveolare uttalen av /n/ og /l/ som narvikområdet (se for eksempel Jahr og Skare (1996: 72)). Hildur Hatlebrekke har beskrevet vadsøområdet, og forklarer fenomenet slik:

[Vadsløddialekten har] utvikla alveolar uttale av de lange og geminerte dentalene nn, ll og dd (også der nn og ll skyldes assimilasjon med annen kons.) og av dentalgruppene nt og lt og til dels ns. Disse alveolarene må anses som et substitutt for de nordnorske palatalene, men med en langt snevrere distribusjon. De fins stort sett bare etter de bakre vokalene a og å. (Hatlebrekke 1976: 43-44)

På grunn av denne snevrere distribusjonen kommer jeg ikke bare til å undersøke sosiale forhold, men også hvilke språklige omgivelser postalveolar /n/ opptrer i.

I Trøndelag er uttalen av palataler i endring, og det høres ofte "ein uttale som ligg ein stad mellom tradisjonell palatal og dei retroflekterte lydane trønderar har i mannsnamna Jarle og Arne" (Dalen, Hårstad og Hagland 2008: 405). Det er også verdt å merke seg at dette også gjelder ord som tradisjonelt ikke har hatt palataler, som *allmennfag* og *bille* (Dalen, Hårstad og Hagland 2008: 405). Jeg må altså undersøke *alle* trykktunge forekomster av /l/ og /n/ for å få med hele bildet. Et upublisert studentarbeid fra Universitetet i Tromsø (Krane 2000) rapporterer at eldre informanter fra Narvik palataliserer, så det må man også ta i betraktning. Det fins altså tre alternative måter å uttale (nn) på:

- 1) Postalveolar /n/ - [ŋ]³³
- 2) Palatal /n/ - [ɲ]
- 3) Dental /n/ - [n]

Ut fra dette kan vi tenke oss en mengde arbeidshypoteser, blant annet:

- Hypotese 1.1: (nn) kan uttales palatalt av de eldre informantene
- Hypotese 1.2: (nn) uttales postalveolart og dentalt avhengig av språklige omgivelser
- Hypotese 1.3: (nn) uttales postalveolart og dentalt avhengig av sosiale variabler

Jeg ser ikke bort i fra at disse arbeidshypotesene skal kombineres.

³³ Det jeg i min oppgave kaller postalveolar /n/ har i mange andre tekster blitt kalt retrofleks /n/, og lydskrifttegnet jeg presenterer her er tegnet for retrofleks /n/. Jeg synes ikke betegnelsen retrofleks passer, fordi talerne bøyer ikke tungen bakover slik ordet retrofleks egentlig tilsier. Jeg har derfor valgt å heller kalle denne /n/-en for postalveolar fordi lyden uttales med at tungen er i samme stilling som ved dental /l/, men møter baksiden av tannkammen, i stedet for tennene (eller rett bak).

3.4.2 Variabel 2: (ll)

Postalveolar uttale av /l/ er ikke et så salient trekk som uttalen av (nn). I Bodø uttaler mange, særlig ungdommer, postalveolar /l/ der tradisjonelt bodøsmål vanligvis ville ha hatt palatal /l/ eller tjukk /l/ (Nesse 2008: 96). Postalveolar uttale av /l/ er vanlig i det moderne bodøsmålet, mens postalveolar uttale av /n/ ikke er vanlig. Det er interessant å se om (nn) og (ll) følger samme uttalemønster i narvikmålet eller om lydene varieres etter ulike mønstre.

Jahr har vist at i Oslo-målet foregår en liknende endring der dental uttale erstattes av alveolar eller retrofleks uttale ”Det er mer en tendens og retning det er snakk om, ei utvikling bort fra dental l i retning alveolar, retrofleks l” (Jahr 1975: 6). En endring av uttale av /l/ foregår altså både på Østlandet, i Bodø og i Trøndelag (se også del 3.4.1). Jeg har de samme arbeidshypotesene som i avsnittet over, og tilfører en hypotese om at uttalen av (nn) og (ll) følges ad:

- Hypotese 2.1: (ll) kan uttales palatalt av de eldre informantene
- Hypotese 2.2: (ll) uttales postalveolart og dentalt avhengig av språklige omgivelser
- Hypotese 2.3: (ll) uttales postalveolart og dentalt avhengig av sosiale variabler
- Hypotese 2.4: Uttalen av (nn) og (ll) følger de samme språklige og sosiale mønstre

For å være sikker på å få nok belegg på uttale av (ll) og (nn) hadde jeg dem med i Kims lek (se del 3.4.7 og vedlegg 4). Jeg var nøye med å konstruere forskjellige realisasjonssteder for (nn) og (ll), både etter ulike vokaler og i monomorfematisk inn- og utlyd av ordene.

3.4.3 Variabel 3: Svake hunkjønnord i ubestemt form entall (-e)

I avsnitt 1.3 så vi at narvikmålet blir ansett å være et e/e-mål omgitt av e/a-mål. Mens både ofotmålet, og andre talemål i nærheten uttaler *ei flaska*, sier man ifølge litteraturen *ei flaske* i Narvik. Som Skjekkeland antyder (1997: 78), kan det hende at /e/-endingene sprer seg utover i Ofoten fra Narvik.

Det er også verdt å legge merke til formuleringen ”stort sett ending på –e” (Skjekkeland 1997: 78) (min utheving). Det er altså ikke gjennomført endinger på /e/, og det har også mine stikkprøver vist. Noen hevder at de alltid sier *ei flaske* og at andre uttaler er feil, mens andre er like kategoriske på at det heter *ei flaska*. Det var svært interessant å spørre om dette på de ulike skolene, fordi elevene på Oscarsborg og Solhaugen (yrkesfagelevne) mente det heter *ei bøtta*, og elevene på Frydenlund (studiespesialisering) mente det skulle være *ei bøtte*. ”Noe annet blir helt unaturlig,” sa en av elevene på Frydenlund. Dette gir meg følgende arbeidshypoteser:

- Hypotese 3.1: (-e) ender alltid på /e/

- Hypotese 3.2: (-e) ender på /a/ eller /e/ etter et visst sosialt mønster
 - Hypotese 3.2a: (-e) som ender på /e/ markerer høystatus målt etter utdanning eller andre statusmål.

Ubestemt form forekommer ikke så ofte i dagligtalen. Derfor hadde jeg med noen hunkjønnord i Kims lek (se avsnitt 3.4.7).

3.4.4 Variabel 4: Tredje person flertall (3.p.fl.)

Hvis en følger bokmålsnormalen skal ”de” brukes som subjekt og ”dem” i andre posisjoner i setningen. I praksis er det ingen som opprettholder dette skillet i dag. De fleste dialekter i Nord-Norge bruker /dæm/ i alle posisjoner. I en målprøve fra Tysfjord (Hveding 1921) ser det ut til at de sier /di/ i alle posisjoner. Målprøven er riktignok gammel og dette kan ha endret seg siden den tid. Brekke (2000: 92) nevner at mens eldre saltmål har skille mellom /di/ og /dæm/ bruker de yngre bare /dæm/. Elstad har en setning i sin beskrivelse av ofotmålet som kan tolkes som om han mener at skillet mellom subjekt og objekt er opprettholdt: ”Dei bruker òg *di* for *dei* som subjekt, men gjerne *dæm* i andre stillingar” (Elstad 1982: 60). Denne påstanden ser ut til å være nedarvet til Jahr som benytter svært liknende ordlyd i sin beskrivelse av målet i Sør-Troms: ”Oftast vil ein bruke *di*-forma som subjekt, men gjerne *dæm* i andre stillingar” (Jahr og Skare 1996: 52).

Jeg har ikke noe særlig tro på at det gamle kasusskillet er opprettholdt, men det trenger ikke være sammenfall i én form. Vi kan tenke oss at talerne ikke skiller mellom subjektsform og objektsform, men at det fins to ulike realisasjoner av tredje person flertall. Nesse (2008) viser at i Bodø varierer talerne mellom /di/ og /dæm/ både i subjekt og objekt, og at denne variasjonen har vært stabil i bodømålet i hvert fall de siste sytti årene. ”Allerede de som var født før 1923, varierte mellom *de* og *dem*, og de brukte mer *de* enn *dem*, både i subjektsform og i objektsform” (2008: 70). Mine stikkprøver tilsier at noe liknende kan være tilfelle i narvikmålet. Ut fra dette kan vi tenke oss følgende arbeidshypoteser:

- Hypotese 4.1: (3.p.fl.) er alltid /dæm/
- Hypotese 4.2: (3.p.fl.) er /di/ i subjekt, ellers /dæm/
- Hypotese 4.3: (3.p.fl.) er /di/ og/eller /dæm/ avhengig av sosiale variabler

Hypotese 4.1 innebærer at det er sammenfall i én form, mens hypotese 4.2 forutsetter at det gamle kasusskillet er opprettholdt. Hypotese 4.3 forutsetter at talerne ikke skiller mellom subjekt og objekt, men at det er andre faktorer som avgjør hvilken variant som uttales. Til tross for at jeg ikke tror det gamle kasusskillet er opprettholdt, har jeg valgt å registrere om (3.p.fl.) er subjekt eller objekt i setningen. (Objekt er her en samleterm som inkluderer

syntaktiske objekter og styringer i preposisjonsfraser.) Dette er for å kunne avkrefte hypotese 4.2, og for å få en best mulig sammenlikning med tabellene fra Bodø i Nesse (2008).

3.4.5 Variabel 5: (rk) og (rp)

Et trekk som beskrives som typisk for bymålene både i Bodø og Tromsø (Jahr 1990: 212 og 219), er at /r/ foran /k/ eller /p/ uttales som en postalveolar frikativ: [ʃ]. Vi kan for eksempel tenke oss at ordet *spark* uttales [spaʃk]. Dette er en stigmatisert uttale som er på full fart ut av disse talemålene, eller kanskje allerede er ute? Uttalen fins også i Narvik. Det er ikke så mange ord i dagligtalen om inneholder variablene (rk) og (rp), så jeg hadde med disse lydene i Kims lek (se 3.4.7). Jeg har formulert følgende arbeidshypoteser:

- Hypotese 5.1: /r/ uttales alltid med [ʃ] foran /k/ eller /p/
 - Hypotese 5.1a: /r/ uttales ulikt foran /k/ og /p/
- Hypotese 5.2: /r/ uttales som [r] eller [ʃ] avhengig av sosiale variabler

3.4.6 Andre språktrekk som kunne vært undersøkt i narvikmålet

Det er flere andre språklige variabler som kunne være interessante å undersøke. I tillegg til de ovennevnte språklige variablene, hadde jeg flere andre i prosjektskissen min. Blant annet ville jeg se om *sj/kj-sammenfallet* var kommet til byen. Uten at jeg har undersøkt det systematisk, kan jeg si at det forekommer sammenfall av [ʃ] og [ç] til [ʃ] i opptakene mine. Jeg har lagt merke til det hos tre av ungdommene.

Det kunne også være interessant å undersøke om det er variasjon på endelsene i *presens av verb i kaste-klassen*. Mens presens ender på /a/ i Sør-Troms og Nordland ender den ifølge Hanssen (1990: 152) vanligvis på /e/ i Narvik. Men hvis man ser på isoglossen på kart 26 i Jahr og Skare (1996: 61), går grensen for presens på /e/ ganske nært byen. Det er altså /a/ i omegn, men /e/ hvis en reiser nordover. Det er jo også et spørsmål om narvikmålet har noen form for *apokope*. Selv om byen ligger nord for kjerneområdet er det mulig at det forekommer apokope. Trykkfordeling og rytme vil i så fall spille inn, og dette vil være en kompleks variabel å undersøke.

Jeg ikke har hatt tid til å undersøke disse språklige variablene, men jeg tror alle kan ha noe for seg. Det kunne for eksempel vært en idé å undersøke om sammenfall av *sj/kj* samvarierer med noen av de andre språklige variablene for eksempel (rk) og (rp). Dette er fordi det knytter seg negative språkholdninger til begge disse uttalene, men de ser likevel ut til å oppføre seg helt forskjellig: Mens vi vet fra nasjonal forskning at sammenfallet *sj/kj* øker, ser [ʃ] foran /k/ og /p/ ut til å forsvinne. En framtidig undersøkelse av narvikmålet bør inkludere disse og

eventuelt andre interessante språklige variabler (se flere forslag til videre forskning i del 6.6.1).

3.4.7 Språktrekk representert i Kims lek

Kims lek ble presentert for elevene som en konkurranse der vi skulle leke oss for å bli kjent med utstyret og være trygg på hverandre. I virkeligheten var det en nøye planlagt øvelse, der jeg ville at alle skulle si flest mulig av ordene på bildene. Jeg hadde laget to sett med bilder, med ni bilder på hver plakat (se vedlegg 4). Jeg gjorde en slik inndeling for at ungdommene skulle huske, og dermed uttale, flest mulig ord uten at målet med konkurransen ble alt for gjennomskuelig. Som tidligere nevnt var det et poeng at elevene skulle konsentrere seg om å huske, ikke om å uttale ordene, slik at de skulle snakke mest mulig uanstrengt (vernacular).

Bildene ble valgt ut med tanke på visse språktrekk som ikke er så frekvente i dagligtalen. (nn) og (ll) ville jeg høre uttalt foran ulike vokaler og på ulike steder i ordet. Jeg ville høre lydsekvenser med (rk) og (rp), og høre uttale av [ç] foran ulike vokaler. Hovedgrunnen til at jeg valgte Kims lek var at informantene skulle uttale ordene i ubestemt form entall, for jeg ville høre endelsene på hunkjønnsord. De andre språktrekkene kunne også ha blitt undersøkt med andre typer aktiviteter som tidligere er utprøvd i stedet for Kims lek, som for eksempel å finne feil på bilder eller beskrive kart til hverandre.

Tabellen under viser ordene jeg så for meg at elevene skulle si, når de husket bildene på plakatene (vedlegg 4). I tabellen er de stilt opp etter hvilket språktrekk jeg ønsket å få data på. Som leseren vil se er det noen ord som dekker flere språktrekk på en gang:

svake hunkjønnsord	(nn)	(ll)	(rk) og (rp)	(sj/kj)
(vanne)kanne	(vanne)kanne	ball	stork	kjeks
penn	penn	rallar	kork	kjole
bøtte	minnepinne	skjell	spark	kikkert
kirke	(evt minnepenn)	solbrille	kirke	kirke
harpe	ispinne		harpe	(skjell)
krone				

Tabell 5: Språktrekk i Kims lek

3.5 Videre oppbygging av oppgaven

I kapittel 4 og 5 skal jeg presentere funnene fra den språklige undersøkelsen med utgangspunkt i de fem språklige variablene. Kapittel 4 er viet hovedvariabelen (nn). De fire andre variablene er presentert og drøftet i kapittel 5. Fordi jeg drøfter variablene etter hvert, har jeg et kapittel 6 der jeg forsøker å sammenfatte resultatene og å se om det finnes noen

fellestrekk. Her kommer de ikke-kvantifiserbare sosiale variablene inn i bildet, og også de overordnede prinsipielle diskusjonene.

I kapittel 4 og 5 presenterer jeg resultatene med informantene inndelt etter alder, og så delt inn i grupper etter kjønn, studieretning eller yrke. Jeg har også undersøkt alle variablene i forhold til antall foreldre fra Narvik, og om de viste andre mønstre under Kims lek enn under intervjuene. Hvis ikke annet er oppgitt er altså alle tall for ungdommene en sum av belegg i Kims lek og i intervjuene. I tillegg kan leseren finne tabeller med alle informantenes individuelle tall som vedlegg til oppgaven (vedlegg 7-16).

Signifikansnivået er satt til 0,05. Det betyr at hvis forskjeller mellom grupper er signifikante er det mindre enn 5 prosent sjans for at gruppene bare tilfeldigvis oppfører seg ulikt. Fordi jeg har så få informanter i hver gruppe, er det ikke slik at jeg automatisk avfeier alle resultater som ikke får signifikansverdi under 0,05. Jeg oppgir p-verdier og analysemåte etter hvert.

4 Variabel 1: (nn)

Variabelen (nn) kan realiseres som dental eller postalveolar /n/ i narvikmålet. I tillegg har de eldre et tredje alternativ som ikke finnes hos ungdommene: palatal /n/. Den totale fordelingen av (nn) hos de unge og de eldre er som følger:

	17-åringer	80-åringer
Postalveolar /n/	24,9 %	23,7 %
Palatal /n/	-	9,7 %
Dental /n/	75,1 %	66,6 %
N	1914	1008

Tabell 6: (nn) fordelt etter alder.

Jeg skal først presentere hvordan (nn) varierer langs ikke-språklige mønstre, så skal jeg vise hvordan uttalen er styrt av språklige omgivelser, og til slutt vil jeg gi en oversikt over leksikalske føringer. Variabelen er registrert etter søk på ord som har *nn*, *nd*, *nt* eller *ns* som del av ordet i skriftspråket. Ordene *kan*, *man* og *han* er søkt opp individuelt. Disse tre ordene er foreløpig utelatt av materialet fordi de har høy frekvens og, som vi skal se, oppfører de seg spesielt.

4.1 Sosiale føringer

4.1.1 17-åringer

Vi skal først se på ungdommene, og hvilke sosiale føringer som kan knytte seg til bruk av (nn). Denne første tabellen viser prosentandel postalveolar /n/ fordelt på de fire gruppene jeg har intervjuet.

	Jenter på studieforb.	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforb.	Gutter på elektrofag
Postalveolar /n/	22,9 %	25,0 %	33,7 %	20,8 %
N ³⁴	481	348	418	667

Tabell 7: (nn) fordelt etter kjønn og studieretning.

Her kan vi se at de fire gruppene har ganske forskjellige prosenttall, og at guttegruppene skiller seg ut i hver sin retning: Guttene på studieforberedende har mest postalveolar /n/, mens

³⁴ N står for totalt antall forekomster av variabelen (nn) i gruppen, ikke totaltall av varianten postalveolar /n/. Dette gjelder alle de følgende tabellene også, hvis ikke annet er spesifisert.

guttene på elektrofag har minst postalveolar /n/ av alle. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,098
studieretning	p=0,008
kjønn i interaksjon med studieretning	p<0,001

Disse p-verdiene betyr at forskjellene mellom gutter og jenter ikke er signifikant, men det er forskjellene mellom studieforbereende og yrkesfag. Interaksjonen mellom kjønn og studieretning er også signifikant. Det betyr at gutter og jenter har ulike verdier innenfor de ulike studieretningene. Vi ser dette tydelig i prosentandelene der guttene på elektrofag har minst postalveolar uttale av alle gruppene, mens guttene på allmennfag har absolutt mest.

Det er i tillegg svært stor forskjell mellom individene. I tabellen i vedlegg 6 kan du se at individuell realisasjon av (nn) spriker mellom 9,6 % postalveolar /n/ (Sigrid) og 38,6 % (Sigurd).³⁵ Vi kan derfor tenke oss at det er andre sosiale faktorer som styrer realisasjon av /n/. Vi skal nå se på om antall foreldre fra Narvik kan spille noen rolle:

	1 forelder fra Narvik³⁶	2 foreldre fra Narvik³⁷
Postalveolar /n/	23,7 %	26,9 %
N	1188	726

Tabell 8: (nn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Vi ser her en viss forskjell mellom de to gruppene, og at de med to foreldre fra byen har litt mer postalveolar uttale enn de med en innflytterforelder.³⁸ En t-test av materialet viser ikke signifikans (p=0,126). Hvis vi til sist ser på opptakssituasjon ser vi at det er stor prosentvis forskjell på de to situasjonene:

	Intervju	Kims lek
Postalveolar /n/	24,5 %	30,6 %
N	1780	134

Tabell 9: (nn) fordelt etter opptakssituasjon.

³⁵ Begge er elever på studieretningsfag, jf navngivingen min av informanter (se avsnitt 3.2.4).

³⁶ 9 informanter har en av sine foreldre fra Narvik.

³⁷ 7 informanter har begge sine foreldre fra Narvik.

³⁸ Dette er en variabel som ikke er balansert i utvalget, og i og med at jeg gjør to analyser av de samme informantene inndelt på to forskjellige måter, øker faren for å begå en type 1-feil. En t-test viser ikke signifikans (p=0,126), så det er ikke en problemstilling her.

En t-test viser imidlertid at disse forskjellene ikke er signifikante ($p=0,115$). Jeg forstår det slik at det ikke er signifikante forskjeller fordi det er så mange flere belegg i intervjuene.

4.1.2 80-åringene

Jeg skal nå vise tilsvarende tabeller for de eldre informantene. Den største forskjellen på ungdommene og de eldre informantene er at de eldre har en tredje variant: palatal /n/.

Tabellene blir derfor litt mer komplekse. Vi skal først se en tabell som viser kjønn og tidligere yrke. Jeg må minne om at jeg mangler informanter i den ene gruppen menn, slik at jeg bare har én gruppe menn og to grupper kvinner (se tabell 2). Tabellen får dermed bare tre kolonner.

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
Postalveolar /n/	22,6 %	25,5 %	24,8 %
Palatal /n/	15,0 %	9,5 %	7,7 %
Dental /n/	62,4 %	65,0 %	67,5 %
N	266	243	443

Tabell 10: (nn) fordelt etter kjønn og tidligere yrke

Her ser vi at det er mennene som skiller seg ut med mer palatal uttale enn kvinnene. Legg også merke til at kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker har ørlite mer postalveolar /n/ og palatal /n/ enn de andre kvinnene. Det er vanskelig med t-tester og variansanalyser når jeg har tre varianter av variabelen. Om vi finner at forskjellen mellom gruppene er signifikant, er det når det gjelder postalveolar, palatal eller dental /n/? Siden de eldre informantene skal fungere som en referansegruppe for ungdommene, mener jeg det er greit å utelate signifikanstesting og la tallene og prosentene tale for seg.

Hvis vi ser på prosentandelene for hver enkeltperson (vedlegg 6) har de to mennene svært ulik uttale: mens Asbjørn bare uttaler /n/ palatalt i 3,4 % av tilfellene, har Arthur hele 24,7 %. Det er altså Arthur som gjør utslaget på mann- og arbeiderklassekategorien. At informantene har så forskjellig språkbruk kan tyde på at det er andre faktorer som spiller inn enn gruppetilhørighet, for eksempel foreldrebakgrunn.

	0 foreldre fra Narvik³⁹	1 forelder fra Narvik⁴⁰
Postalveolar /n/	19,2 %	25,7 %
Palatal /n/	8,7 %	10,2 %
Dental /n/	72,1 %	64,1 %
N	312	696

Tabell 11: (nn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.

Her kan vi se at det er en del forskjeller på de uten foreldre fra Narvik, og de med en forelder fra Narvik. Av prosentandelene ser vi at de med en forelder fra byen har mer postalveolar /n/ enn de med begge foreldre utenbys fra. Man skulle kanskje tro at disse innflytterne skulle ha en enda større prosentandel palatal /n/ og mindre postalveolar /n/, men her har de både mindre palatal og mindre postalveolar uttale enn de med en forelder fra byen.

4.1.3 Foreløpig sammenfatting og drøfting

Vi har til nå sett at det er relativt stor forskjell på ungdommene når vi deler dem inn etter studieretning. Guttene på studiespesialiserende og guttene på elektrofag befinner seg i hver sin ende av skalaen: Gruppen gutter på studiespesialiserende har mest postalveolar /n/, elektrofag minst.

Hovedforskjellen mellom 17-åringene og 80-åringene er at ungdommene ikke har palatal /n/. Det er derfor ikke mulig å sammenlikne tabellene for ungdommene og de eldre direkte. Her må det tolkning til. Som vi har sett, er det mye variasjon hos de eldre, og noen enkeltpersoner som skiller seg ut med mye palatal /n/, mens andre har svært lite.

Når det gjelder postalveolar /n/ har vi sett at blant de eldre er det kvinner med tidligere arbeiderklasseyrker som har høyest prosenttall, men prosentandelene er nokså like. Det er når vi deler de eldre inn i antall foreldre fra Narvik, at vi ser forskjeller i prosentandel postalveolar /n/: De med en forelder fra Narvik har mer postalveolar /n/ enn de uten foreldre fra Narvik. Det ser derimot ikke ut til at ungdommenes valg av variant påvirkes av hvor foreldrene kommer fra.

Alt i alt er dette forvirrende og svært sprikende resultater som ikke umiddelbart lar seg forklare i lys av annen sosiolingvistisk forskning. Etter det jeg vet, er det ikke vanlig at man finner at det er guttegrupper som skiller seg ut i begge retninger. Vi kan jo for eksempel tenke på Labovs arbeider som alle viser at kvinner snakker ett hakk ”finere” enn menn med samme sosiale status. Vi vet at postalveolar /n/ er stigmatisert, i hvert fall utenfor Narvik, og vi kan derfor tenke oss at det er dental /n/ som er høystatusformen. Det skulle tilsi at jentene på

³⁹ 2 informanter har 0 foreldre fra Narvik: Asbjørn og Laila.

⁴⁰ 4 informanter har 1 forelder fra Narvik: Arthur, Lillian, Anna og Aud.

studieforberedende skulle ha minst postalveolar av alle, og guttene på elektrofag mest. Dette likner ikke på mønsteret jeg har funnet i det hele tatt.

Vi har heller ikke funnet at ungdommene og de eldre informantene følger samme mønster, eller at ungdommene forsterker tendenser i de eldre realisasjoner av (nn). Dette kan kanskje komme av at palatal /n/ ”forstyrer” bildet. Jeg mener disse forvirrende resultatene taler for å lete etter andre faktorer som kan ha innvirkning på hvilken variant som realiseres. Jeg går videre i undersøkelsene til å se om bruk av postalveolar og dental /n/ styres av strukturelle føringer; alene eller i kombinasjon med sosiale variabler.

4.2 Strukturelle føringer

4.2.1 17-åringer

I tillegg til sosiale forklaringer, kan vi finne forklaringer internt i språket. Som vi så i del 3.4.1 er distribusjonen av postalveolar /n/ i Vadsø avhengig av hvilken vokal som kommer foran (Hatlebrekke 1976: 44). For å undersøke om dette også er tilfelle i narvikmålet, har jeg registrert hvilken vokal som er foran /n/, og hvilken plassering (nn) har i ordet. Tabellen under viser hvordan ungdommene varierer uttale av (nn) etter hvilken vokal som kommer foran:

Vokal	/i/	/y/	/e/	/ø/	/æ/	/ʌ/	/ɔ/	/o/	/a/
Postalveolar /n/	10,4 % ⁴¹	2,0 %	4,6 %	5,7 %	-	31,8 %	3,4 %	6,1 %	63,5 %
N	211	99	240	35	96	195	29	459	550

Tabell 12: (nn) fordelt etter vokal foran.

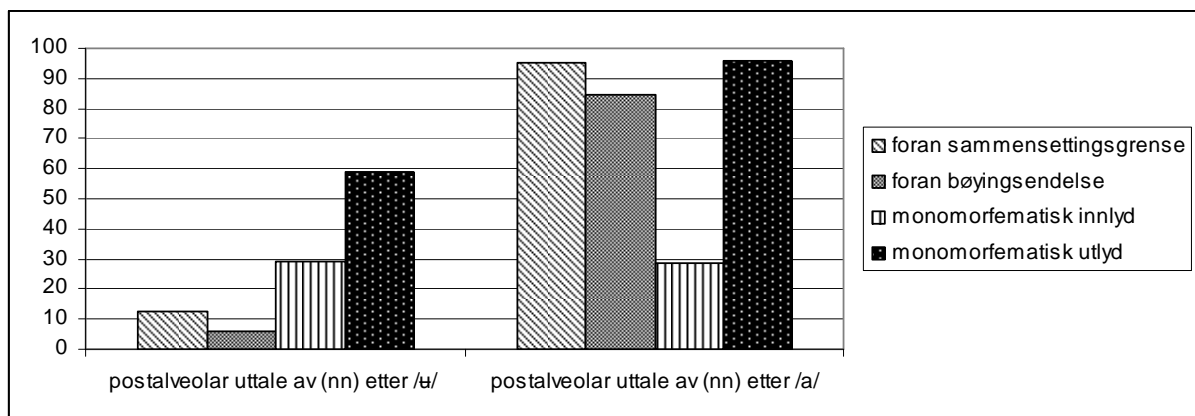
I tabellen over ser vi tydelig at /ʌ/ og /a/ skiller seg ut fra de andre vokalene. En t-test viser at forskjellen mellom vokalene er signifikant ($p < 0,001$).

Vi skal se at det trer fram et mønster hvis vi kombinerer vokal med morfologiske kriterier. Jeg har sortert beleggene i fire kategorier som skal fortelle hvor (nn) er plassert i ordet: foran sammensetningsgrense, monomorfematisk innlyd, foran bøyingsendelse, og i monomorfematisk utlyd. ”Foran sammensetningsgrense” betyr i denne sammenhengen at (nn) er i et sammensatt ord og kommer før det andre ordet, for eksempel *grunnlag* eller *mannskap*. ”Foran bøyingsendelse” er når (nn) uttales rett foran en bøyingsendelse, som for eksempel *grunnen*, eller *mannen*. Kategorien ”monomorfematisk innlyd” står for ord der (nn) er i inne i

⁴¹ Alle disse beleggene er på ordene *inn* og *instrument*. *Instrument* har 2 belegg med postalveolar /n/ av Solveig og Erlend. *Inn* har 7 belegg med postalveolar /n/ av Barbro, Erlend (2 belegg), Sissel, Stig og Ståle (2 belegg). I tillegg finner vi *innslag* med postalveolar /n/ av Stine, *innvendig* med postalveolar /n/ av Sigurd. (Alle disse ordene blir også sagt med dental /n/ av de samme informantene.)

et monomorfematisk ord, som i *handel* og *under*. Ord der (nn) er i monomorfematisk utlyd, for eksempel *grunn* og *mann*, har jeg sortert i en egen kategori: ”monomorfematisk utlyd”. Totaltallene for alle vokalene i kombinasjon med plassering fins i vedlegg 7. Vi skal nå bare konsentrere oss om /a/ og /ʉ/.

I grafen under kan vi tydelig se at når vi sorterer ordene etter hvor (nn) er plassert i ordet, blir grafene for /ʉ/ og /a/ er svært forskjellig fra hverandre. Vi ser spesielt at ”foran sammensettingsgrense” og ”foran bøyingsendelse” ser ut til å oppføre seg forskjellig med hensyn til de to vokalene.

Figur 4: Prosentvis postalveolar uttale av /n/ etter henholdsvis /ʉ/ og /a/ fordelt på plassering av (nn) i ordet.

Forskjellene mellom /ʉ/ og /a/ er signifikante ($p < 0,001$). Det vises godt i denne tabellen. Ulikhetene mellom /ʉ/ og /a/ kan oppsummeres slik: Ordene der (ann)⁴² er i slutten av ordet har som regel postalveolar uttale (95,7 %), og beholder postalveolar uttale selv om de får tilføyd bøyingsendelse eller settes sammen med et annet ord. Ord med (unn) i slutten av ordet er sjeldnere postalveolar (58,7 %), og prosentandelen går drastisk ned hvis vi legger til en bøyingsendelse eller et nytt ord. Dette taler for å analysere (ann) og (unn) hver for seg.

4.2.1.1 (ann)

Vi har sett at hos (ann) er plassering i ordet en signifikant faktor (t-test gir $p = 0,002$) som avgjør hvordan /n/ uttales. Også her spiller sosiale faktorer inn i bildet. Hvis vi kombinerer kjønn og plassering i ord, får vi fram et mønster:

⁴² Fra nå av kaller jeg /a/ foran (nn) for (ann) og /ʉ/ foran (nn) for (unn).

	Jenter				Gutter			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	100 %	80,9 %	32,6 %	35,5 %	89,6 %	86,8 %	23,8 %	47,5 %
N	54	68	95	152	48	114	84	202

Tabell 13: (ann) fordelt etter kjønn og plassering i ordet. Ungdommer.

Tabellen viser at jentene har et annet mønster for postalveolar uttale enn guttene (se også individuelle tall i vedlegg 9). Det kan se ut til at guttene har mer postalveolar uttale foran bøyning og i slutten av ordene enn jentene, og at jentene har mer postalveolar uttale foran sammensetninger og der (nn) befinner seg inne i ordet. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,924
plassering	p<0,001
kjønn i interaksjon med plassering	p=0,020

Tabellen viser altså at det ikke er kjønnsforskjeller, men vi ser igjen at plassering er en signifikant faktor. Vi ser også at kjønn i interaksjon med plassering utgjør en signifikant forskjell. Det vil si at det er systematiske forskjeller på hvordan gutter og jenter realiserer (nn) alt etter hvor (ann) er plassert i ordet.

Vi så i forrige avsnitt at når det gjaldt (nn) som helhet, ga en inndeling i de fire gruppene (studieretning og kjønn) signifikante forskjeller i realiseringen av (nn) (se tabell 7). Det er interessant å se om det samme gjelder for (ann) siden det er den vokalen med flest belegg på postalveolar /n/. Vi skal derfor gjøre den samme inndelingen her:

	Jenter på studieforb.	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforb.	Gutter på elektrofag
Postalveolar /n/	55,3 %	49,1 %	55,3 %	59,8 %
N	206	163	219	229

Tabell 14: (ann) fordelt etter kjønn og studieretning.

Vi ser at jentene og guttene på studieforbereidende har helt like prosenttall. Legg merke til hvor forskjellig jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag er fra guttene på elektrofag. En sammenlikning av tabell 7 og denne tabellen viser også, noe overraskende, at nå er det guttene på elektrofag som har mest postalveolar /n/. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,129
studieretning	p=0,810
kjønn i interaksjon med studieretning	p=0,123

Tabellen viser altså at verken kjønn, studieretning eller interaksjonen mellom kjønn og studieretning er signifikant. Det er overraskende i forhold til signifikansene vi fant for (nn) som helhet. Vi kan også se om (ann) oppfører seg annerledes enn (nn) som helhet ved å se (ann) i forhold til antall foreldre fra Narvik og opptakssituasjon.

	1 forelder fra Narvik	2 foreldre fra Narvik
Postalveolar /n/	55,9 %	54,5 %
N	492	325

Tabell 15: (ann) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Vi ser her at det er små forskjeller mellom de to gruppene, og en t-test viser at antall foreldre fra Narvik ikke er signifikant ($p=0,650$). Dette likner på resultatene for (nn) som helhet, men nå gjør også opptakssituasjon store utslag:

	Intervju	Kims lek
Postalveolar /n/	53,6 %	87,8 %
N	776	41

Tabell 16: (ann) fordelt etter opptakssituasjon.

Ungdommene sier altså mye mer postalveolar /n/ etter /a/ under Kims lek når de er alene med meg, enn når de intervjues to og to sammen. En t-test viser at denne forskjellen er signifikant ($p < 0,001$). Dette så vi antydninger til for (nn) som helhet, men her har prosentandelene økt og vi får signifikante utslag.

4.2.1.2 (unn)

Hvis vi nå går over til /u/ foran /n/, har vi sett at også her er plassering en signifikant faktor ($p < 0,001$) (se Figur 4). Fordi (ann) og (unn) er signifikant forskjellige fra hverandre skal vi se på (unn) i forhold til de samme strukturelle og sosiale faktorene som (ann). I tabell 13 fant vi at kjønn og plassering i ordet ga et interessant mønster i forhold til (ann). Her følger den samme inndelingen for (unn) (se også individuelle tall i vedlegg 10):

	Jenter				Gutter			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	20,0 %	6,3 %	37,5 %	68,4 %	-	5,6 %	26,8 %	54,5 %
N	5	16	16	19	3	36	56	44

Tabell 17: (unn) fordelt etter kjønn og plassering i ord. Ungdommer.

Vi ser her at det ikke er store forskjeller på gutter og jenter når det kommer til plassering av (unn) i ordet når man tar hensyn til at det er få belegg. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,226
plassering	p<0,001
kjønn i interaksjon med plassering	p=0,861

Tallene viser at kjønn ikke er en signifikant faktor og at kjønn i interaksjon med plassering i ordet ikke gir noen signifikant verdi. Plassering er som tidligere nevnt signifikant.

Vi skal se om også (unn) har andre sosiale føringer enn (nn). En inndeling i kjønn i kombinasjon med studieretning viser at en gruppe skiller seg ut med høyere prosentandel postalveolar /n/ enn de andre:

	Jenter på studieforb.	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforb.	Gutter på elektrofag
Postalveolar /n/	22,9 %	61,9 %	28,9 %	29,7 %
N	35	21	38	101

Tabell 18: (unn) fordelt etter kjønn og studieretning.

Vi ser her at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag skiller seg ut med mye mer postalveolar uttale av /n/ etter /u/ enn de andre gruppene. De markerte seg ikke med mye postalveolar /n/ verken i tabellen over (nn) (tabell 7) eller (ann) (tabell 14). En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,091
studieretning	p=0,010
kjønn i interaksjon med studieretning	p=0,013

P-verdiene betyr at kjønn ikke er signifikant, mens studieretning og interaksjonen mellom kjønn og studieretning er på signifikant nivå. Dette viser igjen at (ann) og (unn) har helt forskjellige mønstre: Her er det tydelig at det er sosiale faktorer som spiller inn på hvordan (nn) realiseres, mens når det gjaldt (ann) så det heller ut til å være strukturelle faktorer som styrer realisasjonen av (nn).

Hvis vi nå går over til å se på (unn) i forhold til antall foreldre fra Narvik, får vi følgende tabell:

	1 forelder fra Narvik	2 foreldre fra Narvik
Postalveolar /n/	30,8 %	33,9 %
N	133	62

Tabell 19: (unn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Vi ser at det er liten forskjell mellom gruppene, og en t-test viser at forskjellen mellom gruppene ikke er signifikant ($p=0,673$). Vi har til nå ikke funnet at foreldres fødested har noen innvirkning verken på (nn) eller (ann), så her likner (unn) på de andre mønstrene.

Forrige underkapittel viste at (ann) ble realisert med mye mer postalveolar /n/ under Kims lek enn under intervjuene. Vi kan dessverre ikke se (unn) i forhold til opptakssituasjon, fordi det er ingen belegg på /ʉ/ foran /n/ fra Kims lek. Vi skal heller gå over til å finne ut om det er noen strukturelle føringer for realisasjon av (nn) i de eldres tale.

4.2.2 80-åringene

De eldre informantene har, som vi skal se, et annet mønster for realisasjon av (nn) enn ungdommene. Tabellen under viser hvordan de eldre informantene varierer (nn) etter hvilken vokal som kommer foran (individuelle totaltall i vedlegg 8):

Vokal	/i/	/y/	/e/	/ø/	/æ/	/ʉ/	/ɔ/	/o/	/a/
Postalveolar /n/	14,3 %	28,6 %	12,4 %	-	10,8 %	31,1 %	-	7,5 %	44,3 %
Palatal /n/	12,3 %	-	17,7 %	-	-	13,9 %	-	-	13,9 %
Dental /n/	73,4 %	71,4 %	69,9 %	100 %	89,2 %	54,9 %	100 %	92,5 %	41,9 %
N	154	42	113	38	37	122	3	147	296

Tabell 20: (nn) fordelt etter vokal foran. Eldre.

Når vi ser alle forekomster av (nn) under ett, er vokal en signifikant faktor (t-test gir $p<0,001$). Tabellen viser at /ø/ og /ɔ/ foran /n/ bare gir dental /n/. Videre ser vi at omtrent 90 % av (nn) etter /æ/ og /o/ er dental. Jeg skal derfor ikke undersøke nærmere (nn) etter disse vokalene. /y/ foran /n/ vil jeg heller ikke analysere noe nærmere, fordi alle de postalveolare /n/-ene er i det samme ordet: *begynne*. Vi står da igjen med /i/, /e/, /ʉ/ og /a/ foran /n/ som er interessante å se nærmere på.

Vi har sett at hos ungdommene oppførte (unn) og (ann) seg helt forskjellig når vi sorterte dem etter morfologiske kategorier. Nå skal vi undersøke om dette også gjelder for de eldres språkbruk. Tabellene under viser /i/, /e/, /ʉ/ og /a/ i forhold til plassering av (nn) i ordet.

	/i/				/e/			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	14,3 %	14,3 %	9,5 %	18,4 %	12,5 %	13,5 %	8,3 %	20,0 %
Palatal /n/	16,7 %	23,8 %	9,5 %	6,1 %	37,5 %	13,5 %	16,7 %	20,0 %
Dental /n/	69,0 %	61,9 %	81,0 %	75,5 %	50,0 %	73,0 %	75,0 %	60,0 %
N	42	21	42	49	8	37	48	20

Tabell 21: (nn) fordelt etter henholdsvis /i/ og /e/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.

	/u/				/a/			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	25,0 %	12,5 %	33,8 %	37,0 %	52,6 %	63,0 %	16,1 %	65,2 %
Palatal /n/	-	12,5 %	11,3 %	25,9 %	10,5 %	20,0 %	3,6 %	28,3 %
Dental /n/	75,0 %	75,0 %	54,9 %	37,0 %	36,8 %	17,0 %	80,4 %	6,5 %
N	8	16	71	27	38	100	112	46

Tabell 22: (nn) fordelt etter henholdsvis /u/ og /a/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.

Tabellene viser at (nn) uttales forskjellig etter de ulike vokalene, alt etter hvor (nn) er plassert i ordet. For eksempel er det forskjeller på de tre vokalene hvis vi ser på prosentandel dental /n/ i monomorfematisk innlyd: Prosentandelen er relativt høy etter /i/ og /a/, men noe lavere etter /e/ og mye lavere etter /u/.

Jeg vil her konsentrere meg om (ann) og (unn) for å kunne sammenlikne resultatene med 17-åringene. I likhet med hos ungdommene, ser (ann) og (unn) ut til å oppføre seg helt forskjellig. Vi ser i tabellen over at /a/ gir postalveolar /n/, hvis (ann) er foran sammensetting, foran bøyning eller i monomorfematisk utlyd. Det er mye mindre postalveolar /n/ i monomorfematisk innlyd. Med /u/ foran /n/ er det mest postalveolar /n/ når (unn) er i monomorfematisk innlyd eller utlyd.

4.2.2.1 (ann)

Hvis vi nå går videre til å se hvordan kvinner og menn realiserer (ann) alt etter hvor (ann) er plassert i ordet, får vi følgende tabell (se også individuelle tall i vedlegg 11):

	Kvinner				Menn			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	57,1 %	81,5 %	18,9 %	83,9 %	47,1 %	28,6 %	4,5 %	26,7 %
Palatal /n/	-	6,2 %	3,3 %	16,1 %	23,5 %	45,7 %	4,5 %	53,3 %
Dental /n/	42,9 %	12,3 %	77,8 %	-	29,4 %	25,7 %	90,9 %	20,0 %
N	21	65	90	31	17	35	22	15

Tabell 23: (ann) fordelt etter kjønn og plassering i ordet. Eldre.

Her ser vi at det er store forskjeller mellom kjønnene. Legg spesielt merke til kategoriene foran bøyning og monomorfematisk utlyd. Når kvinnene har (ann) foran bøyning eller i monomorfematisk utlyd, er det nesten alltid med postalveolar /n/. Mennene har derimot mest palatal /n/ i disse tilfellene, med palatal i omkring halvparten av beleggene. Legg også merke til at det ikke er noen belegg fra kvinnene på dental /n/ etter /a/ i monomorfematisk utlyd.

Hvis vi undersøker yrke i kombinasjon med kjønn, kan vi se om det er forskjell på de to kvinnegruppene:

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
Postalveolar /n/	25,8 %	53,1 %	51,7 %
Palatal /n/	32,6 %	4,7 %	6,3 %
Dental /n/	41,8 %	42,2 %	42,0 %
N	89	64	143

Tabell 24: (ann) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.

Tabellen viser at det er mennene som skiller seg ut med mye mer palatal /n/ enn kvinnene. (Jeg minner om at vi tidligere (4.1.2) så at Arthur og Asbjørn har forskjellig prosentandel palatal /n/.) Legg også merke til at prosentandel dental /n/ ser ut til å være stabil i alle gruppene.

Til slutt i denne gjennomgangen av (ann) skal vi se om antall foreldre fra Narvik kan ha noen innvirkning for valg av variant.

	0 foreldre fra Narvik	1 forelder fra Narvik
Postalveolar /n/	33,3 %	48,0 %
Palatal /n/	9,3 %	15,4 %
Dental /n/	57,3 %	36,7 %
N	75	221

Tabell 25: (ann) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.

Tabellen viser at de med en forelder fra Narvik har mest postalveolar og mest palatal /n/. Hvis vi tar høyde for at det er en generell økning i postalveolar uttale etter /a/, likner tabellen på tabell 11 som viser (nn) fordelt på antall foreldre fra Narvik.

4.2.2.2 (unn)

Hvis vi nå går over til å se på /u/ foran /n/, skal vi først undersøke plassering av (unn) i ordet i forhold til kjønn (se også individuelle tall i vedlegg 12):

	Kvinner				Menn			
	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd	foran sammens.	foran bøyning	mon. innlyd	mon. utlyd
Postalveolar /n/	25,0 %	16,7 %	37,3 %	26,3 %	-	-	25,0 %	62,5 %
Palatal /n/	-	8,3 %	9,8 %	36,8 %	-	25,0 %	15,0 %	-
Dental /n/	75,0 %	75,0 %	52,9 %	36,8 %	-	75,0 %	60,0 %	37,5 %
N	8	12	51	19	-	4	20	8

Tabell 26: (unn) fordelt etter kjønn og plassering av (unn) i ordet. Eldre.

Det første vi legger merke til, er at det er mange ruter uten belegg. Fordi materialet har en god del færre belegg på (unn) enn (ann), er ikke denne tabellen så lett å lese. Jeg vil likevel framheve kategorien monomorfematisk utlyd. Der ser vi at kvinner og menn har omtrent like mye dental /n/. Videre har mennene over seksti prosent postalveolar /n/ og ingen palatale /n/-er, mens kvinnene har en stor prosentandel palatal i denne posisjonen. Hvis vi deler inn etter kjønn og yrke gir det et tydeligere bilde:

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
Postalveolar /n/	31,3 %	43,9 %	20,4 %
Palatal /n/	12,5 %	4,9 %	22,4 %
Dental /n/	56,3 %	51,2 %	57,1 %
N	32	41	49

Tabell 27: (unn) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.

Her ser vi at det er kvinnene i tidligere akademiske yrker som har absolutt mest palatal /n/, mens kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker har mest postalveolar /n/. Igjen ser vi at andelen dental /n/ ser ut til å være stabil, mens det er postalveolar /n/ og palatal /n/ som varierer mellom de tre gruppene. Vi skal også her se på en tabell som viser (unn) i forhold til antall foreldre fra Narvik.

	0 foreldre fra Narvik	1 forelder fra Narvik
Postalveolar /n/	33,3 %	30,2 %
Palatal /n/	25,0 %	9,3 %
Dental /n/	41,7 %	60,5 %
N	36	86

Tabell 28: (unn) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre

Tabellen antyder at antall foreldre fra Narvik er bestemmende for prosentandel palatal /n/. Informantene med null foreldre fra Narvik har mer palatal /n/ enn de med en forelder fra byen. I tabell 25 så vi at når det gjelder (ann), var antall foreldre fra Narvik avgjørende for hvor mye

postalveolar /n/ informantene hadde. De med en forelder fra byen hadde mer postalveolar /n/ enn de andre. Slik er det tydeligvis ikke når det gjelder (unn).

4.2.3 Foreløpig sammenfatting og drøfting.

Kapittelet om strukturelle føringer viser at realisasjon av variabelen (nn) er styrt av en del språklige regler. Vi har sett at hvilken vokal som kommer foran (nn) har innvirkning for valg av variant. Hos ungdommene er de aller fleste beleggene på postalveolar /n/ etter /ʉ/ og /a/. Hos de eldre informantene er det også en del belegg på postalveolar /n/ etter /i/ og /e/. Bildet kompliseres ytterligere av at de eldre har en ekstra variant, palatal /n/, som er totalt fraværende hos ungdommene.

Vi har sett /ʉ/ og /a/ i sammenheng med plassering i ordet, både for unge og eldre. En sammenlikning av tallene for /ʉ/ viser at tendensen til lite postalveolar /n/ foran bøyning har blitt forsterket hos ungdommene. I tillegg har andelen postalveolar økt i monomorfematisk utlyd. Tallene for /a/ foran /n/ er helt annerledes enn tallene for /ʉ/ foran /n/. Det er de også når vi sammenlikner unge og eldre: Tendensen til lite postalveolar /n/ etter /a/ når (nn) er i monomorfematisk innlyd har fortsatt. Ellers har prosentandel postalveolar økt kraftig fra 80-åringenes realisasjon av (ann) til 17-åringenes. Det kan ha noe med å gjøre at palatal /n/ ikke finnes i ungdommens talemål.

Et forsøk på å forklare disse ulikhetene med sosiale faktorer har ikke gitt noe tilfredsstillende resultat. Vi så i forrige kapittel hvordan postalveolar /n/ var distribuert på de fire gruppene, der guttene på studieretningsfag hadde mest postalveolar /n/ og guttene på elektrofag hadde minst postalveolar av alle (se tabell 7). Når vi deler inn i (ann) og (unn) finner vi helt andre gruppemønstre.

Når det gjelder (ann) har guttene på elektrofag mest postalveolar /n/, mens jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag har minst. De eldre informantene har ikke det samme mønsteret. Her har mennene mye palatal /n/, mens de to kvinnegruppene har omtrent like prosentandeler, og mye mer postalveolar /n/ enn mennene.

For (unn) er det slik at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag hadde mye mer postalveolar /n/ enn de andre ungdomsgruppene. Det kan kanskje sammenliknes med mønsteret i tabell 27, der kvinnene som tidligere hadde hatt arbeiderklasseyrker, hadde noe mer postalveolar /n/ enn de andre.

Det er også verdt å legge merke til at de tre gruppene eldre hadde like mye dental /n/, til tross for forskjellig fordeling mellom palatal og postalveolar /n/, både på (ann) og (unn). Som vi fant i forrige del (4.1) var ikke antall foreldre fra Narvik en signifikant faktor for

ungdommene. Det var det heller ikke når vi så (nn) bare i forbindelse med /a/ og /ʉ/. For de eldre er dette derimot en faktor: Vi så i forrige del (4.1) at de med en forelder fra Narvik både hadde mer postalveolar /n/, òg mer palatal /n/. Vi fant igjen det samme mønsteret når det gjelder (ann), men ikke for (unn). Derimot er det slik med (unn) at de med to foreldre fra andre steder, har mer palatal /n/ enn de andre. Som diskutert i forrige kapittel, virker dette intuitivt mer logisk, men det er rart at det bare skal gjelde for én vokal.

Jeg startet arbeidet med variabelen (nn) med følgende hypoteser:

- Hypotese 1.1: (nn) kan uttales palatalt av de eldre informantene
- Hypotese 1.2: (nn) uttales postalveolart og dentalt avhengig av språklige omgivelser
- Hypotese 1.3: (nn) uttales postalveolart og dentalt avhengig av sosiale variabler

Hypotese 1.1 er styrket. Palatal /n/ finnes ennå i narvikmålet, men bare blant de eldre informantene. Det ser ut til å knytte seg sosiale føringer til hvem som sier palatal /n/, men de er utydelige. Hypotese 1.2 er også styrket i løpet av dette kapittelet. Vi har funnet noen språklige kriterier, for eksempel at det er mest postalveolar /n/ etter /a/ og /ʉ/. De sosiale føringene (hypotese 1.3) ser ut til å arbeide sammen med de språklige, men det er fremdeles mye som er uklart.

Det er i det hele tatt underlig at /a/ og /ʉ/ skal oppføre seg så annerledes enn de andre vokalene, og jeg har heller ingen forklaring på hvorfor akkurat disse vokalene skiller seg ut med så mange flere belegg på postalveolar /n/. Som vi har sett tidligere er det etter /o/ og /a/ man finner postalveolar /n/ i Vadsø: ”De fins stort sett bare etter de bakre vokalene a og å. Etter o forekommer alveolar n og l bare rent unntaksvis” (Hatlebrekke 1976: 44). Det ser ut til at narvikmålet og vadsøområdet ikke er så like på dette området likevel. Det er rart at det nesten ikke finnes eksempler i mine data på postalveolar uttale etter de andre bakre vokalene /ɔ/ og /o/. Hvis realisasjon av (nn) er styrt av hvilken vokal som kommer foran, og hvilken plassering (nn) har i ordet, er det underlig at vokaler som ligger nær hverandre i uttalested ikke utløser samme realisasjon.

4.3 Leksikalske føringer

Jeg har antydnet at det kanskje kan være leksikalske føringer på realisasjonen av (nn). Med det mener jeg at det kanskje kan være språknormer knyttet til uttale av bestemte ord. Da er det ikke språklige omgivelser som vokal eller bøyingsform som avgjør hvilken variant som blir uttalt. For å undersøke dette har jeg laget en oversikt som inkluderer ord som det er tre eller flere treff av. Dette inkluderer bøyingsformer (uten vokalskifte) og sammensettinger. Jeg minner om at prefikset *van-* kun er registrert i forbindelse med søk på *-ns* og *-nt*. De

høyfrekvente ordene *han*, *kan* og *man*, som tidligere var ekskludert fra analysen, er med i de følgende tabellene.

4.3.1 17-åring

De neste tabellene viser ungdommenes realisasjon av (nn) i henholdsvis (ann) og (unn). Først kommer ordene med obligatorisk postalveolar /n/, så ordene med variasjon mellom postalveolar og dental /n/, og så ordene med obligatorisk dental /n/. Jeg har sortert ordene med variasjon slik at de med mest postalveolar /n/ kommer først.

Ord	totalt antall	prosentandel postalveolar /n/	prosentandel dental /n/
annet ⁴³	43	100 %	
å banne	10	100 %	
blande	8	100 %	
bånd ⁴⁴	3	100 %	
fant	10	100 %	
fant	4	100 %	
å handle	4	100 %	
kann	12	100 %	
kanskje	78	100 %	
å lande, land og -land	25	100 %	
mann	10	100 %	
-stand-	7	100 %	
å vanne og vann	25	100 %	
kan	94	96,8 %	3,2 %
sant	60	95,0 %	5,0 %
annerledes	21	85,7 %	14,3 %
danse	8	62,5 %	37,5 %
man	93	15,1 %	84,9 %
andre	54	11,1 %	88,9 %
hverandre	17	5,9 %	94,1 %
fransk	6		100 %
ganske	33		100 %
han ⁴⁵	120		100 %
hans ⁴⁶	5		100 %
sannsynligvis	4		100 %
van- (prefiks)	34		100 %
vant (adj), uvant	10		100 %

Tabell 29: (ann) i ord sagt tre ganger eller flere. Ungdommer.

Som vi kan se er det mange ord på (ann) som bare har postalveolar /n/ eller bare dental /n/. Legg for eksempel merke til at substantivet *vann* og verbet *vanne* bare har postalveolar /n/.

⁴³ Inkluderer *annet*, *annen* og *anna* (hunkjønnsform).

⁴⁴ Uttales med /a/.

⁴⁵ Totalt 326 belegg. Jeg har lyttet til 120, maksimum 10 per informant.

⁴⁶ Uttales [hanes].

mens forstavelsen *van-* og adjektivet *vant* bare har dental /n/. Dette kan ikke styres av noen av de strukturelle føringer jeg har undersøkt i denne oppgaven. At mønstrene for (ann) er så tydelige, tyder på leksikalske føringer på hvordan (nn) skal uttales etter /a/. Det betyr at språkbrukeren lærer forskjell på *van-* og *vann* ved å høre at /van/ uttales annerledes i *vanvittig* enn i *vannsklie*.

Det ser ut til å være mer valgfrihet for realisasjon av /n/ etter /ɤ/:

Ord	totalt antall	prosentandel postalveolar /n/	prosentandel dental /n/
Frydenlund	24	91,7 %	8,3 %
stund	13	61,5 %	38,5 %
mun	4	50,0 %	50,0 %
kunne	29	44,8 %	55,2 %
unna	12	33,3 %	66,7 %
funnet	7	28,6 %	71,4 %
under	16	18,7 % ⁴⁷	81,3 %
grunn	23	13,0 %	87,0 %
hundre	21	9,5 %	90,5 %
runde og rundt	38		100 %

Tabell 30: (unn) i ord sagt tre ganger eller flere. Ungdommer.

Her ser vi at jeg har belegg på de fleste ordene både med dental /n/ og postalveolar /n/. Det vil si at det er mer variasjon i realisasjon av /n/ i (unn) enn i (ann). Det er bare ordene *runde* og *rundt* som bare har dental /n/ i materialet. Vi ser at *Frydenlund*, som både er navn på en bydel og en av skolene, stikker seg ut med over nitti prosent postalveolar /n/. Det er mye mer enn den neste på listen, *stund*, med like over seksti prosent.

Det er interessant å gå nærmere inn på ordene med valgfri variant for å se om variasjonen er intraindividuell (intern variasjon hos hver informant) eller interindividuell (variasjon mellom informantene). Tabellen under viser ordene med varierende realisasjon av (nn), og hvor mange informanter som har bare postalveolar /n/, begge deler, eller bare dental /n/. Prosentandelene fra de to forrige tabellene er med i denne tabellen også, for å lette lesingen.

⁴⁷ Alle i sammensetning.

Ord	prosentandel postalv. /n/	prosentandel dental /n/	ant. inf. med bare postalv. /n/	ant. inf. med variasjon	ant. inf. med bare dental /n/
kan	96,8 %	3,2 %	13	1	
sant	95,0 %	5,0 %	11	2	1
annerledes	85,7 %	14,3 %	8		1
danse	62,5 %	37,5 %	2		1
man	15,1 %	84,9 %	1	9	6
andre	11,1 %	88,9 %		5	10
hverandre	5,9 %	94,1 %	1		9
Frydenlund	91,7 %	8,3 %	8	1	
stund	61,5 %	38,5 %	3	1	3
mun	50,0 %	50,0 %	1		2
kunne	44,8 %	55,2 %	6	1	4
funnet	28,6 %	71,4 %	1	1	3
unna	33,3 %	66,7 %	2	1	3
under	18,7 %	81,3 %	1	1	4
grunn	13,0 %	87,0 %	1	2	3
hundre	9,5 %	90,5 %	1	1	6

Tabell 31: Oversikt over individuell variasjon i ord med ulik variant av (nn). Ungdommer.

Som man kan se av tabellen er *annerledes*, *danser*, *hverandre* og *mun* helt uten variasjon på individnivå. *Kunne*, som vi har mange belegg på, og som så ut til å ha omtrent halvt om halvt med postalveolar og dental /n/, har i virkeligheten bare én av variantene hos hver informant. Det er bare en person som har ulike realisasjoner av (nn) i *kunne* (Erlend). Legg også merke til at der det er intern variasjon, er det som oftest bare én person som bruker flere varianter. Unntakene er *man* og *andre*, der mange varierer.

Dette vil si at når vi ser nærmere på ordene med tilsynelatende valgfri dental eller postalveolar /n/, finner vi ut at mange av disse er regelmessige på individnivå. Det er også verdt å legge merke til at på (ann) har de fleste ordene overvekt enten av dental eller postalveolar /n/, mens på (unn) er det flere ord med omtrent like mange informanter med hver variant.

Det er noen få av disse ordene som både har høy frekvens og som mange av informantene sier: *man*, *andre* og *kunne*. Jeg ønsker å se nærmere på hvem det er som benytter hvilken variant. Kan vi finne noen gruppemønstre? Jeg har her erstattet antall informanter med en bokstav per informant. Bokstaven B står for barne- og ungdomsarbeiderfag, E for elektrofag og S for studieforbereende. For å skille jentene og guttene på studieforbereende har jeg lagt til en liten j og g.

ord	bare postalveolar /n/	begge deler	bare dental /n/
man	E	B EE SjSj SgSgSgSg	BBB E SjSj
andre		B SjSj SgSg	BBB EEEE SjSj Sg
kunne	B EE SjSj Sg	E	B E Sj Sg

Tabell 32: Gruffepfordeling av (nn) i høyfrekvente ord

Jeg må gjøre oppmerksom på at til tross for at dette er høyfrekvente ord, er det noen som bare blir sagt én gang per informant. Noen av bokstavene i tabellen står derfor bare for ett belegg. Vi kan likevel lese noen tendenser ut av tabellen. For det første ser vi at gruppene ofte er splittet og at det ikke kommer fram noen tydelige gruppenormer. Vi vet fra før at *kunne* er splittet på midten, med noen informanter med postalveolar /n/ og andre med dental /n/. Vi ser tydelig i tabellen at også gruppene er splittet i to: Det er ingen markante gruppeforskjeller når det gjelder *kunne*. Det ser ut til at gruppene er mer samlet når det gjelder *man* og *andre*, bortsett fra jentene på studieforbereende som fremdeles er splittet. Det er to forskjellige jenter som skiller seg fra de andre i barne- og ungdomsarbeiderfag-gruppen:  n i *man* og en annen i *andre*. Ut fra denne gjennomgangen er det ikke lett å si om det finnes noen gruppenormer.

I og med at de overordnede føringene har vist seg å være leksikalske, bør vi se de signifikante forskjellene vi fant tidligere (i 4.1 og 4.2) med stor skepsis, fordi de statistiske testenes krav om tilfeldig distribusjon ikke er oppfylt. Gruppens og enkeltindividenes prosentandel postalveolar kommer helt an på hvilke ord som tilfeldigvis blir sagt i løpet av samtalen.

Jeg har gjort en gjennomgang av alle individenes realisasjon av (nn) i ord der det er tilsynelatende valgfri variant. Den viser, som vi har sett, at mange av disse ordene har fast uttale på individnivå. Det er også slik at noen individer ofte velger dental /n/, mens andre velger postalveolar /n/ oftere enn de fleste. Jeg skal ikke ta en detaljert og fullstendig gjennomgang av disse tallene, fordi det er snakk om så få belegg per person at det ikke er mulig å lage statistikk av dette. Jeg kan likevel formidle noen tendenser.

Hovedinntrykket er det samme som i tabellen over. Ordene med tilsynelatende valgfri variant har i virkeligheten ofte individuelle regler for realisasjon av /n/. Varianten ser bare ut til å være valgfri, fordi de individuelle konsistente realisasjonene ikke gjenspeiles på gruppenivå. Det er jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag som er mest konforme. De har sjelden andre realisasjoner enn flertallet av informantene. Til sammenlikning er jentene på studieforbereende oftere i variasjonskategorien, eller de har konsekvent gjennomført

realisasjon med en annen variant enn den varianten flertallet har. Disse jentene har oftere slike avvik fra majoritetsformen i retning dental /n/ enn den andre jentegruppen.⁴⁸

Guttene på studieforbereidende finnes bare i listen over postalveolar /n/, hvis de ikke har den samme formen som flertallet. De har altså bare avvik i retning av mer postalveolar /n/ enn majoriteten. Vi finner det samme mønsteret hos to av guttene på elektrofag (Eivind og Espen). De to siste guttene på elektrofag, Eirik og Erlend, har svært mange avvik fra majoritetsformene. De har mye variasjon i noen ord, mer postalveolar /n/ enn flertallet av informanter i andre ord, og mer dental /n/ i andre ord. De kan sånn sett være ganske lik jentegruppen på studieforbereidende.

Jeg skal nå ta en liknende gjennomgang av mulige leksikalske føringer for de eldre informantene, for å se om de også har såpass konsekvente mønstre for (nn). Så vil jeg presentere et teoretisk rammeverk som kan hjelpe meg å forstå og tolke funnene.

4.3.2 80-åringene

I dette avsnittet skal jeg undersøke om også de eldre har klare leksikalske føringer for (nn). Jeg setter derfor opp en tabell som skal være sammenliknbar med tabell 29. Tabellen inkluderer også palatal /n/, og er derfor mer kompleks: Først kommer ord med bare postalveolar /n/, så ord med postalveolar /n/ og palatal /n/, så ord med postalveolar eller dental, så ord med alle tre variantene, før ord med bare dental /n/ til sist. Jeg har sortert alle ordene med variasjon slik at de med mest postalveolar /n/ kommer øverst i kategorien. En tilsvarende liste over de eldre informantenes realisasjon av (nn) i ord med /e/, /i/ og /u/ foran /n/ (enkeltord sagt tre ganger eller flere) fins i vedlegg 13.

⁴⁸ ”Avvik fra majoritetsformen” er ikke ment som et normativt utsagn. Jeg mener ikke at han eller hun snakker feil, men at han eller hun har et konsekvent gjennomført annerledes system enn flertallet av informanter. Det vil for eksempel si at når det gjelder ordet *annerledes* regner jeg postalveolar som majoritetsformen fordi 8 personer realiserer ordet med postalveolar /n/ (se gjerne tabell 31). Jeg vil betrakte den ene personen som sier *annerledes* med dental /n/ som avviker i denne sammenhengen, og kaller det et avvik fra majoritetsformen i retning dental /n/.

Ord /a/ foran /n/	totalt antall	prosentandel postalveolar /n/	prosentandel palatal /n/	prosentandel dental /n/
bestandig	3	100 %		
vann	3	100 %		
annet ⁴⁹	29	96,6 %	3,4 % ⁵⁰	
blant	7	85,7 %	14,3 %	
fantes	5	80,0 %	20,0 %	
fant	10	80,0 %	20,0 %	
bånd ⁵¹	4	75,0 %	25,0 %	
handle	9	66,7 %	33,3 %	
kanskje	22	86,4 %		13,6 %
dans	3	66,7 %		33,3 %
forandre	6	16,7 %		83,3 %
andre	26	3,8 %		96,2 %
plante	8	75,0 %	12,5 %	12,5 %
kan	32	71,9 %	25,0 %	3,1 %
sant	31	71,0 %	22,6 %	6,4 %
mann	26	61,5 %	23,1 %	15,4 %
land	17	58,8 %	35,3 %	5,9 %
forsvant	3	33,3 %	33,3 %	33,3 %
man	24	29,2 %	37,5 %	33,3 %
an- (prefiks)	10			100 %
Anna (egennavn)	6			100 %
ganske	21			100 %
han ⁵²	64			100 %
hans ⁵³	9			100 %
hverandre	8			100 %
van- (prefiks)	17			100 %
vant	5			100 %

Tabell 33: (ann) i ord sagt tre ganger eller flere. Eldre.

Vi ser her at noen ord følger de samme mønstre som hos ungdommene, for eksempel *vann*, *van-* og *vant*, men det er også tydelig at det er mye mer variasjon hos de eldre informantene enn hos ungdommene. Ord som *land* og *mann* har alle de tre variantene hos de eldre, mens hos ungdommene har ordet bare postalveolar /n/. Legg også merke til at det eneste variasjonsmønsteret som ikke finnes i tabellen, er ord med enten palatal /n/ eller dental /n/. Det betyr at med en gang det er et ord med variasjon, kommer postalveolar /n/ inn i bildet.

Jeg skal ikke vise en tabell over variasjon på individnivå hos de eldre informantene. Dette er fordi så å si alle ordene som har variasjon i listen over, også har intraindividuell variasjon. De eneste ordene uten individuell variasjon er de fire ordene *annen*, *dans*, *forandre* og

⁴⁹ Inkluderer annet, annen og anna (hunkjønnformen).

⁵⁰ 1 belegg på *anna*.

⁵¹ Uttales med /a/.

⁵² Har lyttet til 64 av totalt 485. /han/ er ikke vanlig å uttale med palatal /n/ nord for Helgeland (Elstad 1976: 407).

⁵³ Uttales [hanes].

kanskje. Det er med andre ord en lang liste over ord som også har to eller tre varianter av (nn) på individnivå. Mens en slik gjennomgangsmetode tillot oss å luke ut over halvparten (9 av 17) av ungdommenes ord med tilsynelatende variasjon i realisasjon av (nn), kunne bare 4 av 17 ord elimineres fra 80-åringenes liste. Med andre ord har de eldre mye mer variasjon enn ungdommene, også på individnivå.

Det er vanskelig å finne noen likhetstrekk innad i gruppene eldre informanter, annet enn at det er mye variasjon i alle gruppene. Det er særlig Lillian og Arthur som har mer palatal /n/ enn de andre informantene.⁵⁴ Samtidig er det også Lillian som har mer dental /n/ enn de andre. Det er for eksempel Lillian som står for alle tre beleggene på *forsvant*, som hun uttaler en gang med hver variant av (nn).

Jeg skal ikke gå nærmere inn på hvordan postalveolar /n/ har kommet inn i talemålet før i neste kapittel, men jeg kan allerede nå stadfeste at dette har med palatal /n/ å gjøre. Postalveolar /n/ forekommer ikke i noen ord hos ungdommene som ikke har hatt palatal /n/ tidligere.

Det er et viktig poeng at palatalisering er en historisk endring, og at det derfor ikke fins palatal /n/ i alle ord som har lang /n/ i dag. Endringen skjedde bare med ord med lang /n/ i norrønt. Dette var ifølge Christiansen en reaksjon på at kvantitetsomleggingen skapte sammenfall av former:

Det ser ut som palataliseringen er utviklet under omlegningen av det gamle kvantitetssystem, da de gamle korte konsonanter etter kort vokal for en stor del ble forlenget [...] For å holde oppe den fonologiske opposisjon som besto i motsetningen mellom lang og kort konsonant, ble de gamle lange og geminerte uttalt med større intensitet, og dette førte for dentalenes vedkommende til at tungens kontakt med munntaket ble større; vi får tungerygglukke istedenfor tungespisslukke. På denne måte går den gamle kvantitative opposisjon over til å bli kvalitativ: palatalisert dental mot ren dental. (Christiansen 1948: 156)

Palatalisering er derfor heller ikke produktiv i dag. Vi har i dette kapittelet sett at det er noen ord som bare uttales med dental /n/ hos ungdommene og de eldre: *ganske*, *han*, *hans*, *van-* og *vant*. Disse ordene kan vi se bort fra, fordi de sannsynligvis aldri har vært uttalt med palatal /n/. De har altså ikke har vært en del av endringsprosessen fra palatal /n/ til postalveolar eller dental /n/.

Dette historiske perspektivet kan for eksempel forklare kontrasten vi har sett mellom *vann* og *van-*. *Van-* har aldri hatt palatal /n/, og derfor har ordet fremdeles alltid dental /n/. *Vann* har

⁵⁴ Lillian er tidligere lærer, og Arthur er tidligere arbeider på LKAB.

derimot hatt palatal /n/, og har derfor vært en del av endringsprosessen fra palatal /n/ til dental eller postalveolar /n/.

Han er et unntak fra denne regelen, og er realisert med palatal /n/ lenger sør. Ifølge Elstad (1976: 407) er det ikke vanlig å uttale *han* med palatal /n/ nord for Helgeland. Vi må gå ut fra at ordet har hatt dental /n/ hele tiden, og at det derfor ikke har vært en del av endringsprosessen.

Man er også et spesielt ord i denne sammenhengen. Ordet er ifølge Norsk riksmålsordbok (Kunnskapsforlaget) utviklet av *mann* under påvirkning av tysk *man*. Det kan altså være en historisk årsak til at dette ordet oppfører seg annerledes enn ordinære norske ord som hadde lang /n/ i norrønt. Det kan hende det er derfor det er uttalt så ofte med dental /n/ av ungdommene.

4.4 Drøfting av (nn)

Vi har sett at noen ord realiseres enten med dental /n/ eller med postalveolar /n/ av 17-åringene. De eldre informantene har færre ord med fast variant. De har heller ikke individuelle uttaleregler som skjules av grupperesultatene. Det har ungdommene, med mange ord som er uttalt enten med dental /n/ eller med postalveolar /n/ på individnivå. Det betyr at ungdommene og de eldre har ulike føringer som avgjør hvilken variant som skal benyttes i ordet. Ungdommenes realisasjon av (nn) er tydelig styrt av hvilket ord (nn) forekommer i. Hvordan kan vi forklare at valg av postalveolar /n/ og dental /n/ i så stor grad er styrt av ordet? Hvorfor forsvant palatal /n/ fra narvikmålet? Og hvorfor er det i det hele tatt postalveolar /n/ i talemålet i Narvik?

4.4.1 Ikke bønder, men heller ikke rikfolk

For å kunne svare på disse spørsmålene må vi ta i betraktning ting vi vet fra før om narvikmålet. Vi har sett at palatal /n/ er forsvunnet fra ungdommenes tale, og at de eldre har mye individuell variasjon mellom alle tre variantene. Vi kan også se av tabellene over de eldres realisasjon av (nn) (se for eksempel tabell 10) at prosentandelen dental /n/ er stabil på mellom seksti og sytti prosent, mens det er prosentandel på palatal og postalveolar /n/ som varierer mellom gruppene.

Det leder meg til å tro at det har foregått en koinéiseringsliknende prosess som satte i gang da byen vokste så fort rundt begynnelsen av 1900-tallet. I løpet av denne prosessen ble palatal /n/ eliminert fra systemet. Solheim (2006), som skriver om koinédanning i Høyanger, kaller slike prosesser for nivellering av de mest markerte formene (Solheim 2006: 74-76). Hun viser

at i en koinéiseringsliknende prosess vil det først bli mye variasjon, og så stabiliserer trekkene seg og talemålet så å si finner sin form:

Den nye dialekten utkrystalliserer seg i staden som eit resultat av kontinuerlige nivelleringsprosessar og ein gradvis reduksjon av det språklege mangfaldet. Etter kvart som nivelleringa minskar i styrke og omfang, står ein att med ein relativt einsarta dialekt. (Solheim 2006: 83)

I mitt materiale kan vi tenke oss at de eldres variasjon mellom de tre variantene er et uttrykk for denne nivelleringsprosessen, og at variasjonen vi ser hos ungdommene kan tyde på at palatal /n/ har blitt eliminert i løpet av prosessen, og postalveolar /n/ har blitt knyttet til bestemte ord.

Hvorfor var palatal /n/ en så markert form at den ble nivellert vekk? Vi kan tenke oss at i møtet mellom nordnorsk, riksmål og svensk⁵⁵ er det palatal /n/ som er den mest avstikkende varianten, og følgelig står den lagelig til for hogg. I tillegg kan naboopposisjon være en medvirkende faktor. Vi kan tenke oss at beboerne i byen vil markere at de skiller seg fra folk fra landsbygda, og derfor vil de unngå palatal /n/.

Da kan man lure på hvorfor ikke palatal /n/ *bare* ble erstattet med dental /n/? Hvorfor endret språkbrukerne ordene som før hadde palatal /n/ til å realiseres enten med dental eller postalveolar /n/? Jeg tror den viktigste årsaken til dette er at dental /n/ har symbolverdi. Som vi så i del 2.3 mener Solheim at språklige statusforhold kan ”svekke prinsippet om at majoritetsformene vinn fram” (2006: 89). Selv om dental /n/ er en majoritetsform, har *bare* bruk av dental /n/ vært knyttet til å snakke ”pent” eller riksmål. Det vil ikke være akseptert språkbruk for en arbeider å ha riksmålslikt talemål. I og med at Narvik har så mange riksmålsnære bymarkører (*ikke, bare, mye osv*) har det kanskje vært behov for å ha et språktrekk som tydelig markerer avstand til de høyere sosiale lag. Den postalveolare /n/ kan dermed oppfattes som en språklig kompromissform:

Det er derfor all grunn til å tru at vi har med kompromiss-former å gjere. Dei palatale variantane *ɲ* og *n* har vel mange hatt ei kjensle av var for ”bondske” for eit moderne bymål, og leseuttalen med [d]ental *l* og *n* har kanskje verka noko tilgjord, og så har det enda med ein mellomting. (Elstad 1982: 76)

Disse to ulike hensynene ser altså ut til å ha resultert i en ny form: postalveolar /n/. Det er en uvanlig uttale av (nn), som vi vanligvis finner i talemålet der vi i skriftspråket har /r/ foran /n/.

⁵⁵ Det kan også være et eget ”rallartalemål” med i bildet her. Det er ikke utenkelig at rallarene, som reiste og arbeidet sammen, hadde en egen sjargong eller spesielle dialekttrekk for å markere identitet. Det er imidlertid langt utenfor denne oppgavens grenser å undersøke dette.

En koinéiseringsliknende prosess vil ofte innebære forenkling på et eller annet vis (Solheim 2006: 76). I dette tilfellet er det snakk om en fonetisk forenkling: når palatal /n/ og /l/ forsvinner, blir det én tungebevegelse mindre å mestre. Man innfører ikke noen nye fonemer, og det oppstår heller ingen sammenfall av former, fordi /rn/ i de aller fleste tilfeller er etter lang vokal (som i [ba:n]), mens den nye bruken av postalveolar er etter kort vokal (som i [ban]). Vi får altså en forenkling av foneminventaret, samtidig som forenklingen ikke skaper konflikter med det øvrige systemet.

Det kan altså være historiske sosiale grunner til at palatal /n/ ikke fins hos de unge informantene. I tillegg ser det ut til å være leksikalske føringer som avgjør fordelingen mellom postalveolar /n/ og dental /n/. Noen ord har postalveolar /n/, andre ord har dental /n/. Vi blir likevel stående igjen med et stort og viktig spørsmål: Hva er det som avgjør hvilket ord som realiseres med hvilken variant?

4.4.2 *Frekvens, mentale kategorier og språkendringer*

Vi har altså med et system å gjøre som er tilsynelatende kaotisk (på nn-nivå), men som blir mer systematisk når vi går inn på de enkelte stavelser (ann) og (unn). Her er variasjonen regelmessig på ord- og/eller individnivå. Dette kan kanskje ha noe med leksikalsk diffusjon å gjøre?

Leksikalsk diffusjon er et begrep som beskriver en diakron lydendring som ikke treffer alle ordene på en gang, men som spres gradvis gjennom leksikonet. Begrepet kan brukes om visse typer spredning (som Labov gjør i "Principles of linguistic change" (1994: 421-439), eller være en endringsteori som tar utgangspunkt i at alle endringer skjer slik (som hos Joan Bybee (2001)). Hudson (1996) mener at en endring der endringen er tilsynelatende kaotisk, men som er regelmessig på ord- og individnivå, vil være en støtte til teorien om leksikalsk diffusjon:

... they provide support for the theory of LEXICAL DIFFUSION – the theory that a diachronic sound-change may spread gradually through the lexicon of a language, rather than affecting all the relevant words at the same time and to the same extent. (Hudson 1996: 182-183)

Han mener man kan tenke seg at endringer spres gjennom leksikonet samtidig som det spres gjennom befolkningen. I min undersøkelse har ungdommene noen av ordene bare med postalveolar /n/, andre bare med dental /n/ og andre ord igjen med begge disse variantene. Dette kan høres ut som en leksikalsk diffusjon, men samtidig er ungdommene så systematiske at dette ikke stemmer helt. Det er svært små forskjeller mellom sosiale grupper, og teorien om leksikalsk diffusjon forutsetter nettopp at endringen sprer seg fra ord til ord i leksikonet

samtidig som det spres fra sosial gruppe til sosial gruppe. Er mine funn eksempel på leksikalsk diffusjon, eller er dette noe annet?

For å gå i dybden på emnet, skal vi se på Joan Bybees teorier om hvordan språkendringer spres i leksikonet etter ordenes frekvens. For å forklare språkendringer, må vi ifølge Bybee (2001: 1-62) vite noe om hvordan hjernen lagrer informasjon. Hun mener vi lagrer alle mentale representasjoner i kategorier, enten det er bilder på hvordan en fugl er, eller fonologiske representasjoner av hvordan et ord høres ut. I hver kategori er det et kjernemedlem eller en prototype som tjener som eksempel på hvordan denne gruppen er.⁵⁶

Bybee mener at hvert ord lagres i språkminnet, og at alle ordene har fonologiske forbindelser (mann – vann) eller semantiske forbindelser (kan – kunne) til andre ord. Det vil si at vårt mentale leksikon er sammensatt av mange koplinger mellom ord. Ord kan også ha både semantiske og fonologiske forbindelser til et annet ord (for eksempel samme stamme i forskjellige bøyingsformer), og da kaller Bybee det for morfologiske forbindelser. Ord med fonologiske, semantiske, eller morfologiske forbindelser danner kategorier, og hvert ord kan på denne måten inngå i flere kategorier. Dette skaper et komplekst nettverk som vi kan se for oss som flere romlige multidimensjonale sammenkoplinger mellom alle enhetene i leksikonet.

I tillegg mener Bybee at vi registrerer eller lagrer hvert ord hver gang vi hører det. Det betyr at ord vi hører mange ganger blir lagret oftere enn ord vi hører sjelden. Det samme gjelder morfologiske mønstre som opptrer ofte i innputten, for eksempel bøyingsmønsteret til svake verb. Disse høyfrekvente ordene og mønstrene får en sterkere mental representasjon, altså de ord og mønstre vi får repetert ofte, husker vi bedre. Det er disse høyfrekvente ordene som er prototyper. For eksempel kan vi tenke oss at prototypen på substantiv er den mest frekvente bøyingsmåten, nemlig hankjønnsst substantiv med regelrett bøyning.

Et viktig poeng i Bybees teori er at språkendringene skjer først i de høyfrekvente ordene. Dette mener hun kommer av tre faktorer. For det første sier hun at språkendringene ofte er artikulatormotiverte, altså at vi effektiviserer artikuleringen av ord vi sier ofte. For det andre mener hun at man sier ordet kortere andre gang det blir sagt i samtalen. Ord som sies ofte i løpet av en samtale gir altså mange belegg i innputten på den korte eller reduserte uttalen. For det tredje brukes de høyfrekvente ordene ofte i språklige sammenhenger der det er mindre normer for tydelig artikulering. De høyfrekvente ordene endrer seg med andre ord først fordi vi sier og hører dem så ofte i "kortversjonen", altså den reduserte formen. Bybee

⁵⁶ Vi kan tenke oss at i kategorien fugl fins både spurv og pingvin, men spurv er en mer prototypisk fugl enn pingvinen.

konkluderer med at jo flere ganger vi hører reduserte former av språklige enheter i talemålet, jo forttere vil endringene skje: "... as particular tokens undergo on-line reduction, the stored representation shifts. More tokens of reduced variants will hasten the shift" (Bybee 2001: 59).

Bybees teori forutsetter altså at hvert ord er lagret alle ganger vi har hørt det, og at den versjonen av ordet vi har hørt oftest, er den vi opplever som umarkert. Endringene skjer med andre ord først i de høyfrekvente ordene, *nettopp* fordi det er de ordene vi hører og sier oftest.

The evidence suggests that each word is represented with a range of variation that corresponds to the actual tokens of use experienced by the language user. The center of this range contains the most frequently occurring variants, which constitute the prototype for the category. The center for the range of variation may gradually shift as words are used, (Bybee 2001: 42)

Bybee mener altså at den vanligste uttalen kan gjennomgå en gradvis endring, og den nye måten å uttale ordet på blir den umarkerte. En endring i høyfrekvente ord innebærer en endring i kategorien dette ordet tilhører, altså at prototypen gradvis endrer seg, og da vil også de andre enhetene i kategorien endre seg, etter mønster av de høyfrekvente ordene.

Thus, if the tokens of use begin to change, the center of the category will also gradually change. The direct representation provided by phonetic categorization allows for gradual phonetic change in categories, as well as in particular lexical units. (Bybee 2001: 58)

Bybees beskrivelse av en endringsprosess passer ikke så godt på mitt materiale. Jeg kan ikke se at det er en gradvis endring eller en glidende overgang fra palatal /n/ over til postalveolar /n/ eller dental /n/. Mitt materiale tyder heller på at det er en kategorisk endring fra palatal /n/ og over til postalveolar eller dental /n/. Jeg kan ikke være hundre prosent sikker på dette uten å ha undersøkt generasjonene som befinner seg mellom mine informanter. Jeg mener likevel jeg har grunnlag for å hevde at endringen er kategorisk, fordi det er så enkelt å identifisere de tre ulike variantene hos de eldre informantene. Det er svært få av beleggene på (nn) som det ikke er mulig å kategorisere som enten dental, palatal eller postalveolar /n/. Alle de eldre veksler mellom tre forskjellige former, og det kan vanskelig tolkes som noen glidende overgang fra den ene realisasjonen til den andre.

Vi skal likevel ikke se helt bort fra Bybees teori, fordi den har noen fruktbare perspektiver når det gjelder å forstå hvordan frekvens spiller på lag med nye former. Hvis et ord får ny uttale, som får feste seg og bli den umarkerte uttalen av ordet, vil denne nye uttalen ha større mulighet for å spre seg hvis ordet er frekvent. For å undersøke om mine funn har noen sammenheng med frekvens skal jeg nå se kort på hvilken frekvens ordene med postalveolar og dental /n/ har i norsk.

4.4.3 Frekvens og realisasjon av (nn)

Vi vet nå at realisasjonen av (nn) er nært knyttet til bestemte ord. Vi nå skal se på er om vi har postalveolar /n/, dental /n/ eller variasjon i de mest frekvente ordene med (nn). Jeg skal derfor sammenlikne mine resultater med en frekvensordliste utarbeidet av Aksis.⁵⁷ Det er viktig å huske å ta hensyn til historiske forhold. Vi så for eksempel tidligere at *han* er et unntak og må ses bort fra, fordi ordet antakeligvis aldri har hatt palatal /n/. Nedenfor er den fulle listen over de femten første ordene i frekvensordlisten med (nn), og om ordene har hatt palatal /n/.

Ord	Plassering i frekv.ordl.	Tidligere med palatal /n/?
den	17.	ja
han	19.	nei
men	23.	nei? ⁵⁸
kan	25.	ja
andre	47.	ja og nei
enn	55.	ja
denne	57.	ja
sin	62.	ja
inn	63.	ja
man	64.	ja ⁵⁹
kunne	72.	ja
under	81.	ja
annet	104.	ja
hans	113.	nei
blant	117.	ja

Tabell 34: De femten mest frekvente ord i norsk med (nn)

Vi må også ta med i betraktningen at denne frekvensordlisten er basert på skriftspråk og ikke muntlig språk. Jeg er derfor ikke helt sikker på om vi skal tillegge alle ordene like stor vekt. *Sin* er høyt på listen, men er nesten ikke uttalt av ungdommene i opptakene (5 belegg), *denne*

⁵⁷ Denne frekvensordlisten er utarbeidet av Aksis ([1998?]) ved UiB og fins tilgjengelig på internett på adressen <http://torvald.aksis.uib.no/nta/ord10k.txt> Frekvensene er beregnet på grunnlag av 14,6 mill ord fra aviser og romaner.

⁵⁸ Ifølge Norsk riksmålsordbok (Kunnskapsforlaget) er dette et ord som er importert fra tysk samtidig som det falt sammen med det gamle meden: ”over *da.* og *sv.* fra *mnty. men (man)* ’bare’; i *da.* sammenfalt med et eldre *meden* ’medens’ (av *medan*)”.

⁵⁹ Vi har sett at dette ordet har både postalveolar, palatal og dental /n/ hos de eldre, men ser ut til å oppføre seg som et unntak hos ungdommene, jf diskusjon i 4.3.2.

har jeg ikke belegg på i det hele tatt.⁶⁰ Jeg er også i tvil om hvor mye vekt vi skal tillegge *den*, til tross for at ordet er øverst på listen, fordi ordet uttales trykklett så ofte.⁶¹

Jeg har skrevet både ja og nei på spørsmålet om *andre* har palatal /n/, og dette krever en liten forklaring. Ordet har to alternative uttalemåter: /aner/ og /andre/. Noen av de eldre sier /aner/, men dette forekommer ikke hos ungdommene. Som vi ser i tabell 29 over ungdommenes realisasjon av (nn) i bestemte ord, har *andre* sjelden postalveolar /n/. Jeg antar det kan være slik at kombinasjonen (nn) foran /d/ hindrer at (nn) får denne realisasjonen, fordi /d/ uttales dentalt. Denne antakelsen kunne vært styrket hvis vi fant bevis for at også /t/ hadde liknende mønster. Da kunne vi si at ord der (nn) blir etterfulgt av en dental, gir dental /n/. Som vi har sett, er ikke dette tilfelle når det gjelder (nn) foran /t/ som for eksempel i *fant* og *fant*es eller i *blant*, som vi finner på listen over. Disse ordene har bare postalveolar /n/ hos ungdommene. Det er altså ikke godt argument at det ikke kan forekomme postalveolar /n/ foran /d/ fordi /d/ er dental. Men ordene *fant*, *fant*es og *blant* har fått tilføyd /t/ som følge av bøyning, mens *andre* har /d/ i monomorfematisk innlyd. (nt) kan altså være vanligere med postalveolar /n/ enn (nd) fordi det kan være et resultat av postalveolar /n/ pluss bøyingsendelsen /t/. På grunn av dette velger jeg å ekskludere *andre* fra listen.

Vi kan da lage en revidert frekvensliste over (nn) som bare viser ordene som tidligere har hatt palatal /n/, og som ikke er ekskludert av andre grunner. Tabellen viser også prosentandel postalveolar /n/ i ordene.⁶²

Ord	Plassering i frekv.ordl.	prosentandel postalveolar /n/
kan	25.	96,8 %
enn	55.	2,9 %
inn	63.	14,3 % ⁶³
kunne	72.	44,8 %
under	81.	18,7 %
annet	104.	100,0 %
blant	117.	100,0 %

Tabell 35: De mest frekvente ord i norsk med (nn) som tidligere har hatt palatal /n/

⁶⁰ En slik mangel på belegg kan selvfølgelig komme av hvilke tema vi snakket om. Jeg syns ikke disse ordene er så temaspesifikke, så jeg tenker at hvis de er høyfrekvente i narvikmålet, burde de gitt belegg i intervjuene uansett tema.

⁶¹ I en gjennomlytting av ulike informanternes realisasjoner av *den* i tilfeldig rekkefølge, var den store majoriteten av beleggene trykklett.

⁶² Som i de andre tabellene inkluderer disse prosentandelene eventuelle sammensettinger og bøyingsformer.

⁶³ Som tidligere nevnt utgjør dette nesten alle belegg på postalveolar /n/ etter /i/ (se 4.2.1).

Vi kan nå se at *kan* er det mest frekvente ordet med (nn) som tidligere har hatt palatal /n/. *Kan* har bortimot hundre prosent postalveolar /n/.⁶⁴ Det neste ordet på listen, *enn*, har en svært liten prosentandel postalveolar. Vi ser at prosentandelene er veldig forskjellige gjennom hele listen, og det dukker ikke opp noen nye mønstre som vi ikke kjenner fra før. Vi vet allerede at (nn) oppfører seg annerledes etter /a/ og /ʉ/ enn etter de andre vokalene. Vi vet også at (ann) og (unn) ser ut til å oppføre seg forskjellig, og at (ann) har en god del ord med bare postalveolar /n/. Ordene med bare postalveolar /n/ etter /a/ er tydeligvis de høyfrekvente ordene.

Dette gjelder imidlertid ikke (unn) der *kunne* er det mest frekvente ordet, og *kunne* har slett ikke bare postalveolar /n/. Det har heller ikke mest postalveolar /n/ av ordene på (unn).⁶⁵ Vi har også sett tidligere (se 4.2.1 og tabell 12) at *inn* er et av de få ordene med postalveolar /n/ foran /i/. Nå ser vi at ordet også er det mest frekvente ordet i norsk med /i/ foran /n/.

På listen over høyfrekvente ord med (nn) finnes det bare ord med /a/, /ʉ/, /i/ og /e/ foran /n/. Vi så i avsnittet om strukturelle føringer hos de eldre informantene (4.2.2) at i tillegg til (ann) og (unn), var det /e/ og /i/ foran (nn) som hadde mye postalveolar /n/. Dette leder meg til å tro at realisasjon av (nn) kan ha noe med frekvens å gjøre, og at høyfrekvente ord blir realisert oftere med postalveolar /n/. Men da må vi ta forbehold om at det er forskjellig andel postalveolar /n/, alt etter hvilken vokal som kommer foran (nn).

Hvis vi ser frekvensene separat for (ann), (inn) og (enn) ser vi at det er høyfrekvente ord som får størst andel postalveolar /n/. Dette er ikke så enkelt for (unn), der de høyfrekvente ordene ikke har høyest andel postalveolar /n/. Frekvenstallene gir altså ingen klare svar, men de kan antyde at andel postalveolar /n/ er avhengig av frekvens. Vi har ikke kommet noe nærmere et svar på hvorfor (ann) og (unn) har så mye mer postalveolar /n/ enn de andre.

4.4.4 Bybee og frekvensene

Jeg har tidligere nevnt at Bybees beskrivelse av en endringsprosess passer dårlig på mitt materiale, fordi det ikke ser ut til å være en gradvis endring eller glidende overgang mellom ulike realisasjoner av (nn). Mine funn tyder heller på at det er en kategorisk veksling mellom palatal, dental og postalveolar /n/ hos de eldre informantene, og at endringen har resultert i et

⁶⁴ For argumentets skyld ser jeg bort fra Sigrids tre tilfeller av dental /n/ i *kan* i resten av dette kapittelet.

⁶⁵ Som vi så i tabell 29 var det *Frydenlund* som hadde absolutt mest postalveolar /n/, og til tross for at dette er både en bydel og navnet på en skole i Narvik, må vi regne med at ordet har lav frekvens også i talemålet. Vi kan heller regne med at dette ordet uttales slik *nettopp fordi* det er lokalt (jfr koinéiseringslikende prosess i 4.4.1).

nytt system hos ungdommene der palatal /n/ er eliminert og erstattet med postalveolar eller dental /n/. Her passer sannsynligvis koinéiseringsperspektivet bedre enn Bybees teorier.

Når vi snakker om frekvens, er likevel Bybees perspektiver nyttige. Jeg forstår Bybee slik at hun sier at når et ord får ny uttale, vil denne nye uttalen ha større mulighet for å spre seg hvis ordet er frekvent. Hun mener at det er de høyfrekvente ordene som blir endret først (nettopp fordi de er høyfrekvente), og når disse ordene er endret vil det "smitte" over på andre ord i samme kategori.

Bybees teorier kan kanskje hjelpe oss til å finne en forklaring på hvorfor ord på (ann) og (unn) skiller seg ut fra de andre høyfrekvente ordene. Vi har sett at *kan* er det mest frekvente ordet som tidligere har hatt palatal /n/. La oss tenke oss at ordene i leksikonet er bundet sammen slik Bybee framstiller, med høyfrekvente ord som fungerer som kjernemedlemmer eller prototyper i en eller flere kategorier. Da kan vi godt tenke oss at *kan* er prototype i kategorien (nn), men at ordet også er prototype i underkategorien (ann). Videre kan vi se for oss at *kan* – *kunne* er prototype i kategorien (verbbøying med veksling a-u). Og fordi *kunne* er det mest frekvente ordet på (unn), tenker vi at *kunne* er prototypen i kategorien (unn). Hvis ordene er knyttet sammen på denne måten, kan vi tenke oss at selv om ord på (nn) er i én kategori, er underkategoriene (ann) og (unn) nærmere knyttet sammen enn (ann) og (enn) eller (inn).

Da kan vi tenke oss at hvis en ny variant av (nn) får fotfeste i *kan*, vil det bli den umarkerte varianten (altså en ny uttale av prototypen). Da vil spredningen skyte fart, og den nye varianten vil først spre seg til andre ord på (ann) og via *kunne* til andre ord i kategorien (unn). Slik kan vi tenke oss at postalveolar /n/ har spredt seg fra *kan* til andre ord på (ann) og (unn) med større kraft enn til andre ord på (nn).

Jeg er ikke fremmed for tanken om at *kan* og *kunne* er nærmere knyttet sammen enn de andre ordene i den reviderte frekvenslisten (tabell 35), og at dette kan ha sammenheng med at det er mer postalveolar /n/ etter /a/ og /u/. Det er likevel mange spørsmål som ikke kan besvares med Bybees teorier.

Den beste måten å finne ut mer om hvorfor (ann) og (unn) har mest postalveolar /n/, er derfor etter min mening å gjøre nye undersøkelser. Jeg har intervjuet 80-åringer og 17-åringer, og det er ikke tvil om at det er store forskjeller mellom disse to gruppene. Jeg mener imidlertid det gjenstår mye arbeid før man kan si noe sikkert om hvorfor narvikmålet har postalveolar /n/, og hvorfor varianten er distribuert slik den er.

Med min undersøkelse vet jeg for eksempel ikke om generasjonene mellom 80-åringene og 17-åringene hadde mer postalveolar /n/ enn ungdommene, eller mindre. Jeg vet heller ikke

om språktrekket er i endring i dag eller om det er et stabilt trekk. Ungdommene har forholdsvis stabil realisasjon av (nn), og vi har sett at der det er variasjon, er det likevel ofte individuell konsistent realisasjon av (nn). Jeg har heller ikke funnet noen særlige sosiale skiller, som kunne støttet en påstand at det forgår en endring i form av leksikalsk diffusjon. Disse resultatene leder meg til å tenke at det ikke foregår noen endring i dag, og at distribusjonen av postalveolar og dental /n/ er relativt fastsatt og stabil i dag, men dette er ikke noe jeg vil konkludere med, før trekket eventuelt blir undersøkt grundigere.

Jeg mener det bør gjøres en kartlegging av realisasjon av (nn) fra generasjon til generasjon, i tillegg til en mer detaljert analyse av frekvens. For å komme til bunns i de gjenstående spørsmålene om postalveolar /n/, må man gå grundigere til verks, både synkront og diakront, enn det jeg har hatt mulighet til i denne oppgaven.

5 De andre variablene

Dette kapittelet følger samme mal som forrige. Først presenteres hvert språktrekk for 17-åringene, så for 80-åringene, etterfulgt av en drøfting av resultatene. Disse variablene ser ikke ut til å følge leksikalske mønstre, og jeg kommer derfor ikke til å komme inn på det temaet i det følgende.

5.1 Variabel 2: (l)

Variabelen (l) skulle vise seg å bli litt av en utfordring. Det var ikke mulig for meg å høre forskjell på uttale av /l/ i opptakene av ungdommene. Jeg er ikke sikker på om det er fordi (l) faktisk uttales på én måte, eller om variasjonen bare ikke er salient for en med samme talemål som informantene. Det er ikke usannsynlig at (l) uttales ulikt på ulike steder i ordet, men så lenge det ikke er ulik realisasjon i samme omgivelse, er det ingen variasjon jeg kan undersøke videre.

For å kontrollere at alle informantene hadde samme realisasjon av (l), hørte jeg gjennom fem (l) foran hver av de tre vokalene /a/, /o/ og /u/. I tillegg har jeg slått fast at alle informantene har ustemt /l/ når (l) kommer foran /t/ altså [t̪].⁶⁶ For meg høres det ut som om alle de andre (l) blir uttalt med postalveolar /l/, altså [l̠]. Christian Uffmann har, i en optimalitetsteoretisk analyse av (nn), (ll), (dd), og (tt) i narvikmålet, også kommet fram til at /l/ oppfører seg annerledes enn /n/: ”/l/ is special in the Narvik dialect. It doesn’t undergo regular coronal retroflexion because it is *always* a surface retroflex [l̪]” (Uffmann 2007: 9).⁶⁷ Dette kan støtte min avgjørelse om å utelukke variabelen fra videre analyse. Jeg formulerte en rekke hypoteser i starten av arbeidet med (l):

- Hypotese 2.1: (l) kan uttales palatalt av de eldre informantene
- Hypotese 2.2: (l) uttales postalveolart og dentalt avhengig av språklige omgivelser
- Hypotese 2.3: (l) uttales postalveolart og dentalt avhengig av sosiale variabler
- Hypotese 2.4: Uttalen av (nn) og (ll) følger de samme språklige og sosiale mønstre

⁶⁶ [t̪] er en ustemt alveolar /l/, som jeg mener sannsynligvis er postalveolar. Jeg mener også at det er en dental /t/ som kommer etter.

⁶⁷ Han har riktignok ikke gjort noen sosiolingvistisk undersøkelse, og har, etter det jeg kan forstå, bare én informant.

Hypotese 2.1 har jeg ikke undersøkt fordi jeg ikke trenger de eldre som referansegruppe når jeg ikke finner variasjon hos ungdommene. Jeg kan avvise hypotese 2.3 og 2.4, og er rimelig sikker på at hypotese 2.2 også kan avvises.

5.2 Variabel 3: svake hunkjønnsord i ubestemt form entall (-e)

I kapittel 3.4.3 så vi at svake hunkjønnsord kan ende på /a/ eller /e/ i ubestemt form entall, altså at det kan hete *ei flaska* eller *ei flaske*. Det er totalt sett 82,9 % av beleggene hos 17-åringene og 84,4 % hos 80-åringene som ender på /e/. Vi skal se at både hos ungdommene og hos de eldre finner vi store ulikheter mellom informantgruppene. Individuelle tall fins i vedlegg 14.

5.2.1 17-åringer

Vi skal nå se hvordan bruk av (-e) fordeler seg på de fire gruppene jeg har intervjuet. Tabellen viser altså prosentandel /a/ med informantene inndelt i kjønn og studieretningsfag:

	Jenter på studieforb.	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforb.	Gutter på elektrofag
/a/	-	43,8 %	39,4 %	-
N	27	32	33	43

Tabell 36: (-e) fordelt etter kjønn og studieretning.

Her kan vi tydelig se at de eneste med endelse på /a/, er jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag og guttene på studieforberedende. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,720
studieretning	p=0,720
kjønn i interaksjon med studieretning	p<0,001

Disse p-verdiene betyr at kjønn og studieretning ikke er signifikant i seg selv, men interaksjonen mellom gruppene er signifikant. Dette skjuler imidlertid at det er store forskjeller innad i gruppen jenter på barne- og ungdomsarbeiderfag. Individuelle tall (se vedlegg 14) viser at det bare er Beate (100 % /a/) og Bente (87,5 % /a/) som står for alle /a/ i sin gruppe.⁶⁸ Bente og Beate blir ikke intervjuet sammen, så dette kan ikke være et utslag av språklig akkomodasjon. Gruppen av gutter på studieforberedende er mer enhetlig, fordi der

⁶⁸ Jeg minner her om mitt navngivningssystem: elevene på studieretningsfag har navn som begynner med S, elevene på elektrofag har navn på E og elevene på barne- og ungdomsarbeiderfag har navn på B.

varierer alle mellom /e/ og /a/. Vi skal nå se om antall foreldre fra Narvik kan ha noen innvirkning på valg av (-e).

	1 forelder fra Narvik	2 foreldre fra Narvik
/a/	2,8 %	39,1 %
N	71	64

Tabell 37: (-e) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Her ser vi at de med én forelder fra Narvik har tydelig mindre /a/ enn de med to. Disse forskjellene er signifikante (t-test gir $p < 0,001$). Til sist skal vi se om ungdommene varierer bruk av (-e) etter opptakssituasjon, altså om de sier mindre /a/ under Kims lek enn under intervjuet.

	Intervju	Kims lek
/a/	16,9 %	22,4 %
N	59	76

Tabell 38: (-e) fordelt etter opptakssituasjon.

Vi ser her at det er små forskjeller mellom intervjusituasjonene, og en t-test viser at forskjellene ikke er signifikante ($p = 0,439$).

5.2.2 80-åringene

Vi skal nå gå over til å se på de eldre informantene. Vi husker at også her var det et flertall av de svake hunkjønnsordene i ubestemt entall som endte på /e/ (84,4 %). Vi får fram tydelige gruppeforskjeller når vi kombinerer kjønn og tidligere yrke:

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
/a/	33,3 %	11,1 %	-
N	18	9	18

Tabell 39: (-e) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.

Her ser vi tydelig at det er menn i arbeiderklasseyrker som står for de aller fleste beleggene der hunkjønn i entall ubestemt form ender på /a/. Jeg minner om at jeg ikke har noen informanter i kategorien menn som tidligere har arbeidet i akademiske yrker. Kvinnene i arbeiderklasseyrker har 11,1 %, men dette tilsvarer bare ett belegg. For å teste om forskjellene mellom gruppene er signifikant, kan vi ta en post hoc-test. Testen gir følgende resultater:
Interaksjon mellom menn/arbeider og kvinner/arbeider $p = 0,354$

Interaksjon mellom menn/arbeider og kvinner/akademisk $p=0,016$

Interaksjon mellom kvinner/arbeider og kvinner/akademisk $p=1,000$

Disse p-verdiene betyr at det er bare forskjellen mellom kvinnene i tidligere akademiske yrker og mennene i tidligere arbeiderklasseyrker som er signifikant. I og med at vi vet at det bare er ett belegg med /a/ hos kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker, kan vi også med ganske stor sikkerhet si at her er det kjønnskiller. Vi skal også se om antall foreldre fra Narvik kan gjøre noen utslag på denne variabelen:

	0 foreldre fra Narvik	1 forelder fra Narvik
/a/	14,3 %	16,7 %
N	21	24

Tabell 40: (-e) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.

Vi ser at det er liten forskjell på informantene med en forelder fra Narvik og de uten foreldre fra byen. En t-test viser at det heller ikke er signifikante forskjeller mellom disse gruppene ($p=0,831$).

5.2.3 Sammenfatting og drøfting av (-e)

Jeg startet arbeidet med (-e) med tre hypoteser:

- Hypotese 3.1: (-e) ender alltid på /e/
- Hypotese 3.2: (-e) ender på /a/ eller /e/ etter et visst sosialt mønster
 - Hypotese 3.2a: (-e) som ender på /e/ markerer høystatus målt etter utdanning eller andre statusmål.

Vi har nå sett at hos ungdommene er det to jenter på barne- og ungdomsarbeiderfag, og guttene på studieforbereende som sier /a/ i svake hunkjønnsord i ubestemt form entall. Vi kan dermed avvise hypotese 3.1.

En inndeling i antall foreldre fra Narvik avslørte at det er stort sett bare de med to foreldre fra Narvik som bruker /a/. Intuitivt virker det merkelig at de med to foreldre fra byen skal ha mer /a/ enn de med en innflytterforelder, særlig fordi tidligere litteratur om narvikmålet sier at det er et e-mål eller har stort sett e-ender (se avsnitt 1.3.2 og 3.4.3). Ofoten er et e/a-mål og det vil si at områdene rundt byen skal ha mer /a/ i (-e) enn narvikmålet. Dette innebærer at vi må avskrive bastante påstander om at narvikmålet er et e-mål (som for eksempel hos Eskil Hanssen (1990: 153)).

Da jeg var på skolebesøk, viste det seg at elevene hadde klare meninger om hva som var riktig språkbruk: Elevene på yrkesfag var enig om at /a/ var riktig, mens elevene på

studieforberedende mente /e/ var rett. Ut fra det kan man tenke seg at /e/ er et uttrykk for høy status. Vi har sett at hos de eldre var det ingen forskjell mellom de to kvinnegruppene, der var det kjønn som var den viktigste faktoren for valg av variant. Mennene som tidligere har arbeidet i arbeiderklasseyrker, har absolutt mest /a/, men fordi jeg ikke har intervjuet menn som tidligere har arbeidet i akademiske yrker, får jeg ikke kontrollert om (-e) er en kjønnsmarkør, eller om det har med kjønn kombinert med yrkesstatus å gjøre.

Undersøkelsen viste at ingen av guttegruppene snakker slik de sa på klassebesøket at de mener er riktig. Hvis (-e) er en statusmarkør, er den ikke så tydelig som jeg håpet på. Guttene på studieforberedende hadde mye variasjon mellom /e/ og /a/, mens tre av guttene på elektrofag hadde bare /e/.

Det hadde vært veldig interessant å kunne sammenlikne guttegruppens språkvalg med menn som tidligere hadde hatt akademiske yrker. Hvis vi tenker oss at /a/ er et språklig symbol på maskulinitet, er det påfallende at ikke guttene på elektrofag bruker endelsen i det hele tatt. Vi får også et forklaringsproblem når det kommer til de to jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag. Hvorfor skulle akkurat disse to jentene ønske å markere maskulinitet? Jeg kommer tilbake til dette spørsmålet i kapittel 6, der jeg vil se alle språktrekkene i helhet og drøfte om gruppeforskjellene har med sosialt kjønn og/eller yrkesstatus å gjøre.

5.3 Variabel 4: tredje person flertall (3.p.fl.)

Variabelen (3.p.fl.) er interessant i narvikmålet, både når det gjelder å sammenlikne med språkbruk i omegn rundt Narvik, og når det gjelder å sammenlikne med andre bymål. Som vi så i avsnitt 3.4.4, skiller de færreste dialekter mellom subjekt og objekt i (3.p.fl.). For å finne ut om dagens variasjon har noe med syntaks å gjøre, har jeg likevel delt inn beleggene etter dette systemet, og deler altså materialet i to: subjekt og objekt. Jeg bruker her objekt som en samlebetegnelse som omfatter både den syntaktiske funksjonen objekt og styringer i preposisjonsfraser. Jeg har derfor registrert forekomstene av /di/ og /dæm/ som fire ulike varianter av variabelen (3.p.fl.). Dette viste seg i ettertid å være en dårlig avgjørelse, for da blir det vanskelig å tolke signifikanstester. Fordi signifikanstestene ble så flertydige, har jeg kuttet dem ut av fremstillingen, og lar prosenttallene tale for seg.

I kapittel 3.4.4 så vi at bodøområdet har hatt variasjon mellom /di/ og /dæm/ både som subjekt og objekt de siste sytti årene. Vi skal nå se hvordan (3.p.fl.) varierer i narvikmålet. For å kunne sammenlikne direkte med materialet fra Bodø, har jeg satt opp tabell 41 og tabell 45 på samme måte som Nesse (2008: 70). Her er tabellene inndelt etter forekomster av /di/ og /dæm/ som henholdsvis subjekt og objekt i setningen, markert med x. I disse tabellene får vi

oversikt over hvilke variasjonsmønstre som er vanligst, men ikke hvor stor andel /di/ og /dæm/ som sies. Det skal vi se på i de andre tabellene der informantene er inndelt på samme måte som i resten av oppgaven.⁶⁹ Totaltallene for informantenes forekomster av /di/ og /dæm/ er i vedlegg 15.

5.3.1 17-åringene

Vi begynner med å se på hvordan de unge informantene varierer bruk av (3.p.fl.) etter ulike mønstre.

Antall inform.	Subjekt /di/	Subjekt /dæm/	Objekt /di/	Objekt /dæm/
7	x	x		x
5	x	x	x	x
2	x	x		
1	x	x	x	
1		x		x

Tabell 41: (3.p.fl.) som henholdsvis subjekt og objekt. Ungdommer.

Vi ser at de fleste av ungdommene bruker både /di/ og /dæm/ som subjekt, men bare /dæm/ som objekt. Den neste store gruppen er de fem ungdommene som har full variasjon, altså de som kan si både /di/ og /dæm/ både for subjekt og objekt. De neste to ungdommene sier ikke tredje person flertall i objekt i løpet av samtalen, og som man kan se i vedlegg 15, er det i det hele tatt få belegg på objekt i forhold til subjekt. Ungdommene har totalt 58,8 % /di/ i subjekt og 21,1 % /di/ i objekt. Hvis vi nå ser på de fire gruppene, altså en tabell med kjønn og studieretningsfag i kombinasjon, ser vi at det trer fram et mønster:

	Jenter på studieforberedende	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforberedende	Gutter på elektrofag
Subjekt /di/	71,0 %	34,3 %	8,1 %	82,1 %
N	162	70	123	257
Objekt /di/	41,7 %	23,5 %	-	21,4 %
N	12	17	14	42

Tabell 42: (3.p.fl.) fordelt etter kjønn og studieretning.

Tabellen viser at jentene på studieforberedende og guttene på elektrofag er gruppene med mest /di/ i subjekt. Vi ser også at jentene på studieretningsfag har mer /di/ i objekt enn guttene

⁶⁹ Jeg kommer ikke til å se på denne variabelen i forbindelse med opptakssituasjon, fordi det er ingen belegg på (3.p.fl.) i Kims lek.

på elektrofag. Legg også merke til at guttene på studieforbereende har veldig lite /di/ og at de ikke sier /di/ i objekt i det hele tatt.⁷⁰

Til tross for såpass tydelige tall, er det mye variasjon innad i de fire gruppene.⁷¹ Hvis vi ser på enkeltindividene i gruppene, ser vi at guttene på studieforbereende er den mest ensartede gruppen, der alle varierer mellom /di/ og /dæm/ i subjekt, men med absolutt flest /dæm/ som subjekt. Dette er også den eneste gruppen der ingen bruker /di/ som objekt.

De andre gruppene er mindre ensartet. Blant guttene på elektrofag bruker Eirik og Erlend absolutt mest /di/ som subjekt, og mest /dæm/ som objekt.⁷² Eivind har bare /dæm/ i både subjekt og objekt, mens Espen har full variasjon, med mest /dæm/ i både subjekt og objekt.

Blant jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag fins det to med samme mønster som Espen: Bente og Berit har full variasjon og mest /dæm/ i både subjekt og objekt. Beate har både /di/ og /dæm/ i subjekt, med mest /di/, og bare /dæm/ i objekt. Barbro er en av de to tidligere nevnte som jeg ikke har noe belegg på i objekt. I subjekt varierer hun mellom /di/ og /dæm/, med overvekt på /dæm/.

Det samme mønsteret finner vi hos den andre informanten der jeg ikke har noen belegg på objekt, Sigrid. Hun tilhører gruppen av jenter på studieforbereende, og denne gruppen er virkelig uensartet. I tillegg til Sigrid finner vi Stine som har full variasjon, omtrent like mange /di/ og /dæm/ i subjekt og overvekt av /dæm/ i objekt. Sissel og Solveig bruker både /di/ og /dæm/ som subjekt og mest /dæm/, men mens Sissel konsekvent sier /dæm/ i objekt, sier Solveig konsekvent /di/.

Dette er forvirrende resultater. Hvis vi forsøker å visualisere dette ved å systematisere det etter samme system som i tabell 41, men med fokus på om informantene har overvekt av /di/ eller /dæm/, får vi en helt annerledes tabell med enda flere ulike mønstre. Her betyr x at det er hovedvekt av denne formen, mens (x) betyr at formen forekommer, men det er mindre av den.

⁷⁰ Som tidligere nevnt blir det vanskelig å tolke en signifikanstest av denne tabellen, for jeg har registrert dette som fire varianter av variabelen (3.p.fl.). Jeg kommer derfor ikke til å gjengi signifikanstester i dette kapittelet.

⁷¹ Se gjerne på de individuelle tallene i vedlegg 15. Da blir det lettere å følge resonnementet videre.

⁷² Navn på S betyr at elevene går studieforbereende, navn på B betyr at elevene går barne- og ungdomsarbeiderfag og navn på E betyr at elevene går elektrofag.

Informanter	Subjekt /di/	Subjekt /dæm/	Objekt /di/	Objekt /dæm/
Stig, Ståle, Svein og Sigurd	(x)	x		x
Espen, Bente og Berit	(x)	x	(x)	x
Barbro og Sigrid	(x)	x		
Beate og Eirik	x	(x)		x
Stine	x	x	(x)	x
Erlend	x	(x)	(x)	x
Sissel	(x)	x		x
Solveig	(x)	x	x	
Eivind		x		x

Tabell 43: (3.p.fl.) fordelt etter enkeltinformanters variasjonsmønster.

Vi ser tydelig av tabellen at den mest enhetlige gruppen er guttene på studieforberedende. En mulig medvirkende årsak til ulikhetene innad i gruppene kan være hvor foreldrene er fra. Vi skal se hvordan bruk av (3.p.fl.) varierer etter om foreldrene er fra Narvik:

	1 forelder fra Narvik	2 foreldre fra Narvik
Subjekt /di/	62,1 %	51,6 %
N	420	192
Objekt /di/	30,4 %	10,3 %
N	192	39

Tabell 44: (3.p.fl.) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Som vi kan se, er det ikke så stor forskjell på gruppenes valg av variant i subjekt, men det er stor forskjell på hvilken variant de velger i objekt. Ungdommene med en forelder fra Narvik står for de aller fleste forekomster av /di/ i objekt.

5.3.2 80-åringene

Hvis vi nå går over til de eldre informantene, har de totalt 35,5 % /di/ i subjekt og 9,5 % /di/ i objekt. Hvis vi sorterer informantene etter mønster, ser vi at denne tabellen likner på tabellen over ungdommenes mønster (tabell 41).

Antall inform.	Subjekt /di/	Subjekt /dæm/	Objekt /di/	Objekt /dæm/
2	x	x		x
2	x	x	x	x
1	x	x		x
1		x		x

Tabell 45: (3.p.fl.) som henholdsvis subjekt og objekt. Eldre.

Tabellen skjuler imidlertid at det bare er to belegg til sammen på /di/ som objekt, så de to øverste linjene bør kanskje ses under ett. Hvis vi deler inn etter tidligere yrke i kombinasjon med kjønn, får vi fram et tydelig mønster:⁷³

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
Subjekt /di/ N	1,0 % 102	20,7 % 87	79,1 % 110
Objekt /di/ N	- 6	16,7 % 6	11,1 % 9

Tabell 46: (3.p.fl.) fordelt etter kjønn og tidligere yrke

Vi ser av tabellen at mennene med arbeiderbakgrunn bare har ett belegg på /di/ i subjekt. Det vil si at de har et tydelig mønster med /dæm/ både som subjekt og objekt. Kvinnene som har arbeidet i skoleverket, varierer mellom /di/ og /dæm/ i subjekt og bruker mest /di/. De andre kvinnene varierer også i subjekt, men har mye mindre /di/ som subjekt. Slik sett virker det som at alle de tre gruppene har hver sine system.

Vi skal til sist se om antall foreldre fra Narvik kan være en medvirkende faktor til variasjonen:

	0 foreldre fra Narvik	1 forelder fra Narvik
Subjekt /di/ N	37,8 % 127	33,7 % 172
Objekt /di/ N	- 6	13,3 % 15

Tabell 47: (3.p.fl.) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.

Tabellen viser liten forskjell i subjekt, og at de to beleggene på /di/ som objekt er hos informanter med en forelder fra Narvik.

5.3.3 Sammenfatting og drøfting av (3.p.fl.)

Jeg startet arbeidet med variabelen (3.p.fl.) med følgende arbeidshypoteser:

- Hypotese 4.1: (3.p.fl.) er alltid /dæm/
- Hypotese 4.2: (3.p.fl.) er /di/ i subjekt, ellers /dæm/
- Hypotese 4.3: (3.p.fl.) er /di/ og/eller /dæm/ avhengig av sosiale variabler

Vi har sett at de eldre kvinnene varierer mellom /di/ og /dæm/ i subjekt, og at kvinnene som tidligere har arbeidet i akademiske yrker har mest /di/. Kvinnene hadde nesten ikke /di/ i

⁷³ Jeg minner igjen om at det mangler en gruppe: menn som tidligere har arbeidet i akademiske yrker.

objekt (2 belegg). Videre så vi at mennene bruker /dæm/ både i subjekt og objekt. For de eldre mennene er altså hypotese 4.1 bekreftet, men ikke for kvinnene. Jeg er klar over at det ikke er noe skille mellom subjekt og objekt i norske dialekter i dag, men vi har sett at hos kvinnene varierer subjekt mellom /di/ og /dæm/, mens objekt er /dæm/. Det er underlige resultater, men jeg har påvist at det er høyere prosentjans for at /di/ forekommer som subjekt enn som objekt. Dette gjelder også for ungdommene. Det gjør at vi ikke kan avvise hypotese 4.2 kategorisk, men vi må se det i sammenheng med sosiale faktorer.

Jeg har også vist at ungdommene har mer /di/ enn de eldre, både i subjekt og objekt. Ellers var det uklare mønstre blant ungdommene, og hypotese 4.1 avkreftes med en gang. Vi så at guttene på elektrofag og jentene på studieforbereende hadde mye /di/ i subjekt. I tillegg var jentene på studieforbereende gruppen med absolutt mest /di/ i objekt. Vi så også at enkeltindividene hadde mange ulike variasjonsmønstre.

Den mest enhetlige gruppen ungdommer var guttegruppen på studieforbereende med bare 10 belegg på /di/ i subjekt (av totalt 123 subjekt), og ingen /di/ i objekt. Denne gruppen minner mest om de eldre mennene. Går vi inn på enkeltindividene, er Espen og Erlend de eneste guttene som bruker /di/ i objekt. Det er de to guttene på elektrofag med én forelder fra Narvik.

Jentenes bruk av (3.p.fl.) ser ikke ut til å variere etter hvor foreldrene kommer fra, men også her er det store forskjeller på studieforbereende og yrkesforberegende. Hvis vi sammenlikner jentene på studieforbereende med kvinnene i tidligere akademiske yrker, og jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag med kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker, ser vi at mønstrene kan minne om hverandre når det gjelder subjekt. Hos jentene og kvinnene kan altså bruk av /di/ i (3.p.fl.) se ut til å være en statusmarkør. Det er ikke mulig å sammenlikne guttene med mennene på samme måte, siden jeg ikke har materiale på menn i tidligere akademiske yrker.

I Bodø har informantene mye mer /di/ enn i Narvik. Der varierer alle mellom /di/ og /dæm/ både i subjekt og objekt, og alle (også de eldste informantene) har mest /di/ i subjekt og objekt (Nesse 2008: 70). /di/ i objekt ser dessuten ut til å være nyere i narvikmålet enn i bodøområdet, siden det er flere ungdommer enn eldre som bruker /di/ i objekt i mitt materiale.

Fordi ingen i praksis opprettholder skillet mellom /di/ og /dæm/, er det ikke underlig at vekslingen mellom /di/ og /dæm/ har smittet over til objekt hos ungdommene. Da er det mer spesielt at de eldre kvinnene nesten ikke sier /di/ i objekt. Hvis vi tenker oss at /di/ er en statusmarkør, kan vi se for oss at /dæm/ er grunnformen, og så setter visse språkbrukere inn

/di/ på subjekts plass, for å få mer skriftspråksnær uttale.⁷⁴ Dette kan vi se i sammenheng med lokalt riksmål, eller de eldre kvinnenenes yrke som lærer. Lillian, som tidligere har vært lærer, snakker ikke direkte om (3.p.fl.), men hun forteller at hun snakket bokmålsnært i klasserommet:

- Da vi snakket på telefon sa du at, særlig når du var lærer forsto jeg, snakket du mest mulig - *riktig*, var det det du sa? (intervjuer)
- Snakke veldig - så korrekt som mulig. For [jæi] var veldig påståelig med at språket skulle være riktig (Lillian)

Det er ikke utenkelig at dette korrekte ”klasseromsspråket” inkluderte å bruke /di/ og /dæm/ mest mulig etter bokmålsnormen. En slik veksling mellom /di/ og /dæm/ ble ikke nødvendigvis oppfattet som et skille mellom subjekt og objekt av tilhørerne. Det kan derimot oppfattes som en statusmarkør hvis tilstrekkelig mange med høy status i samfunnet har denne vekslingen, noe som igjen kan føre til en endring ovenfra.

Hvis vi sier at veksling mellom /di/ og /dæm/ i subjekt er en statusmarkør, der /di/ er høystatusformen, får vi et forklaringsproblem når vi kommer til guttegruppene. Vi så i avsnittet om (-e) at guttene på studieforbereende snakket mer likt de eldre mennene enn guttene på elektrofag. Det har vi også sett når det gjelder (3.p.fl.). Det er rart at ikke guttene på elektrofag har like mye /dæm/-dominans som de andre guttene. Vi kunne eventuelt forvente at de skulle ha omtrent like mye /di/ som jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag. Vi har sett at ingen av disse forventningene slo til: Guttene på elektrofag har mye /di/ i subjekt, faktisk mye mer enn jentene på barne- og ungsomsarbeiderfag, og likner slik sett mest på jentene på studieforbereende. Det kan slik sett virke som at guttene på elektrofag verken velger lavstatusformen uten veksling eller en mellomposisjon med litt veksling, men høystatusvarianten med mye bruk av /di/. Jeg kommer tilbake til denne diskusjonen i kapittel 6 der jeg ser alle språktrekkene i sammenheng.

Resultatene av undersøkelsen av (3.p.fl.) har kunnet avlive myten om at nordnorsk har sammenfall i /dæm/. Så enkelt er det ikke. Vi kan nå se at Elstads påstand ”Dei bruker òg *di* for *dei* i subjekt, men gjerne *dæm* i andre stillingar” (1982: 60), kanskje ikke er så merkelig likevel? Jeg har vist at ingen har et kategorisk skille mellom subjekt og objekt, og at ingen av informantene følger bokmålsnormen, men samtidig har vi sett at det er større prosentvis sjans for å finne /di/ i subjekt enn i objekt. Jeg har en hypotese om at dette kan ha

⁷⁴ For å finne ut mer om hvor i setningen /di/ realiseres kunne det vært gjennomført en posisjonsanalyse. Vi kan for eksempel tenke oss at informantene bruker /di/ når (3.p.fl.) er foran verbet, mens når det er bak verbet blir det /dæm/. Dette har jeg ikke hatt tid til å gjøre.

utgangspunkt i at talere av lokalt riksmål (eller lærerstanden) har innført /di/ i (noen) subjektsposisjoner, for å snakke mer bokmålsnært. Dette må imidlertid undersøkes nærmere (se del 6.6.1).

5.4 Variabel 5: (rk) og (rp)

Variablene (rk) og (rp) er ikke så vanlige i løpende tale. Jeg hadde derfor med noen bilder i Kims lek som skulle frambringe treff på ordene: *stork, kork, kirke, spark, og harpe*.

Harpe er det eneste ordet som uttales med variabelen (rp). Det er ingen av informantene, verken ungdommer eller eldre, som ellers uttaler (rp) i opptakene. Det er derfor vanskelig å finne ut noe generelt om hvordan (rp) uttales. Det eneste jeg kan si, er at ordet *harpe* uttales ikke med postalveolar frikativ [ʃ]. Jeg kan ikke uttale meg om det er leksikalske føringer på dette ordet, eller om det gjelder alle ord med (rp). Jeg skal derfor ikke legge mer vekt på dette språktrekket.

Variabelen (rk) uttales langt flere ganger i opptakene. Her har jeg 54 belegg fra intervju med de eldre informantene, 90 belegg fra intervjuene med ungdommene og 80 belegg fra Kims lek. Jeg har lyttet på alle (rk) og registrert om det uttales med en tydelig postalveolar [ʃ] eller ikke.⁷⁵ Totalt har de unge informantene 26,5 % postalveolar frikativ (N=170), mens de eldre har 27,8 % (N=54). Se vedlegg 16 for individuelle totaltall.

5.4.1 17-åringene

Vi skal først se på hvordan 17-åringene realiserer (rk). Tabellen viser prosentandel postalveolar frikativ fordelt etter de fire gruppene, altså delt inn etter kjønn og studieretningsfag.

	Jenter på studieforb.	Jenter på barne- og ungdomsarb.	Gutter på studieforb.	Gutter på elektrofag
Postalveolar frikativ	31,8 %	40,5 %	14,3 %	17,9 %
N	42	44	28	56

Tabell 48: (rk) fordelt etter kjønn og studieretning.

Som vi kan se av tabellen er det stor forskjell mellom kjønnene, og også en viss forskjell innad i gutte- og jentegruppene. Vi ser altså at guttene på elektrofag har mer postalveolar frikativ enn guttene på studieforberedende, og jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag har

⁷⁵ Jeg har ikke registrert hvilke andre allofoner av /r/ som forekommer i (rk).

mer postalveolar frikativ enn jentene på studieforberedende. En toveis variansanalyse gir følgende p-verdier:

kjønn	p=0,004
studieretning	p=0,375
kjønn i interaksjon med studieretning	p=0,712

Her ser vi at det er bare kjønn som gir signifikante p-verdier. Det vil si at det er ikke signifikant forskjell mellom studieretningene, eller når vi ser studieretning i interaksjon med kjønn. Hvis vi deler ungdommene inn etter antall foreldre fra Narvik, får vi følgende tabell:

	1 forelder fra Narvik	2 foreldre fra Narvik
Postalveolar frikativ	28,6 %	23,6 %
N	98	72

Tabell 49: (rk) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Ungdommer.

Vi kan se at antall foreldre fra Narvik ikke gir store prosentvise forskjeller, og en t-test viser heller ikke signifikans (p=0,472).

Hvis vi derimot sorterer data etter opptakssituasjon gir det utslag på bruk av postalveolar frikativ i (rk):

	Intervju	Kims lek
Postalveolar /n/	32,2 %	20,0 %
N	90	80

Tabell 50: (rk) fordelt etter opptakssituasjon.

Det ser ut til at ungdommene bruker mer postalveolar frikativ under intervjuene, enn i Kims lek. Det vil si at de bruker mindre postalveolar frikativ når de er alene sammen med meg, enn når de intervjues sammen med en venn. En t-test viser at disse resultatene ikke er signifikante (p=0,072). Jeg skal likevel ikke se helt bort fra dette resultatet, siden den prosentvise forskjellen er såpass stor.

5.4.2 80-åringene

Hvis vi når går over til 80-åringene husker vi at de hadde 27,8 % postalveolar frikativ, og at det var omtrent like stor prosentandel som ungdommene (26,5 %). Vi skal nå se prosentandel postalveolar frikativ med de eldre informantene delt inn i de tre gruppene (husk at jeg mangler gruppen med menn i tidligere akademiske yrker).

	Menn tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i arbeiderklasseyrker	Kvinner tidligere i akademiske yrker
Postalveolar frikativ	55,6 %	16,7 %	12,5 %
N	18	12	24

Tabell 51: (rk) fordelt etter kjønn og tidligere yrke.

Tabellen viser at det er mennene som bruker en mye høyere prosentandel postalveolar frikativ enn kvinnene. Vi ser også at kvinnene som tidligere har hatt arbeiderklasseyrker har en litt større prosentandel enn kvinnene som tidligere har arbeidet i akademiske yrker. En post hoc-test kan vise hvilke av disse tre gruppene som er signifikant forskjellig fra hverandre:

Interaksjon mellom menn/arbeider og kvinner/arbeider: $p=0,045$

Interaksjon mellom menn/arbeider og kvinner/akademisk: $p=0,005$

Interaksjon mellom kvinner/arbeider og kvinner/akademisk: $p=1,000$

Disse p-verdiene betyr at mennene i tidligere arbeiderklasseyrker skiller seg signifikant fra de to andre gruppene. Det er altså ikke signifikant forskjell mellom de to kvinnegruppene.

Vi skal til slutt undersøke om det spiller noen rolle for bruk av postalveolar frikativ om informantenes foreldre kommer fra Narvik:

	0 foreldre fra Narvik	1 forelder fra Narvik
Postalveolar frikativ	41,2 %	21,6 %
N	17	37

Tabell 52: (rk) fordelt etter antall foreldre fra Narvik. Eldre.

Tabellen viser at de uten foreldre fra Narvik har mer postalveolar frikativ enn de med en forelder fra Narvik. En t-test viser imidlertid at denne forskjellen ikke er signifikant ($p=0,141$).

5.4.3 Sammenfatting og drøfting av (rp) og (rk)

Jeg startet arbeidet med (rp) og (rk) med følgende arbeidshypoteser:

- Hypotese 5.1: /r/ uttales alltid med [ʃ] foran /k/ eller /p/
 - Hypotese 5.1a: /r/ uttales ulikt foran /k/ og /p/
- Hypotese 5.2: /r/ uttales som [r] eller [ʃ] avhengig av sosiale variabler

(rp) ble ikke analysert videre fordi det bare ble uttalt i ett ord med samme variant av alle informantene. Jeg vil derfor ikke si noe mer om (rp) enn at i ordet *harpe* uttaler alle ungdommene /r/ uten postalveolar frikativ. Jeg har dermed avvist hypotese 5.1 når det gjelder (rp), om enn på et noe svakt grunnlag.

Når det gjelder (rk) har vi sett at jentene har høyere andel postalveolar frikativ enn guttene, og at inndelt etter kjønn har yrkesspesialiserende har høyere andel enn studiespesialiserende. Med andre ord er det jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag som har postalveolar frikativ oftest. Det bekrefter hypotese 5.2.

Det er imidlertid ikke særlig tydelig hva slags sosiale mønstre variabelen (rk) varierer langs. Vi så et annet mønster hos de eldre informantene enn hos ungdommene. Her var det mennene som hadde absolutt flest forekomster av postalveolar frikativ. Vi så også at av de to kvinnegruppene var det mest postalveolar frikativ hos kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker.

Hvis vi sammenlikner de unge med de eldre, ser vi at her har det skjedd endringer som antakeligvis både har med kjønn og yrke å gjøre. Det ser ut til at språktrekket har skiftet fra å være et trekk flest menn har, til å bli et trekk flest jenter har. Hvis vi tar hensyn til dette, ser vi at jentene på studieforbredende har mindre prosentandel postalveolar frikativ enn jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag, og det stemmer med at kvinnene som tidligere har hatt akademiske yrker har mindre postalveolar frikativ enn kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker. Graderingen etter yrke gjelder altså kanskje fremdeles for jentene, selv om den totale mengden er økt.

Vi kan ikke gjøre den samme sammenlikningen når det gjelder mennene og guttene, siden vi mangler eldre menn som tidligere har arbeidet i akademiske yrker. Vi kan likevel se at gruppen gutter på elektrofag skiller seg ut i en uventet retning. Guttene har høyere andel postalveolar frikativ enn guttene på studieforbredende, men hvis vi ser på enkeltpersoner kommer alle beleggene fra Erlend. Hvis vi ser bort fra hans belegg, har altså denne gruppen ingen belegg på postalveolar frikativ. Hvis mønsteret vi har sett hos jentene også skulle gjelde for guttene, skulle guttene på elektrofag hatt en noe høyere prosentandel enn guttene på studieforbredende. Det har de altså ikke, hvis vi ikke regner med Erlends høye andel.

Jeg har tidligere nevnt at det er en stigmatisert uttale å ha postalveolar frikativ foran /k/ og /p/, og at språktrekket, ifølge Fiva og Bull i Jahr (1990: 212 og 219), er på full fart ut av talemålene i Bodø og Tromsø. Vi har sett at dette ikke er tilfelle i Narvik, men at trekket antakeligvis har endret symbolverdi fra å være en maskulin markør til å markere femininitet. Det stemmer dårlig med at trekket er stigmatisert, siden de fleste undersøkelser som viser kjønnsforskjeller, viser at kvinner har høyere andel høystatusform (se for eksempel Labov (1972) eller Solheim (2006)). Det hadde vært svært interessant å se hvordan dette språktrekket har endret seg i generasjonene mellom 17-åringene og 80-åringene i materialet mitt.

I tillegg er det slik at dette språktrekket ser ut til å bli påvirket av opptakssituasjon. Ungdommene bruker mer postalveolar frikativ i intervjuene der de er to og to sammen enn under Kims lek der de er alene sammen med meg. (Det var store prosentvise forskjeller, men ikke signifikant.) Forskjellene kan jo komme av nettopp dette at trekket er stigmatisert. Kims lek kommer før intervjuet, og vi kan tenke oss at 17-åringene er mer oppmerksomme på språkformer under leken enn i intervjuet, til tross for konkurransesituasjonen. Det kan også tenkes at de ser meg som en voksenperson eller en autoritetsperson, og at de ikke sier så mye postalveolar frikativ når de snakker til voksne som når de snakker venner seg i mellom.

Kanskje språktrekket ikke symboliserer maskulinitet og femininitet, men noe helt annet for ungdommene? Kan vi tenke oss at de viser kameratskap eller symboliserer ungdommelighet med å bruke dette trekket seg i mellom? Disse og flere andre prinsipielle spørsmål kommer jeg tilbake til i neste kapittel, der jeg vil se resultatene av alle de språklige variablene i sammenheng og diskutere resultatene helhetlig.

6 Oppsummerende drøfting av resultatene

I dette kapittelet skal jeg først gi en oppsummering av resultatene fra de kvantitative analysene. Jeg skal så drøfte dem i lys av de sosiale variablene som ikke er kvantifiserbare: bydel (6.2), ungdommenes meninger om narvikmålet (6.3), foreldrebakgrunn, utdanningsplaner, meninger om å bo i Narvik i dag og ønske om å bo i Narvik i framtiden (6.4). Jeg skal også se på ungdommenes holdninger til de andre skolene og elevgruppene, og drøfte hvordan det kan ha innvirkning på språklige valg (6.5).

Jeg kommer til å bruke en del navn på informantene her og minner om systemet for navngiving: Ungdommene har fått navn med samme forbokstav som studieretningen, S for studieforbereidende, B for barne- og ungdomsarbeiderfag og E for elektrofag. De eldre informantene har fått navn etter tidligere yrke: A for tidligere arbeiderklasseyrke og L for tidligere akademiske yrker (lærer).

6.1 Sammenhenger i gruppenes språkbruk på tvers av språktrekkene

Etter å ha sett på hvert språktrekk for seg, er det nå behov for å oppsummere. Jeg skal trekke linjer og sammenlikne språkbruken hos gruppene av 17-åringer og 80-åringer.

Vi har sett at de eldre har mye variasjon i bruk av (nn), og at alle de eldre veksler (i varierende grad) mellom dental, palatal og postalveolar /n/. Hos ungdommen er (nn) hovedsakelig styrt av leksikalske føringer, men det fins visse valgmuligheter. Innenfor disse valgmulighetene er det guttene på studieforbereidende som velger postalveolar /n/ oftest, i tillegg til Eivind og Espen. Jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag er mest konforme i dette språktrekket, og velger sjelden andre varianter enn flertallet. Jentene på studieforbereidende har oftere en annen variant enn flertallet av informantene: postalveolar /n/ i noen ord, dental i andre. Disse avvikene er systematiske på individnivå, altså har informantene ofte sitt eget fastsatte system, selv om dette skiller seg fra de andre informantenes variant i samme ord. Eirik og Erlend har et mønster som minner om jentene på studieforbereidende. Det er disse to informantene som figurerer oftest med andre former, noen systematisk andre former og noen med variasjon på individnivå.

I kapittel 5 så vi at når det gjelder (-e) er det få ungdommer som har /a/ i det hele tatt. Det er altså få som ville sagt *ei flaska*. Det er guttene på studieforbereidende, og to av jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag (Bente og Beate) som har /a/. Hos de eldre så vi at det var mennene (tidligere arbeiderklasseyrker) som hadde absolutt mest /a/. Dette er første gang vi ser tydelig at guttene på studieretningsfag og mennene i tidligere arbeiderklasseyrker har

språktrekk som likner på hverandre. I tillegg gjør antall foreldre fra byen signifikant utslag på (-e). De med to foreldre fra byen har mye større sjans for å ha /a/ enn de med bare én.

Når det gjelder (3.p.fl.), altså bruk av /di/ og /dæm/ i subjekt og objekt, fant vi at vekslingen mellom /di/ og /dæm/ hadde økt i objekt. Vi kunne også se antydninger til at vekslingen i subjekt er en statusmarkør gjennom en sammenlikning av jentene og de eldre kvinnene. Vi ser igjen at guttene på studieretningsfag har et mønster som likner mest på de eldre mennene (tidligere arbeiderklasseyrker) med bare /dæm/ i subjekt og objekt. Vi ser også igjen at guttene på elektrofag ikke passer inn i dette mønsteret. Der finner vi de eneste guttene med /di/ i objekt (Espen og Erlend), og guttene på elektrofag har mest /di/ i subjekt av alle. Antall foreldre fra byen gjør også signifikant utslag på dette språktrekket, der de med en forelder fra Narvik har mer /di/ (i subjekt og objekt) enn de med to foreldre fra byen.

Det siste og kanskje mest stigmatiserte språktrekket vi har sett på er (rk), som i *spark*. Der vi så at noen av informantene ikke har postalveolar frikativ i det hele tatt. Det er jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag som har mest postalveolar frikativ. I tillegg har guttene på elektrofag mer postalveolar frikativ enn guttene på studieforbereende, men det viser seg å være Erlend som står for alle disse beleggene. Hos de eldre informantene er det mennene (tidligere arbeiderklasse) som har mest postalveolar frikativ. Igjen likner guttene på studieforbereende (pluss Erlend) på disse eldre mennene, men denne gangen ligger jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag enda lenger opp til disse mennenes språkbruk. En annen ting som er interessant med (rk) er at opptakssituasjon gjør utslag, med mer postalveolar frikativ under intervjuene enn under Kims lek.

Hvis jeg skal forsøke å si noe generelt om gruppene ser det ut til at guttene på studieforbereende i mange språktrekk likner på mennene i tidligere arbeiderklasseyrker. Jentene på studieforbereende er i noen trekk lik kvinnene i tidligere akademiske yrker. Det betyr at disse to elevgruppene (som er på samme skole) av og til er på hver sin ende av skalaen. Jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag har noen trekk som minner mest om mennene (tidligere arbeiderklasse), mens de ellers minner mest om kvinnene i tidligere arbeiderklasseyrker. Resultatene som gir mest hodebry er kanskje guttene på elektrofag. Gruppen er i flere tilfeller splittet, men det er ikke de samme individene som skiller seg ut hver gang. Det ville skapt et fint overordnet system hvis disse guttene liknet mer på mennene i tidligere arbeiderklasseyrker, men det gjør de ikke. Vi har sett at i flere tilfeller minner denne gruppen (hele eller deler) mest om jentene på studieforbereende.

Totalt sett har opptakssituasjon har gjort overraskende lite utslag. Det er ganske forskjellige situasjoner når de er alene sammen med meg i en konkurransesituasjon, og når de

blir intervjuet sammen med en god venn. Likevel er det bare når det gjelder (rk) at det er mindre postalveolar frikativ under Kims lek enn i intervjuene.⁷⁶ Jeg hadde på forhånd trodd at det skulle bli flere belegg med den stigmatiserte postalveolare frikativ under Kims lek (jf sosial stigma knyttet til trekket i Bodø og Tromsø, se Jahr (1990: 212 og 219)). Jeg forventet at en konkurranse ville få fram en ”vernacular” som de kanskje ville skjule for vennene sine. I dette tilfellet er det åpenbart andre faktorer som har vært viktigere: kanskje elevene oppfattet situasjonen som mer formell enn jeg ønsket, kanskje situasjonen fikk elevene fokusert på ordets form, eller kanskje de oppfattet meg som en autoritetsperson? Jeg vet ikke hvilke av disse alternativene som er riktig, men Kims lek var antakelig ikke så konkurransepreget at det overskygget ungdommenes språknormer. Fordi ungdommene bruker mindre postalveolar frikativ når de snakker til meg, enn når de snakker med hverandre kan vi til og med tenke oss at å bruke postalveolar frikativ i (rk) ikke er stigmatisert blant visse grupper ungdommer.

Når elevene er delt inn i grupper etter om de har en eller to foreldre fra byen gir det bare signifikant utslag på (-e) og (3.p.fl.). Som tidligere nevnt er det de med to foreldre fra byen som har mer /a/ og mer /di/ (for subjekt og objekt). Vi så i innledningene om de språklige variablene (1.3.2) at man kan tolke tidligere beskrivelser av narvikmålet dit hen at det er et e-mål, og at det har sammenfall i /dæm/. Undersøkelsen min viser at dette er feil, og det er et ekstra paradoks at ungdommene med begge foreldre fra byen tydeligvis har motsatte språknormer. I dette kapittelet skal vi se om de kvalitative variablene kan kaste lys over dette paradokset, og andre resultater jeg har fått, som kanskje foreløpig kan virke underlige.

6.2 Bydeler

Jeg har i denne oppgaven delt Narvik inn i bydelene Frydenlund, Framnes, Vassvik, Taraldsvik, Oscarsborg og Skistua (se kart i del 1.2). De fleste byer har områder som er mer populære enn andre, og boligstrøk kan ofte gi et hint om sosial posisjon i samfunnet. Arkitektene Haffner og Aasarød skriver i en artikkel i Fremover (18.11.03), at Narvik ikke har slike geografiske classeskiller. De mener man kan sammenlikne Narvik med andre industristeder, for eksempel Odda, men det er store forskjeller på hvordan byene ser ut. De beskriver at i Odda ble de fineste husene bygd der det var best utsikt: ”Der sola skinte lengst og der utsikten var best, bodde direktørene og funksjonærene. I dalbunnen og i bakevja lå arbeiderboligene med trange og mørke kår” (Haffner og Aasarød 2003). Dette kan vi kjenne

⁷⁶ Til tross for stor prosentvis forskjell var dette ikke signifikant ($p=0,072$).

igjen fra mange byer, men slik ser det ikke ut i Narvik. Haffner og Aasarød mener dette er fordi byen ble planlagt slik at alle skulle ha tilgang på lys og luft.

For min egen regning vil jeg også tilføye at de historiske forholdene i oppbyggingsfasen av byen må ha bidratt til disse manglende skillelinjene. Vi kan tenke oss at en så enorm befolkningsvekst, og total mangel på infrastruktur, må ha ført til at folk bygde hus i ekspressfart der det var mest praktisk å bygge, altså mest mulig sentralt (Oscarsborg og Frydenlund).

I Odda ble bydelene adskilt med et gjerde: ”På denne måten unngikk funksjonærenes pene barn å omgås barna på den andre siden av nettingen. Slik ble riksmålsbarna også skånet for det barbariske hardingmålet.” (Haffner og Aasarød 2003). Dette gjerdet er selvfølgelig revet i dag, men det sier litt om hvor skarpe sosiale skiller det har vært i Odda, og hvordan det har virket inn på språksituasjonen.

I andre industri- og gruvesamfunn bygde bedriften ”ungkarsboliger” til arbeiderne (Aas 2001: 197). I Narvik ga LKAB byggelån, for at folk skulle bygge selv.⁷⁷ Dette har motvirket at arbeiderne har blitt boende i spesielle strøk av byen. Ifølge Aas (2001) var boligstrøkene i byen sosialt blandet fram til 1920-tallet på grunn av boligmangel. Under første verdenskrig ble en del villabebyggelse bygd opp, på Frydenlund-siden opp mot Framnes, med store hus og store hager. ”Den nye bydelen fikk ei anna sosial sammensetning enn i bygårdene på Frydenlund og Oscarsborg. Villabyen ble stort sett befolka av personer i det midlere eller øvre økonomiske skikt” (Aas 2001: 204). Aas nevner særlig funksjonærer og lærere, men det er også verdt å merke seg at alle disse villaene var bygd med utleieenheter, så det kan potensielt ha bodd en del arbeidere i denne bydelen også.

Det er kanskje også et poeng at, både i mellomkrigstiden og etter krigen, ble nye bydeler plassert på begge sidene av jernbanen og bolagsområdet. Byen har altså gradvis vokst utover i alle retninger, slik at for eksempel området Aas kaller Villabyen ble omringet av mindre eneboliger, rekkehus og boligbyggelagsblokker.

Jeg mener at ut fra disse opplysningene kan vi se for oss at i Narvik har funksjonærer og arbeidere bodd i samme nabolag. Fram til 1997 var det bare to barneskoler i Narvik, og begge ligger på Frydenlund og deler skolegård.⁷⁸ Vi må derfor gå ut fra at funksjonærbarna og arbeiderbarna har lekt sammen. Når det gjelder riksmålsbrukere kan jeg tenke meg at det har

⁷⁷ I tillegg var dette lånet ifølge Aas (2001: 197) en strategi for å sette arbeiderne i et avhengighetsforhold til bedriften. Lånet skapte dermed en mer stabil arbeidsstokk.

⁷⁸ I 1997 åpnet det en ny barneskole i den nye bydelen Skistua, og noen av 17-åringene i undersøkelsen min kan ha gått på den skolen. Det har jeg ikke undersøkt.

vært slik Nesse antyder at har vært tilfelle i Bodø (2008: 52). Der var barn fra riksmålsfamilier bidialektale, og snakket bare lokalt riksmål hjemme, ikke ute sammen med kamerater.

Kan denne innsikten om manglende geografiske klasseskiller overføres til resultatene i min undersøkelse? Hvis vi sorterer ungdommene inn etter bydel er (rk) det eneste språktrekket som ser ut til å gi noe utslag. De som aldri uttaler variabelen med [ʃ] bor i Taraldsvik eller på Frydenlund. I tillegg er det to av fire i Skistua som aldri uttaler (rk) med [ʃ]. Skistua er den nyeste bydelen i Narvik, og flere av informantene har flyttet dit fra andre steder i byen.

Når det gjelder de andre variablene ser ikke bydel ut til å spille noen rolle. Tvert i mot finner vi stor variasjon på små geografiske områder. Dette kan tyde på at hvilken bydel man bor i eller har vokst opp i, ikke har noen innvirkning på bruk av språklige markører (kanskje med unntak av (rk)). Disse funnene bidrar til å bygge opp under arkitektens analyse, som viste manglende geografisk-sosiale skillelinjer i Narvik.

6.3 Ungdommenes meninger om narvikmålet

Vi skal i dette avsnittet se på hvordan ungdommene oppfatter narvikmålet, og hvilke forskjeller de mener det fins innad i Narvik og utad i forhold til omkringliggende talemål. Noen av ungdommene uttrykte også meninger om sitt eget eller intervjupartnerens talemål. Det kan det også være interessant å se på, siden det kan avsløre hvordan de forholder seg til lokale språknormer.

I dette avsnittet beveger jeg meg inn på folkelingvistikkens område. Folkelingvistikk handler om hva ikke-lingvister tenker og mener om språk og språkbruk: "Folk linguistics looks more generally at non-linguists' beliefs and perceptions about language and language use" (Meyerhoff 2006: 66). Dennis Preston (1996), som er et av de store navnene innen folkelingvistikk, argumenterer for at språkforskere ofte er for snare til å avskrive folks meninger som "feil", eller at informantene er "ubevisste".

When people characterise (however generally, however badly) linguistic facts, we cannot say they are 'unaware'. Conversely, when people mimic varieties perfectly but cannot provide any overt detail of what it is that is controlled in that imitation, we would also not want to say that they were 'unaware'. (Preston 1996: 45)

Jeg syntes det var vanskelig å snakke med ungdommene om språk og dialekter fordi det virket som om mange oppfatter ordet dialekt som ord og uttrykk, heller enn lyder og bøyingsendelser. Mange snakket derfor om banning, bruk av engelsk i ungdomsspråk eller

østnorske ord som reiser nordover. Det var også mange som umiddelbart satte i gang å etterlikne narvikmålet og andre dialekter. Jeg forstår Preston slik at det er akkurat disse utsagnene forskeren må lytte til, og ikke avskrive som uvitenhet.

Få av informantene svarte noe som direkte kan knyttes til de språklige variablene mine (med unntak av postalveolar /n/, som jeg snart kommer tilbake til). Utsagnene er likevel interessante fordi de viser hva ungdommene tenker og mener om narvikmålet: De snakker både om språkforhold innad i byen, og om narvikmålet i forhold til andre omkringliggende talemål. Det er interessant fordi deres meninger om talemålet også avslører hva de tenker om den lokale kulturen, og det kan igjen ha innvirkning på hvilke språklige valg de gjør (se også del 6.4).

6.3.1 *Narvikmålet er spesielt*

En av de mest utbredte oppfatningene om narvikmålet, er at det er noe helt for seg selv, og at man ikke skal reise langt for å finne talemål som er helt annerledes:

- Men det er jo veldig stor forskjell hvis du kommer liksom bare litt, bittelitt utenfor byen, sånn Ankenes, da hører du forskjell. (Sissel)

- Du kan jo bare reise til Ankenes så sier de jo "ikkje". (Bente)

Det stemmer at man ikke trenger reise langt for å finne "ikkje"-brukere, men Ankenes er ikke langt nok unna. Det er også en vanlig oppfatning er at det er mange svenske ord og uttrykk i narvikmålet, og det sier ungdommene også:

- Mye av narvikdialekten bygger på det svenske språket også. (Sigrid)

Jeg har imidlertid ikke fått noen andre eksempler fra ungdommene enn de tre ordene *morsan*, *farsan* og *brorsan*, og heller ikke funnet noen språktrekk som tydelig har blitt påvirket av svensk. Disse to oppfatningene, at narvikmålet er noe helt spesielt og at det er mye svensk i dialekten, er utsagn man hører ofte i Narvik. I Prestons ånd trenger vi ikke å avfeie utsagnene som uvitenhet, selv om de ikke er lingvistisk korrekte. Jeg kan godt tenke meg at utsagnene var riktige (eller mer riktige) for seksti år siden. Jeg tror at grunnen til at disse språkmytene har blitt tatt vare på, er at de passer perfekt inn i Narviks "vi". Som jeg forsøkte å vise i del 1.2.4, kan man finne en del historier og myter i Narvik som gir en fellesskapsfølelse. Disse språklige forestillingene bygger opp under historiene om at "vi" har nære bånd til Sverige, og at "vi" er spesielle eller annerledes enn folk i nabobygdene.

Noen ungdommer snakker også om forskjellige sosiale språkstiler i byen, og det er tydelig at de forbinder å snakke pent med kvinnelighet, og å snakke grovt med mannlighet:

- De fine damene, og. De snakker jo pent. (Berit)
- Og så har vi de gamle mennene som har vært snekkere eller noe sånn der. Vært på sjøen kanskje. Da blir det mer sånn "å [d]æven for ei hyse" eller noe sånn. (Beate)⁷⁹

Dette kan også reflektere deler av "vi"-et jeg tidligere har skissert. I del 1.2.4 så vi at det i det hele tatt fins lite historier og myter om kvinner i Narvik. Sitatet over kan antyde at ungdommene oppfatter kvinner som finere enn menn (både når det gjelder sosio-økonomiske og språklige forhold).

På grunn av dette er det rart at ingen av ungdommene har lagt merke til at det fins et lokalt riksmål i byen. Det er bare en av dem som har hatt en eldre lærerinne, som tydeligvis hadde lokalt riksmål:

- Jeg trodde liksom at hun var fra Oslo eller noe snær, så spurte jeg henne. Nei, hun var født i Narvik [...] Hun snakket liksom bare sånn sikkert fin narvikdialekt, eller hva det var hun sa for noe. (Barbro)⁸⁰

I dag er riksmålet lite synlig i offentligheten og i Narvik, og det ser ut til at ungdommene verken gjenkjenner det som en lokal varietet eller vet hva det symboliserer/har symbolisert. Barbro og Bente diskuterer seg riktignok fram til at denne lærerinnen måtte være fra en rik familie, men de syns det hele er latterlig:

- Nei nå har jeg hørt det òg! En fin narvikdialekt. (Bente, begge ler)

6.3.2 Postalveolar /n/

I tillegg til markørord som *ikke* og *mye*, er den postalveolare /n/-en er det eneste språktrekket ungdommene snakker eksplisitt om at skiller narvikmålet fra andre talemål. I tillegg er det mange som overdriver bruken av postalveolar /n/ ganske mye når de etterlikner den typiske innbygger i Narvik. Sigrid og Solveig snakker om postalveolar /n/ i forbindelse med påvirkning fra østnorsk:

- Det blir mye mere, flere som sier va[n] og ka[n] og ma[n] (Solveig)
- Og hva skal det være? (intervjuer)
- Va[n] (begge, i kor)
- Va[n] og ma[n] og (Sigrid)
- Selv om mange syns det er rart (Solveig)

⁷⁹ Legg merke til at Beate ikke bruker noen ord med (nn) når hun etterlikner eldre arbeidermenn, men at hun likevel har med en postalveolar lyd, nemlig postalveolar /d/ i *dæven*. Jeg tror det er uttalen av banneordet som er poenget med eksempelet hennes.

⁸⁰ *Snær* er kortformen av *sånn der*. Uttrykket har, etter det jeg kan se, et litt videre bruksområde enn *sånn der* og er et ungdomsuttrykk på lik linje med *lissom* og *bare*. Jeg har derfor valgt å skrive *snær* i sitatene.

- Ja (Sigrid, begge ler)

Det er flere andre som nevner dette trekket som kaller det å snakke gjennom nesene eller å være tett i nesene, og mener det er et trekk som skiller narvikmålet fra andre nordnorske dialekter.⁸¹

- De som er fra her midt i Narvik [...] de snakker litt mer sånn, mer narvikdialekt, snær tett i nesa og så videre. (Ståle)

- De bruker ikke sånn [ŋ] og snær ordentlig nordnorske lyder som jeg vil kalle det. (Ståle, litt senere om folk fra Ballangen)⁸²

I kapittel 4 så vi at det er flest jenter med mye dental realisasjon av /n/, og flest gutter i gruppen med mye postalveolar realisasjon av /n/. Det er ikke uvanlige resultater i sosiolingvistiske studier at visse grupper av jenter har flere ”høystatusformer” enn gutter. Dette forklares aldri med biologisk kjønn i seg selv, men med kjønnsrollemønstre og/eller tilknytning til lokal kultur. En slik tolking av resultatene forutsetter at dental /n/ tolkes som ”finere” enn postalveolar /n/. Vi vet at postalveolar /n/ er stigmatisert utenfor Narvik, men ingen av informantene mine uttrykker at denne lyden er stygg eller en dårlig egenskap ved dialekten (kanskje med unntak av jentene som ler). Jeg har ingen indikasjoner på at noen av ungdommene er flau for å si ord med postalveolar /n/. Det kan likevel kanskje se ut som at de heller forbinder postalveolar /n/ med mannskultur (og da særlig arbeiderklasse) enn med kvinnekultur og/eller høyere sosiale lag.

6.3.3 Å le av narvikmålet

Et tema som kom opp i nesten alle intervjuene var Cliff Arne, en revykarakter skapt av Honningsvågrevyen. Karakteren går igjen i flere revynumre og skal være en parodi på en person fra Narvik. Ungdommene dro denne karakteren fram i samtaler om narvikmålet, og syntes det var en god og morsom parodi:⁸³

- Det er jo så overdrevet og det er jo så bra. (Ståle)

⁸¹ Dette å ”snakke gjennom nesene” er en utbredt oppfatning av narvikmålet, både innad i byen og utenfor, og kan kanskje tolkes som at denne n-lyden er mer salient enn andre n-er.

⁸² Det er for øvrig også interessant at han mener postalveolar /n/ er en skikkelig nordnorsk lyd. Det vil vel de fleste nordlendinger være uenig i.

⁸³ Jeg var egentlig litt overrasket over at ungdommene syntes at dette er festlig. Det er ingen tilfeldighet at denne karakteren som vet alt, kan alt og får til det utroligste, er fra Narvik. Karakteren er en manifestasjon av hva andre nordlendinger mener om narvikfolk, spesielt det at narvikfolk tror de er bedre enn alle andre, og kan slik sett like så godt oppfattes fornærmende.

Karakteren Cliff Arne snakker selvfølgelig ”narvikdialekt”, og det var derfor figuren ble nevnt i intervjuene. Jeg spurte derfor ungdommene om de syntes at finnmarkingene hadde klart å etterligne narvikdialekten godt:

- Nei, de er veldig gode til å herme syns jeg. (Ståle)
- Ja. (Stig)
- De har tydeligvis vært i Narvik og hørt på. For det, det er tydelig. (Ståle)
- Vært på “Narvikguten” [lokal brun pub] og snakket med de der karene. (Stig)

- Det var, nei jeg syns det var ganske likt egentlig. Banner akkurat passe. Vi banner jo ganske mye. (Beate)
- Nei, jeg syns det var utrolig bra. (Berit)
- Og så la han liksom trykk på ordene akkurat der det skulle være. (Beate)

Andre igjen mente det var for overdrevet:

- Det er jo veldig overdrevet, det er jo ikke sånn vi snakker [...] Det er jo selvfølgelig – det skal være på artig, men de har jo overdrevet veldig. (Solveig)

Solveig har rett i at det er veldig overdrevet, i hvert fall er det et overforbruk av postalveolar /n/, /l/, /d/ og /t/. I lys av det vi har funnet i kapittel 4, er det ikke rart at dette trekket er vanskelig å etterape. Finnmarkingene har fått på plass alle signalordene, inkludert *morsan*, og en god del bokmålsnære ord som *falle* i stedet for *ramle* eller *dette* og *slik* i stedet for *sånn*. Etterlikningen gjenspeiler nok ganske godt hvordan andre nordlendinger oppfatter narvikmålet. Ifølge Preston (1996) er det dessuten ikke slik at en imitasjon må være språklig nøyaktig for å være vellykket. Imitatoren kan altså godt ”blingse” på mange språktrekk, så lenge tilhørerne forstår hvem han etterlikner (Preston 1996: 65).

Preston mener at imitasjoner av talemål er en del av folkelingvistikken, der man kan lære en god del om hva folk mener om disse talemålene. Han viser gjennom flere eksempler hvordan disse imitasjonene blir framvist (”performed”) i folkelig fortellerkultur (Preston 1996: 59-72). Slik jeg forstår Preston mener han at vi imiterer andre talemål ved å gå inn i forskjellige roller som har visse språktrekk, men også visse personlighetstrekk.⁸⁴

I lys av dette er det interessant at ungdommene er så glade i en parodi av sitt eget talemål. Parodien kommer jo også utenfra, av noen som ikke kjenner talemålet og kulturen så godt som ungdommene. At ungdommene ler av denne etterlikningen kan kanskje bety at de ikke føler seg truffet av ”anklagen”, men at de kjenner igjen denne stereotypien fra andre fortellinger om narvikfolk. (Imitasjonen inneholder altså det Preston kaller ”folk culture

⁸⁴ For eksempel kan vi tenke oss at rollen ”mjøsbygding” inkluderer visse språktrekk, men også at karakteren er litt dum og snakker sakte.

artifacts” (1996: 59)). Flere av ungdommene forholdt seg til karakteren som om det representerte en av flere mulige talenormer i Narvik:

- Men det er jo gamlingene som det er verst på, da. De eldre i byen, for at de har litt mer narvikdialekt. Den begynner jo å ebbe litt ut nå. (Beate)
- Hvordan snakker de, da? (intervjuer)
- Nei, det er Cliff Arne, ordentlig Cliff Arne. (Beate)

- Hvem er det som snakker slik [som Cliff Arne], da? (intervjuer)
- Det er sånn arbeidsfolk. Jeg tenker sånn som jobber på Narvik Energi og går i dress hele dagen, og det er jo sånn arbeidsfolk. Sånne der fra rall-, sånn der rallaraktige. De er veldig verdensmester og... (Ståle)⁸⁵

Jeg er ikke sikker på om Ståle kommenterer språklige trekk eller fortellerstilen. Det er heller ikke sikkert at det er et viktig skille for han. Han knytter i hvert fall denne varieteten klart til en mannlig arbeiderkultur. Det kan dermed se ut til at flere av ungdommene forbinder bruk (eller kanskje overforbruk) av postalveolare lyder med arbeiderkultur.

Det ser også ut som at ungdommene liker parodien, og at de mener Cliff Arnes talemåte har rot i virkelig språkbruk. Det vil si at de godtar at narvikmålet (eller visse deler av det) er komisk. I den forstand kan man si at når de ler av Cliff Arne ler de av sin egen språkbruk. Jeg er imidlertid ikke sikker på om de oppfatter det slik selv, eller om de heller ler av stereotypien (jf sitatet av Ståle over).

6.3.4 *Bevissthet rundt egen språkbruk*

Alt i alt mener jeg at ungdommene vet mye om hva som er spesielt med narvikmålet, men det ser ut til at de mangler ordene som skal til for å beskrive det.⁸⁶ Jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag er gruppen som snakker mest om konkrete språktrekk. De snakker for eksempel om at Bente endrer visse dialekttrekk, når hun reiser til venner og familie i Salangen eller på Mo.

- Når du har vært i Salangen eller vært hos ho [navn] oppi Mo i Rana så kommer du hjem: ”Å jeg har fått meg ny buks!” Nei! Det er bukse. (Barbro)
- Ja, men det er sånn når jeg er på besøk hos ho bestemor så sier vi ”ikkje”, og sånn er det når vi er ute på hytta òg. Så det blir litt blanding av og til. (Bente)

En slik akkomodasjon til språktrekkene der man er, kan reflektere at Bente ikke oppfatter det som positivt å snakke narvikmål når hun er utenfor byen. Det kan også ganske enkelt bare

⁸⁵ Dress betyr antakeligvis her kjeldress.

⁸⁶ ”...many respondents can control the details of a ‘foreign accent’ imitation, for example, but can provide no descriptive account of the details themselves” (Preston 1996: 45).

uttrykke en språklig fleksibilitet og akkomodasjonsevne som mange språkbrukere har, og bruker aktivt, for å uttrykke solidaritet med dem de snakker med.

Det er bare en av seksten ungdommer som snakker om sj/kj-sammenfallet, altså at ord som tradisjonelt skal uttales med en palatal frikativ, som *kikkert*, uttales med postalveolar frikativ, som i *sjokolade*. Det er bare tre av informantene (to på elektrofag og en på barne- og ungdomsarbeiderfag) som har antydning til et slikt sammenfall, og det er en av disse som nevner det i intervjuet. Jeg vet ikke om de andre informantene ikke snakker om det fordi de ikke kommer på det, eller fordi de ikke mener det hører hjemme i en samtale om narvikmål.

De mest konkrete utsagnene om spesifikke språktrekk kom ikke fram gjennom intervjuene, men da jeg var på klassebesøk. Som tidligere nevnt (i 3.4.3 og 5.2) kom det da fram at elevene på studieforbereidende og yrkesfag hadde ulike meninger om hva som var riktig endelse i hunkjønn entall ubestemt form. Elevene på studieforbereidende mente at det måtte være /e/ i hunkjønn ubestemt form, altså ei *flaske*, mens elevene på yrkesfag mente det måtte være /a/, altså ei *flaska*. Alle tre klassene jeg besøkte var kategoriske på at det var det *de* sa som var det riktige. Vi husker at mange av dem ikke brukte formene de mente var riktige (jf diskusjon i 5.2.3).

I ettertid ser det dermed ut til at ungdommene har flere meninger om språk enn det som kommer fram under intervjuene. Det var antakeligvis en fordel for meg når jeg skulle intervju ungdommene, for da kan jeg være ganske sikker på at de ikke endrer dialekttrekk bevisst. Men det er ikke bare fordeler med dette: For det første innebærer det at ungdommene kan være styrt av språknormer på et ubevisst plan (jf om åpen og skjult prestisje del 2.2.2). For det andre kunne de ikke karakterisere narvikmålet eller sosiale varianter av narvikmålet på andre måter enn å etterlikne ulike stereotypiske karakterer. Som vi har sett betyr ikke dette at de er ubevisst på språktrekk, men når de snakker om språktrekk ved hjelp av revyaktige karakterer er det vanskelig for meg å avgjøre hva de mener om språktrekkene. Når ungdommene etterlikner noen og ler, er det ikke mulig for meg å avgjøre hva de mener er latterlig *innhold* og hva de syns er latterlige *språktrekk*. I lys av dette ser jeg at jeg kanskje i tillegg burde spurt mer konkret om språktrekk under intervjuene for å få fram slike meninger.

6.4 Forhold til nærmiljøet

Jeg skal i dette avsnittet drøfte om informantenes forhold til nærmiljøet kan ha innvirkning på deres språkbruk. Vi så i teorikapittelet at Unn Røyneland fant sterke sammenhenger på Røros og Tynset mellom lokal identitet og språkbruk. Hun undersøkte hvilke ungdomsgrupper som hadde størst grad av nivellering, og hvilke som hadde de tradisjonelle formene, og fant en klar

sammenheng mellom ”språk, lokalitet og sosiokulturell plassering” (Røyneland 2005: 470). Disse sammenhengene var så tydelige at man nesten kunne ha predikert ungdommenes språkbruk hvis man bare fikk vite deres fritidsinteresser, forhold til lokalmiljøet, foreldrebakgrunn (og så videre):

Er du gutt frå Røros med begge foreldra frå plassen, lokalt orientert, med yrkesutdanning og tilhører busen, vil du nok høgst sannsynleg ikkje nivellere nokon av dei trekka vi har sett på her. Men er du gutt frå Røros med berre ein forelder frå plassen, urbant orientert, med allmennfagleg utdanning og tilhører sossen, er det ikkje urimeleg å vente at du vil nivellere S-PAL først og så N-PAL, ... (Røyneland 2005: 470)

Nå hadde ikke Røyneland forhåndsinndelte grupper slik jeg har, hun definerte grupper etter hvert ut fra ungdommenes egne inndelinger. Det har ikke jeg gjort, men jeg skal likevel sammenlikne noen av resultatene hennes med mine. Hun har nemlig funnet ut at kjønn ikke er en faktor i seg selv, men i kombinasjon med gruppe er det en viktig faktor.

Kjønn åleine er ikkje nok, men i *kombinasjon* med gruppetilhørsle har kjønn likevel en viss innverknad. Hovudskiljet går, som vi har sett, ikkje mellom kjønnskategoriane, men *internt* mellom gutane – mellom bus/rånar-gutane og soss/skatar-gutane. (Røyneland 2005: 482)

Dette kan minne om mine egne resultater der guttegruppene skiller seg ut i hver sin retning, for eksempel når det gjelder tredje person flertall. Jeg skal nå se på informantenes meninger om Narvik, både hvordan de mener det er å være ungdom i Narvik og om de ser for seg å bo der når de blir voksne. En del av dette bildet er å se på ungdommenes fritidsinteresser og utdanningsplaner, og deres foreldres yrkesbakgrunn.⁸⁷ Jeg skal behandle informantene inndelt i de fire elevgruppene, og så eventuelt heller vise til enkeltindivider hvis de skiller seg fra gruppen. Med denne fremgangsmåten håper jeg å kunne finne indikasjoner på hvilke grupper som er orientert *inn* mot byen og lokal kultur, og hvilke som er orientert *ut* av byen mot global kultur, og se om dette kan bidra til forståelsen av gruppeforskjeller.

6.4.1 Gutter på studieforberedende

Guttene på studieforberedende har mødre som jobber i service- eller omsorgsykker og fedre som er ingeniører eller jobber med håndverksyrker. Disse fedrene er kanskje direkte inspirasjon til guttenes utdanningsplaner, for tre av dem planlegger å gå på Høgskolen i

⁸⁷ Når det gjelder utdanningsplaner virker det kanskje gitt: Informantene går på studieforberedende og yrkesspesialiserende, og i teorien skal den første gruppen ta høyere utdanning, mens den andre gruppen skal ut i arbeidslivet via en lærlingperiode. Dette er imidlertid ikke virkeligheten. Det er verken uvanlig med elever som går rett i ut i arbeid etter studieforberedende, eller at elever fra yrkesspesialiserende skaffer seg studiekompetanse og slik får inngangsbillett til høyere utdanning. Det er derfor jeg tar dette med i betraktningen.

Narvik for å bli ingeniør eller dataingeniør. Stig kunne også tenke seg å reise til Tromsø og studere biologi på universitetet. Svein er unntaket her, for han satser på en karriere innen idrett. Han må nødvendigvis flytte sørover for å kunne satse for fullt, mens de andre godt kunne tenke seg å bli boende i Narvik. Alle fire har mye familie i Narvik, og Svein uttrykker at det kan bli vanskelig å reise fra dem:

- så er det jo litt tungt å reise fra familie og snær.. (Svein)

Jeg tolker dette som at alle disse guttene føler en tilknytning til Narvik hovedsakelig gjennom familie, men kanskje også fordi at framtidsplanene inkluderer å bo i Narvik. Det negative de sier om Narvik er at byen er så liten at alle vet det hvis du har dummet deg ut:

- Det er så mye drit som går rundt omkring om alle her. Som ikke behøver å være sant nødvendigvis, men – (Sigurd)
- Hvis du gjør en dum ting, så henger det kanskje igjen i byen i flere – Alle vet hvem du er, ikke sant? (Svein)

Det kom ikke fram av intervjuene at disse guttene er knyttet til lokalmiljøet gjennom fritidsaktiviteter som slalåm eller andre utendørsaktiviteter i fjellet. Her er Stig unntak for han er mye i slalåmbakken.

6.4.2 *Jenter på studieforbredende*

Jentene på studieforbredende har mødre som arbeider med skole- eller helsefag med yrker som krever høyere utdanning. Unntaket her er Sissel som har to foreldre med håndverksyrker. Jentenes fedre har også høyere utdanning og to av dem har entydige høystatusyrker (lege og pilot). Selv planlegger de også å ta høyere utdanning, og jobber derfor mye med skolearbeid for å få gode karakterer: Stine vil bli veterinær og Sigrid vet ikke hva hun skal bli, men satser på å ha gode karakterer for da ”har jeg nå muligheter til å bli noe” (Sigrid). Solveig er den som er mest bestemt, og hun vil bli lærer. Sissel vil kanskje også bli lærer på grunn av fritiden:

- Jeg har bare tenkt å få meg jobb og så bare ja - egentlig jeg vet ikke helt hva jeg – jeg har lyst til å bli lærer for da er det så mye fri og sånt, så – Ikke at jeg synes det er sånn ’ikke kan jobbe’, men det er litt sånn deilig å ha fri, å gjøre andre ting (Sissel)

Akkurat det å ha fri til å gjøre andre ting tror jeg er viktig for Sissel og Stine. De er veldig opptatt med skole (som de tar veldig alvorlig) og mange fritidsaktiviteter som krever trening og tid: sang, dans og ridning.

Alle fire jentene uttrykker at de vil flytte fra byen for å ta utdanning, og alle sier at de vil flytte tilbake. Alle jentene har mye av familien i og rundt Narvik. Sigrid og Solveig mener de kommer til å flytte hjem når de vil stifte familie:

- Kunne du tenke deg å flytte tilbake til Narvik? (intervjuer)
- Ja, når jeg blir gammel (Sigrid)
- Kanskje når man skal få unger så er det greit å bo i en liten by (Solveig)

I motsetning til Sissel og Stine har ikke Sigrid og Solveig fritidsaktiviteter som er knyttet til nærmiljøet, og de mener det er en kjedelig by å være ungdom i. De mener det er få alternativ innen fritidsaktiviteter, og at det er "lite som skjer" (Sigrid). Det positive med byen mener de er at den er liten og dermed trygg og praktisk å ferdes i.

6.4.3 Jenter på barne- og ungdomsarbeiderfag

Jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag har mødre som arbeider i omsorgs- eller serviceyrker. Bare en av mødrene har høyere utdanning (førskolelærer). Tre av jentenes fedre har håndverksyrker (en av disse er selvstendig næringsdrivende), og bare den siste faren har høyere utdanning (lærer). Jentene har valgt en studieretning som er praktisk rettet inn mot det de vil jobbe med: Berit og Bente vil jobbe i barnehage og Beate vil jobbe i ungdomsbolig. Barbro er den eneste av disse tre som planlegger å ta høyere utdanning. Hun vil bli helsesøster, noe som krever at hun skaffer seg studiekompetanse, så blir sykepleier, og så videreutdanner seg til helsesøster. Alle jentene planlegger å bli boende i Narvik. En medvirkende årsak kan kanskje være at de har store deler av familiene sine i byen.

Alle disse jentene har fritidsaktiviteter knyttet til lokalmiljøet i form av slalåm og/eller turer i fjellet. Jeg fikk inntrykk av at det var Berit og Beate som var mest ivrig på dette området. Bente og Barbro fortalte at de som oftest var sammen i sentrum:

- Hva pleier dere å gjøre i lag? (intervjuer)
- Stort sett kjede oss. (Bente)
- Det er ikke så mye å gjøre her. (Barbro)
- Nei, gå i byen hver dag – blir litt kjedelig i lengden. (Bente)
- Går dere i butikker hver dag? (intervjuer)
- Ja, vi bare går rundt og ser på. Vindusshopping. (Bente)

Vi ser at i likhet med Sigrid og Solveig på studieforberedende mener disse to jentene at det er kjedelig i Narvik. Likevel vil de altså bo her:

- Jeg tenker at jeg er jo vokst opp her og jeg vil jo at mine unger kanskje skal vokse opp her. Jeg syns nå det er ganske godt miljø her. Hvis du tenker på i forhold til det det er andre plasser. (Bente)

Berit og Beate er mer udelt positive til Narvik og mener byen er praktisk og trygg. De fokuserer også på at det er mye man kan gjøre i nærområdet:

- Det er jo nok å gjøre her òg da, i de forskjellige årstidene. Vi bor jo så nært slalåmbakken begge to. Det er jo bare å gå ut døra, så står vi i bakken. (Beate)

6.4.4 Gutter på elektrofag

Mødrene til guttene på elektrofag er pedagoger eller jobber i omsorgsykker (uten høyere utdanning). Fedrene deres har håndverksyrker som ikke krever høyere utdanning. Selv om elektrofag er en yrkesutdanning der mange går rett ut i trygge og godt betalte jobber har to av guttene, Erlend og Espen, planer om å ta høyere utdanning etter å ha skaffet seg studiekompetanse. Erlend kan tenke seg å ta utdanning på Høgskolen i Narvik, mens Espen vil reise ut for å ta utdanning. Alle fire uttrykker at de trives i Narvik og godt kunne tenke seg å bo der, men for Erlend og Espen kommer det an på jobbtildbudene. Disse to guttene har også en del familie utenfor Narvik. I intervjuene har noen mye positivt å si om hvordan det er å bo i Narvik, mens andre er nærmest likegyldige:

- Kunne du tenke deg å bo i Narvik? (intervjuer)
- Nei altså det er det samme, det er ikke noen grunn til å ikke bo her. (Eivind)
- Er det noe du synes er positivt? (intervjuer)
- Nei ikke noe spesielt (Eivind)
- Hva mener du? (intervjuer til Espen)
- Nei, jeg synes det er en knallbra plass [...] Det er trygt synes jeg på en måte og det er m – Altså du kjenner de fleste på en eller annen måte, så det er liksom sånn 'alle kjenner alle', på både positivt og negative sider. Men altså du har jo det du trenger av både butikker og av muligheter egentlig – har jo høyskolen, har – bra sosialt. Kunne godt tenkt meg å bodd her – foreløpig i hvert fall. (Espen)

Når det gjelder fritidsinteresser er alle opptatt av tekniske ting og detaljer, gjerne pc, dataspill og internett mer generelt. Det hørtes ut som om alle hadde sitt spesialfelt som de var eksperter på. Jeg fikk også inntrykk av at de var på vei til å vokse fra fascinasjonen for dataspill, og hadde et dårlig forhold til sin tidligere spillkarriere:

- Hvis jeg tenker på den tiden jeg har brukt på det spillet [World of Warcraft] så nærmer jeg meg nå ca ett år med kontinuerlig spilletid. Så ett år i mitt liv, så ett år av mitt liv, i løpet av ja – (Eirik)
- Det er helt fra to tusen og fem til nå da (Erlend)
- Ett år av tre år har gått med til det spillet. Ikke aktivt å sitte der å gjøre ting, men å ha det spillet oppe og pålogget og sitte der, hver dag. Circa ett år av mitt liv. Og det er – har jeg ikke vært så veldig begeistret over. (Eirik)

Det var bare Espen som fortalte at han var interessert i utendørsaktiviteter; som flere av informantene i de andre gruppene var han en ivrig bruker av slalåmbakken.

6.4.5 Drøfting av lokal identitet

I denne gjennomgangen har jeg forsøkt å få fram at alle ungdommene har positive ting å si om Narvik. Det er ingen som er utelukkende negative eller som sier at de vil flytte og aldri komme tilbake. Dette kan godt ha med utvalgskriteriene mine å gjøre. Alle informantene har foreldre som bor i Narvik, og minst en av foreldrene deres er født i byen. Det vil si at alle har større eller mindre deler av familien sin i byen, og dette kan selvfølgelig være en viktig årsak til at de har positive holdninger til byen.

Hvis vi ser på foreldrenes utdanningsnivå ser vi at mine informanter er gode eksempler på reproduksjon av sosial ulikhet. Ungdommene med foreldre med høy utdanning tar studieforbredende. Ungdommer med foreldre med lav utdanning tar yrkesspesialiserende eller studieforbredende. De kan godt ha ambisjoner om å ta høyere utdanning, men det er gjerne ingeniør eller andre realfagsrelaterte utdanninger. I tråd med at utdanningsnivået i Norge øker, er det altså en del elever på studieforbredende med foreldre uten høyere utdanning. Disse informantene planlegger sjelden å ta lang akademisk utdanning.

Jentegruppene står i kontrast til hverandre når det gjelder framtidsdrømmer: Mens jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag vil rett ut i arbeid etter videregående og planlegger å bli boende i Narvik, er jentene på studieforbredende opptatt av at de må ut for å se verden og ta utdanning, før de eventuelt kommer tilbake til Narvik. Gruppene er likevel splittet når det gjelder fritidsinteresser. Vi finner to jenter på studieforbredende, Sissel og Stine, og to jenter på barne- og ungdomsarbeiderfag, Berit og Beate, som har aktiviteter som er nært knyttet til nærmiljøet og naturen rundt byen. Hvis narvikungdommen oppfører seg omtrent som rørosungdommen, skulle vi tro at jentene med mest tilknytning til nærmiljøet og naturen har flest tradisjonelle narvikformer.⁸⁸ Det har de ikke. Det er for eksempel bare Beate som har /a/ i hunkjønn ubestemt form entall. Den andre jenta med dette trekket er Bente. To av disse fire lokalt orienterte jentene har mye postalveolar frikativ i (rk) (Stine og Berit), mens to har lite eller null (Sissel og Beate). Det hjelper ikke å se motsatt på det og finne felles nevnerer for jentene som er globalt orientert: Da får vi for eksempel de to jentene på studieforbredende som velger oftest (Solveig) og sjeldnest (Sigrid) postalveolar /n/ der det er valgfritt. Jeg syns ikke at denne inndelingsmåten passer særlig bra på jentegruppene.

Hos Røynealand var det særlig guttene som stakk seg ut, så jeg skal forsøke en liknende inndeling av guttene. En av de tingene jeg syns er vanskeligst å forklare i materialet mitt er at

⁸⁸ Jeg har ikke tidligere definert hva som er tradisjonelle former, men bruker de eldre som referansegruppe her, og det vil komme tydelig fram når jeg viser til spesielle former.

guttene på elektrofag ser ut til å ha flere moderne former enn guttene på studieforbereende. For eksempel når det gjelder tredje person flertall har guttene på studieforbereende et mønster som minner om de eldre arbeiderklassemennene, mens guttene på elektrofag har masse variasjon og likner mer på de to jentegruppene.

Det er ikke like enkelt å plassere guttene i kategorier som jentene. For det første har vi Stig som skal flytte fra byen, ikke fordi han vil, men fordi han *må* hvis han skal ha noen sjanse til å bli bedre i idretten sin. De tre andre guttene på studieforbereende vil, i likhet med Erlend fra elektrofag, bli boende i Narvik og ta høyere utdanning på høgskolen. Alle disse fire vil bli ingeniører. Vi husker at guttegruppen på studieforbereende var den mest enhetlige gruppen når det gjaldt mange av språktrekkene. Erlend, som har samme framtidsplaner som dem, likner ikke på dem språklig sett. Han har stort sett samme språklige kjennetegn som resten av guttene på elektrofag (særlig som Eirik). Det eneste trekket Erlend skilte seg tydelig ut fra de andre var (rk), der han hadde en stor andel postalveolar frikativ, mens ingen av de andre i gruppen hadde det. Dette er altså det eneste trekket der Erlend likner på guttene på studieforbereende. (Men det er jentene som har mest postalveolar frikativ, så vi kan like godt si at i dette språktrekket likner han på jentene.) De to siste guttene på elektrofag, Eivind og Eirik, er også bestemt på å bli boende i byen, og de planlegger ikke å ta høyere utdanning. Det er ikke noen språklige trekk som skiller disse fra de andre på elektrofag.

Det virker rart for meg at bare en av guttene som vil bli boende i byen også har tilknytning til nærmiljøet i form av fritidsaktiviteter (Sigurd). Det kan ikke være slike hensyn som binder dem til Narvik. Espen er også glad i å være i slalåmbakken, og det er han som har mest positivt å si om byen, men likevel er han fast bestemt på å flytte. Kanskje det er helt andre fritidsaktiviteter vi må se på? Sigurd er den eneste som sier at han bruker å råne med kompisene. Han er den med høyest andel /a/ i hunkjønn ubestemt form, men ellers virker det ikke som han har noen spesielle tradisjonelle trekk. (Her regner jeg /a/ i hunkjønn som et tradisjonelt trekk, siden dette var noe som kjennetegnet de eldre mennene som tidligere hadde arbeidet på LKAB.) Det kan kanskje være et uttrykk for det samme, når Sigurd snakker svensk når han skal over- og underdrive.⁸⁹

Jeg kan også tenke meg guttene med fritidsinteresser som i hovedsak involverer dataspill eller internett (her: guttene på elektrofag) har et annet kommunikasjonsmønster enn rånerne. For det første er de antakelig dyktige i engelsk, både muntlig og skriftlig, men vi kan ikke se

⁸⁹ Han sier for eksempel [da va:re slʉ:t] med tydelig svensk intonasjon og lang /u/ når han avslutter historien om hvordan han ble nødt til å legge sin favoritt-fritidssyssel på hylla.

bort fra at mye kommunikasjon også foregår på norsk. Disse guttene er mye mer globalt orientert, og vil i tillegg ha mye kontakt med skriftspråksamfunnet gjennom fritidsinteressene. Det kom også fram i løpet av intervjuene at disse guttene var interessert i og orientert om internasjonale forhold, både politisk og sosialt. Slik sett kan vi tenke oss at det er guttene på elektrofag som er mest orientert ut av byen (eller mest globalt orientert). Dette kan kanskje bidra til å forstå hvorfor det er guttene på elektrofag som har moderne former, mens guttene på studieforberedende skiller seg ut i den andre retningen med flere tradisjonelle former.

6.5 ”Soss”, ”gangster” og ”emo” – elevenes merkelapper på de andre elevene

En annen innfallsvinkel til å forstå forskjellen mellom ungdomsgruppene er å se hvordan ungdommene forholder seg til hverandre. Peneolope Eckert poengterer (og viser), i studien av ungdommer på Belten High (2000), at ungdommer ikke nødvendigvis bare etterlikner voksenverdenen, men at deres språkbruk står i et komplekst forhold til de voksnes. Kanskje en slik innsikt også kan bidra til å forstå forskjellene mellom mine ungdomsgruppers språkbruk?

I feltarbeidet mitt intervjuet jeg elever fra alle de tre avdelingene av Narvik videregående skole (se del 1.2.3 og 3.2.2). Elevene hadde mange stereotypiske bilder av hverandre som jeg tror kan være relevant å se litt nærmere på. Vi skal nå se nærmere på hvordan elevene tenker om seg selv og de andre. Jeg skal la elevene tale mest mulig selv, for på den måten å vise hvordan de posisjonerer seg i forhold til egne og andre grupper.

6.5.1 Studiespesialiserende

Mine informanter fra studiespesialiserende går på Frydenlund studiested. Elevene jeg intervjuet fra de andre skolene kalte elevene på Frydenlund sosses eller snobber, og mente de var overfladiske og/eller overlegne.

- De er vel litt fjortisberter kan jeg tenke meg. (Bente)
- Bare merkeklær og tror de er veldig kul og sånt. (Barbro)

Disse karakteristikkene var flere av elevene jeg intervjuet på Frydenlund enig i, men ingen ville si at dette passet på dem selv eller deres venner. De hadde heller ikke klesstil eller andre kjennemerker som karakteriserer sossene. Dette gjaldt særlig guttene.

- de bleker håret og har brunkr-, selvbruning og går på solarium og snær. Det er ikke helt meg, eller oss retttere sagt. (Ståle, om sossene på Frydenlund)

I tillegg mente Frydenlund-elevene at de var mer seriøse og opptatt av skolearbeid enn elevene på de andre skolene.

- Her har vi liksom de her skolelysene. (Stig)
- Frydenlund er liksom snobbene, sossene, og Oscars er de arbeidskarene. Unnasluntrere vil jeg nesten kalle det. (Ståle)

6.5.2 *Elektrofag*

Informantene mine fra elektrofag går på Oscarsborg studiested. Skolen har en ujevn kjønnsfordeling med mange gutter, antakelig på grunn av studietilbudene. Dette gjenspeiles i de andre skoleelevenes fordommer: de mener det er *bare* gutter på Oscarsborg. I tillegg mener de at de er late og ikke tar skolen seriøst.

- Oscars det er liksom litt snær, de er litt sånn gangsters. De er litt snær ja, og så: 'Ja nei vi tok ikke skolen så seriøst og skulle nå bare begynne på Oscars', ikke sant? (Stine)

Et ord som ofte går igjen er "gangster", som jeg forsto som noen som er tøff, småkriminell og mangler respekt for autoriteter.

- Har du vært på Oscars? Nei, der blir du å få et litt annet miljø for å si det sånn. Hvis du er ny der så burde du nesten gå med sykkelhjelm. (Sigurd, til meg)
- Det er noen der, de skal være veldig tøff. Veldig tøff. De har med seg forskjellige våpen og...[om en bestemt person] han hadde en gang hatt med seg en springkniv som han hadde fraktet med seg fra Oslo [...] som han for og truet folk med for å være tøff. (Sigurd, litt senere)

Elevene jeg intervjuet på Oscarsborg var slett ikke skumle, og de ville heller karakterisere seg selv som nerder enn som gangstere. Dette mente de fordi de for eksempel var mer opptatt av tekniske detaljer enn den gjennomsnittlige syttenåring er.

- Det er jo mange på, snær på Oscars liksom, som er kjent for å være geeker på en måte, altså de verste nerdene. Men -e- altså det er jo bare for at man eventuelt holder på med elektronikk eller altså IT eller sånn der ting. (Erlend)

Jeg kunne heller ikke se at de hadde noen spesielle visuelle uttrykk for "gangster", som for eksempel saggebukser.

6.5.3 *Barne- og ungdomsarbeiderfag*

Informantene mine fra barne- og ungdomsarbeiderfag går på Solhaugen studiested. Dette studiestedet har også en ujevn kjønnsfordeling, med flere jenter enn gutter. Elevene på de

andre skolene mente det var mest jenter på Solhaugen, og at elevene enten var ”emo” eller kunstnerspirer i umoderne fargeglade klær.⁹⁰

- Og så har du de oppe på Solhaugen. Jeg vet ikke hva jeg skal kalle dem. Emo nesten. Det er vel det vi sier, emo og gothere. Sånne som kler seg i svart, og ja. (Ståle)

Til tross for denne merkelappen mente noen også at det kunne være positivt å ha rom for å være annerledes: Flere uttrykte respekt for Solhaugen-elevene fordi de turte å være seg selv.

- folk er liksom seg selv hele tiden. De går i det de vil, og noen er, liksom - (Sissel)
- Det er jo ganske mange som går i snær mørke klær og sånn, men. Tror det er bare for å demonstrere at de går i det de vil på en måte. Egentlig, jeg syns sånne folk er litt tøff egentlig. (Stine)

Jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag kjente seg ikke igjen i emo-karakteristikken. Jeg kunne heller ikke observere noen ytre tegn på at de var emo eller at de hadde den typiske tegning-, form og farge-stilen med fargeglade klær fra mormors klesskap. De var likevel enig i karakteristikken av at de var mer tolerante og åpne enn andre syttenåringer:

- på Frydenlund så er det snær sosser og de populære på en måte, mens på Solhaugen så er det liksom litt av alt på en måte, føler nå jeg i hvert fall. (Barbro)
- Ja, det gjør jeg og. Det er liksom, litt av alt. (Bente)
- Jeg syns det her er den beste skolen. (Barbro)
- Ja, jeg og. (Bente)
- Best miljø. (Barbro)
- Ja, det er liksom, på allmenn så er det liksom, der har du de folkene som blir plaget for litt av hvert og alt sånn her. Og her liksom, jeg har nå ikke hørt noe fra den her skolen om at noen har blitt plaget eller noe sånt. (Bente)

Å være tolerant for at mennesker er ulike er kanskje et sosialt krav når man tar en yrkesretting der man forbereder seg til å arbeide med barn og unge?

6.5.4 *Emo, soss, gangster eller noe midt i mellom?*

I denne gjennomgangen har vi sett at elevene har klare forstillinger om ”de andre”, men at de ikke vil plassere seg selv i bås. Det er kanskje også et poeng at forestillingene om elevene på de ulike skolene er godt bevart siden jeg selv var elev (selv om begrepene er endret), så merkelappene er antakelig ganske stabile. Etter min mening ser det ut som at disse

⁹⁰ Emo er et forholdsvis nytt begrep, og henspeler antakelig til det engelske *emotional* eller noe slikt. Det var opprinnelig betegnelse på en musikkjanger, men er i dag betegnelse på en subgruppe som kanskje særlig er beryktet for å oppfordre ungdom til å frigjøre seg fra samfunnets normer, gjerne den totale frigjøring ved selvsikading/selv mord. Emoer er ofte latterliggjort fordi andre subgrupper mener de er dårlige etterligninger av dem (de er ikke ordentlige rockere, ikke skikkelige gothere, ikke ekte anarkister osv).

fordommene viser direkte tilbake til forestillinger om hvem som går på henholdsvis gymnaset, den tekniske skolen og husflidsskolen.

I forhold til Penelope Eckerts terminologi ”jocks” og ”burnouts” (se 2.2.5), kan vi se at soss minner veldig om jocks. De er skoleflinke, opptatt av karriere og opptatt av globale trender. Eckerts burnouts hadde sterkere lokale bånd og var innstilt på å gå rett ut i arbeid. Dette minner om utbredte fordommer om yrkesfagelever, og vi har sett at det særlig kommer fram slike meninger om ungdommene på Oscarsborg. Samtidig var Eckerts ”burnouts” ungdommer som var i opposisjon til voksensamfunnets normer (Eckert 2000: 50), og dette passer både med forestillingene om gangster og emo. Jeg tror hovedgrunnen til at ungdommene i Narvik ikke bare skiller elever i to grupper er at det er tre skoler. Det gir mer mening for ungdommene i Narvik å dele forestillingen om yrkesfagelevne (burnouts) i to deler som passer overens med fagfordelingen på de to skolene.

Som vi har sett var det ingen av informantene som selv ville kalle seg soss, gangster eller emo. I Eckerts terminologi er de ”in-betweens”. Vi husker også fra Eckert at majoriteten på Belten High var nettopp in-betweens, men at jocks og burnouts var så symbolsk viktige grupper at de andre definerte seg ut fra disse merkelappene (Eckert 2000: 59). Vi har nå sett at ungdommene på skolene i Narvik er bevisste på hva andre tror om dem, og vi kan gå ut i fra at de daglig er nødt til å vise hvordan de forholder seg til disse kategoriene. Dette viser de både gjennom klesdrakt, fritidsaktiviteter og andre symbolske aktiviteter. Jeg ser det som sannsynlig at dette også kommer til uttrykk i språklige valg.

Jeg kan ikke vite hvordan en soss, gangster eller emo snakker, men for ungdommene er dette symbolsk viktige figurer, og ikke nødvendigvis mennesker av kjøtt og blod. Vi kan derfor tenke oss at disse figurene snakker slik de ser ut (jf imitasjoner som både inkluderer en viss personlighet og et visst talemål, se del 6.3). Jeg tenker meg at en soss bruker moderne former som er globale eller i hvert fall nasjonale. Kanskje det er disse som snapper opp de nyeste moteordene.⁹¹ Vi kan videre tenke oss at det er sossene som er mest frampå når det gjelder de nye formene, når disse nye formene er mer skriftspråksnære eller nær østnorsk standard. Jeg tenker meg for eksempel at disse helst velger dental /n/, og at disse vil ha /e/ i entall ubestemt hunkjønn. Det er kanskje også disse som har høyest prosentandel /di/ i tredje person entall, og en soss ville nok aldri uttale *spark* med postalveolar frikativ.

⁹¹ Ifølge ungdommene er det *liksom* (eller *lissom*) de bruker mest for tiden i Narvik. Bente har ”rekorden” i opptakene med 82 forekomster av *lissom*.

En gangster og en emo er (på hver sin måte) i opposisjon til samfunnet og lokalt orienterte. Vi må tenke oss at disse vil ha motsatte former av sossene, altså at de har lokale og tradisjonelle former. I tillegg vil kanskje gangsteren ha mer maskuline former enn en emo, for eksempel at gangsteren bare sier /dæm/ uten å variere med /di/. Vi kan tenke oss at motstanden mot det etablerte kan gi seg uttrykk i sj/kj-sammenfall. Videre er det her vi vil finne mest postalveolar /n/, mest /a/ i entall ubestemt hunkjønn og mest postalveolar frikativ.

Hvordan kommer dette til uttrykk hos mine informanter? Vi husker at ingen ville si at de var soss, emo eller gangster. Tvert imot kan vi tenke oss at de distanserer seg fra disse kategoriene. Vi kan for eksempel tenke oss at guttene på studieforbereende må bevise for omverden at de ikke er soss (som inkluderer feminine egenskaper, for eksempel å være opptatt av utseende), og den beste måten å gjøre dette på må jo være gjennom å bruke mannlige symboler. Disse symbolene kan inkludere alt mulig: Snus, klesstil, utdanningsplaner eller språkbruk. Vi har allerede sett eksempler på at guttene på studieforbereende er en enhetlig gruppe, for eksempel skal tre av dem ta tilsvarende utdanning. Flere av språktrekkene de har felles er tradisjonelle former, for eksempel hadde de en del /a/ i entall ubestemt hunkjønn, og noe postalveolar frikativ. De hadde også mye postalveolar /n/. Som vi har sett tidligere kan disse formene symbolisere maskulinitet eller identifikasjon med arbeiderklasse. Uansett hvilken av disse to sympatiene som er viktigst for dem, er det en tydelig motsetning til forestillingen om soss.

Guttene på elektrofag allerede er maskuline i kraft av sin yrkesutdanning og sin merkelapp som gangsters. De trenger ikke å bevise at de er skikkelige mannfolk, så de trenger ikke bruke slike språklige markører som guttene på studieforbereende bruker. Vi så i forrige kapittel at disse guttene er interessert i data og andre globale kulturuttrykk. Slik sett kan vi tolke det slik at de er mer globalt orientert enn guttene på studieretningsfag. Dette kan bidra til å forstå hvorfor guttene på elektrofag har flere moderne former enn den andre guttegruppen, og at de i noen tilfeller ser ut til å kunne sammenliknes med jentene på studieforbereende.

Jentegruppene er in-betweens og sier det eksplisitt. Ingen av jentegruppene identifiserer seg med kategoriene, likevel må jeg si at jentene på studieretningsfag var mer opptatt av skole og karakterer enn samtlige i de andre gruppene. Det var også i denne gruppen vi fant de eneste elevene som ønsket seg høystatusyrker. Å bry seg om karrieren er definitivt en soss-egenskap. Vi har også sett noen eksempler på at jentene på studieforbereende har flere moderne former enn jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag, for eksempel har de minst postalveolar frikativ og aldri /a/ i entall ubestemt hunkjønn.

Å kalle noen emo er visstnok noe av det frekkeste en ungdom kan si til en annen (i hvert fall hvis han/hun ikke er det). Det var derfor ingen overraskelse at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag overhodet ikke identifiserte seg med denne merkelappen. Men elever fra Solhaugen har også et litt mer generelt rykte, nemlig at de er spesielle. Vi kan kanskje se antydninger til at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag kjenner seg igjen i denne beskrivelsen. Blant annet var det denne gruppen som var mest bevisst på hvordan de selv snakket, og hvilke språklige særegenheter de hadde (se 6.3.4). En annen viktig forskjell mellom jentegruppene var at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag ikke hadde noen planer om å flytte fra byen. Dette kan tyde på at disse jentene er mer lokalt orienterte, også språklig sett, enn jentene på studieforbereidende. Vi har sett at jentene på barne- og ungdomsarbeiderfag har mye mindre /di/-former i tredje person flertall enn jentene på studieforbereidende. I denne gruppen fant vi også de to jentene som har /a/ i entall ubestemt hunkjønn.

Fordi jeg ikke har noen informanter som sier at de er soss, gangster eller emo, kan jeg ikke vite sikkert hvilke språktrekk en soss, gangster eller emo har. Jeg har derfor tenkt meg til stereotypiske figurer som snakker ekstremt globalt (soss) eller ekstremt lokalt (gangster og emo). Det har jeg dristet meg til fordi det er nettopp *forestillingen* om hva som er soss, emo og gangster ungdommene forholder seg til, ikke virkelige mennesker. Dette gir oss mulighet til å sammenlikne figurene med ungdommene i undersøkelsen min.

Jeg mener at denne drøftingen i lys av Eckerts kategorier har fått fram en del interessante poeng, og at den særlig har bidratt til å forstå forskjellene mellom guttegruppene. Vi har sett at valg av språktrekk henger sammen med mange andre sosiale faktorer, og at ungdommene kan forholde seg både til virkelige personer og stereotypiske forestillinger når de tar stilling til ulike språklige uttrykk. Disse komplekse relasjonene gir ungdommene frihet til å velge mellom flere språklige varianter, samtidig som sosiale normer begrenser variasjonsfriheten (jf Eckert (2000: 59) om in-betweeners frihet).

6.6 Avslutning

Avhandlingen har sett på variasjon i (nn), (-e), (3.p.fl.) og (rk) hos fire ungdomsgrupper i Narvik. Resultatene av undersøkelsene har avkreftet noen språklige myter om Narvik. For det første er ikke palatal /n/ bare erstattet av postalveolar /n/, men av postalveolar og dental /n/ i et komplekst system styrt av leksikalske regler. Narvikmålet er ikke et e-mål, fordi det sies ikke bare *ei jente*, men også *ei jenta*. Vekslingen mellom /e/ og /a/ ser ut til å være nært knyttet til lokal identitet (inkludert foreldrebakgrunn). Vi har også sett at tredje person entall er

et trekk med mye variasjon både på tvers av grupper og innad i grupper. Den mest enhetlige gruppen er eldre menn som bare sier /dæm/. De andre gruppene veksler i ulik grad mellom å bruke /di/ og /dæm/ for både subjekt og objekt. Jeg har også kunnet avkrefte at postalveolar frikativ i ord som *spark* er så stigmatisert at det er forsvunnet fra talemålet. De ungdommene som bruker postalveolar frikativ sier det ofte til hverandre (oftere enn til meg), og det kan virke som om de bruker trekket for å vise kameratskap.

Vi har sett at de seksten ungdommene ikke utgjør fire klart adskilte grupper med hver sine språknormer. Når jeg har sett alle språktrekkene under ett, har det likevel kommet fram tendenser til at gruppenes forhold til nærmiljøet (orientering ut av byen eller inn mot det lokale) kan ha sammenheng med bruk av språklige markører. I tillegg er det avgjørende for ungdommenes språklige valg hvordan de vurderer andre språkbrukere (både virkelige og stereotypier), og om de ønsker å bli assosiert med disse språkbrukerne.

Vi har også sett at ungdommene gjerne etterlikner eget og andres talemål, men at få har begrepsapparat til å snakke om språktrekk. De lar seg ikke fornærme av karikaturer av narvikmålet. Dette, i kombinasjon med at det er såpass mye forskjellig bruk av språktrekk innad i gruppene, har ledet meg til å forstå narvikmålet som et talemål med stort rom for variasjon. Det er nok likevel slik at sosiale normer og forestillinger, som forestillingen om den bedrevitende arbeiderklassemannen Cliff Arne (del 6.3) eller den sossete gutten (del 6.5), setter *klare* begrensninger på denne variasjonsfriheten for ungdommene.

6.6.1 Videre forskning

Arbeidet med registrering og tolking av hovedvariabelen (nn) har vært omfattende, og jeg har kommet til en konklusjon jeg syns er spennende: Variasjon i realisasjon av /n/ er ikke i hovedsak knyttet til sosiale grupper, men til hvilket ord (nn) står i. Det er leksikalske føringene for når det skal være postalveolar /n/ og når det skal være dental /n/. De leksikalske føringene henger både sammen med frekvens og med hvilken vokal som kommer foran (nn). Det er fremdeles mye forskning som gjenstår om dette språktrekket, både når det gjelder synkron forskning på de leksikalske føringene, og diakron forskning for å finne ut mer om hva som skjedde da palatal /n/ ble erstattet av postalveolar og/eller dental /n/.

Det er fremdeles et åpent spørsmål hvordan (og hvorfor) (rk) har skiftet fra å være et trekk flest menn har, til å bli et trekk flest jenter har. Et eventuelt nytt forskningsprosjekt om narvikmålet, kunne også undersøkt mer om tredje person flertall. Jeg har tidligere antydnet at jeg tror en posisjonsanalyse kanskje kunne gitt noen flere svar på hva det er som avgjør at språkbrukeren velger å si /di/ eller /dæm/.

Alt i alt er det fremdeles mye vi ikke vet om narvikmålet, og mange spennende problemstillinger å ta tak i. Etter min mening er det kanskje spesielt interessant å utforske koinéiseringsperspektivet videre, eller å gå i dybden på spørsmål om endrede kjønnsrollemønstre og språkbruk.

Litteratur

- Aas, Steinar. 2001. *Narviks Historie, bind 1 1902-1950: Byen, banen og bolaget Fagernes*: Stiftelsen Narviks Historieverk.
- Aitchison, Jean. 2001. *Language change: progress or decay?* 3. utg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aksis, Norsk tekstarkiv. 2009. *Frekvensordliste, 10 000 mest frekvente ord i norsk* [1998?] [hentet 30/04 2009]. Tilgjengelig fra <http://torvald.aksis.uib.no/nta/ord10k.txt>
- Andersen, Per Thomas. 2001. *Norsk litteraturhistorie*. Oslo: Universitetsforlaget: s. 195-197.
- Bondevik, Jarle. 2004. Jacob Grimm og dei tre norske grammatikarane P. A. Munch, Ivar Aasen og Jakob Løkke. I *Folkemål, landsmål, bibelmål : heidersskrift til Jarle Bondevik på 70-årsdagen 29. juni 2004*, redigert av Ole-Jørgen Johannessen og Oddvar Nes. Øvre Ervik: Alvheim & Eide.
- Brekke, Olga. 2000. *Saltendialekten: en grammatikk*. Bodø: Skjerstad og Fauske bygdeboknemd: s. 91-101.
- Bull, Tove og Kjellaug Jetne, red. 1982. *Nordnorsk: språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*. Oslo: Samlaget.
- Bybee, Joan. 2001. *Phonology and language use*. Cambridge: Cambridge University Press: s. 1-95.
- Christiansen, Hallfrid. 1948. *III. De viktigste målmerker og deres råderom, Norske dialekter*. Oslo: [s.n.].
- Dalen, Arnold, Stian Hårstad og Jan Ragnar Hagland. 2008. *Trøndersk språkhistorie: språkforhold i ein region*. Trondheim: Tapir akademisk forlag: s. 405.
- Danielsen, Roger. 2005. *Schnakkes: ord og uttrykk fra Narvik*. Narvik: R. Danielsen.
- Eckert, Penelope. 2000. *Linguistic variation as social practice: the linguistic construction of identity in Belten High*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Eidum, Espen. 2008. Ikke kjødd med "pannebanne"... *Fremover*, 14.03.08.
- Elstad, Kåre. 1976. Litt om nordlandsdialektane. I *Nordland*, redigert av Leif B. Lillegaard. Oslo: Gyldendal.
- . 1982. Nordnorske dialektar. I *Nordnorsk: språkarv og språkforhold i Nord-Noreg*, redigert av Tove Bull og Kjellaug Jetne. Oslo: Samlaget.
- Fyrand, Live. 1994. *Sosialt nettverk: teori og praksis*. Otta: TANO: s. 9-79.
- Haffner, Erlend Blakstad og Håkon Matre Aasarød. 2003. Klasseskille i Narvik? *Fremover*, 22. november 2003, s. 18.
- Halvorsen, Knut. 2008. *Å forske på samfunnet: en innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. 5. utg. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Hammersley, Martyn og Paul Atkinson. 1996. *Feltmetodikk*. 2. utg. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Hanssen, Eskil. 1990. Nordland. I *Den Store dialektboka*, redigert av Ernst Håkon Jahr. Oslo: Novus forlag.
- Hatlebrekke, Hildur. 1976. Språkforhold i Vadsø by: Med særlig vekt på sterke verb. Hovedoppgave i nordisk, Universitetet i Trondheim, Trondheim.
- Haugen, Einar og Thomas L. Markey. 1972. Norwegian. I *The Scandinavian languages: fifty years of linguistic research (1918-1968)*. The Hague: Mouton.
- Hertzberg, Frøydis og Even Hovdhaugen. 1980. Noen retninger i norsk språkvitenskap 1800-1850. *Maal og Minne*: s. 13-35.
- Hudson, Richard A. 1996. *Sociolinguistics*. 2. utg. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hveding, Johan. 1921. *Tysfjordmålet jamført med nynorsken til skulebruk*. [s.l.]: [s.n.].
- Jahr, Ernst Håkon. 1975. I-fonemet i Oslo bymål. *NorSkrift* (1): s. 3-15.
- , red. 1990. *Den Store dialektboka*. Oslo: Novus.

- Jahr, Ernst Håkon og Olav Skare, red. 1996. *Nordnorske dialektar*. Oslo: Novus.
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen. 2004. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 2. utg. Oslo: Abstrakt forlag: kapittel 18.
- Krane, Erik. 2000. Utjamning i narvikdialekten. *upublisert studentoppgåve, nordisk mellomfag*: Universitetet i Tromsø.
- Kunnskapsforlaget. 2009. *Norsk riksmålsordbok* (s.a.) [hentet 30/04 2009]. Tilgjengelig fra www.ordnett.no.
- Kurath, Hans, red. 1939. *Linguistic atlas of New England*. Redigert av Hans Kurath. New York: Providence, R. I. : Brown University.
- Labov, William. 1972. *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- . 1994. *Principles of linguistic change*. Oxford: Blackwell: s. 421-439.
- Larsen, Amund B. og Mandius Berntsen. 1925. *Stavanger bymål*. Oslo: Aschehoug: s. 1-8.
- Martinussen, Willy. 2001. *Samfunnsliv: innføring i sosiologiske tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget: s. 75-95.
- Meyerhoff, Miriam. 2006. *Introducing sociolinguistics*. London: Routledge.
- Milroy, Lesley. 1987. *Language and social networks*. 2. utg. Oxford: Blackwell.
- Milroy, Lesley og Matthew J. Gordon. 2003. *Sociolinguistics: method and interpretation*. Malden, Mass.: Blackwell.
- Molde, Else Berit. 2007. Knot: omgrepet, definisjonane og førestellingane. Mastergradsavhandling, Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Myking, Johan. 1983. Kort orientering om prosjektet. I *Talemål i Bergen, Prosjektet "Talemål hos ungdom i Bergen" 2/83*, redigert av Helge Sandøy. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Mæhlum, Brit. 1996. Norsk og nordisk sosiolingvistikk - en historisk oversikt. I *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden: Papers from the Conference on the History of Linguistics in the Nordic Countries, Oslo, November 20-22, 1994*, redigert av Carol Henriksen, Even Hovdhaugen, Fred Karlsson og Bengt Sigurd. Oslo: Novus.
- Mæhlum, Brit, Gunnstein Akselberg, Unn Røyneland og Helge Sandøy. 2003. *Språkmøte: innføring i sosiolingvistikk*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Nesse, Agnete. 2008. *Bydialekt, Riksmål og Identitet - Sett fra Bodø*. Oslo: Novus.
- Pope, Jennifer, Miriam Meyerhoff og D. Robert Ladd. 2007. Forty years of language change on Martha's Vineyard. *Language*, 83 (3): s. 615-627.
- Preston, Dennis. 1996. Whaddayaknow? The Modes of Folk Linguistic Awareness. *Language Awareness* 5: s. 40-74.
- Røyneland, Unn. 2005. Dialektnivellering, ungdom og identitet: ein komparativ studie av språkleg variasjon og endring i to tilgrensande dialektområde, Røros og Tynset. Doktorgradsavhandling, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, [Oslo].
- Sandøy, Helge. 1983. *Talemål i Bergen*. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- . 1987. *Norsk dialektkunnskap*. 2. utg. Oslo: Novus: s. 295-305.
- Skare, Olav. 1994. Hadselmålet - eit apokopemål halvt for hogg? Eit studium av språklig variasjon på Hadseløya i Vesterålen. Hovudoppgåve i nordisk språkvitenskap, Institutt for språk og litteratur, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Skjekkeland, Martin. 1997. *Dei norske dialektane: tradisjonelle særdrag i jamføring med skriftmåla*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Solheim, Randi. 2006. Språket i smeltegryta: sosiolingvistiske utviklingslinjer i industrisamfunnet Høyanger. Doktorgradsavhandling, Det historisk-filosofiske fakultet, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Noregs teknisk-naturvitenskaplege universitet, Trondheim.

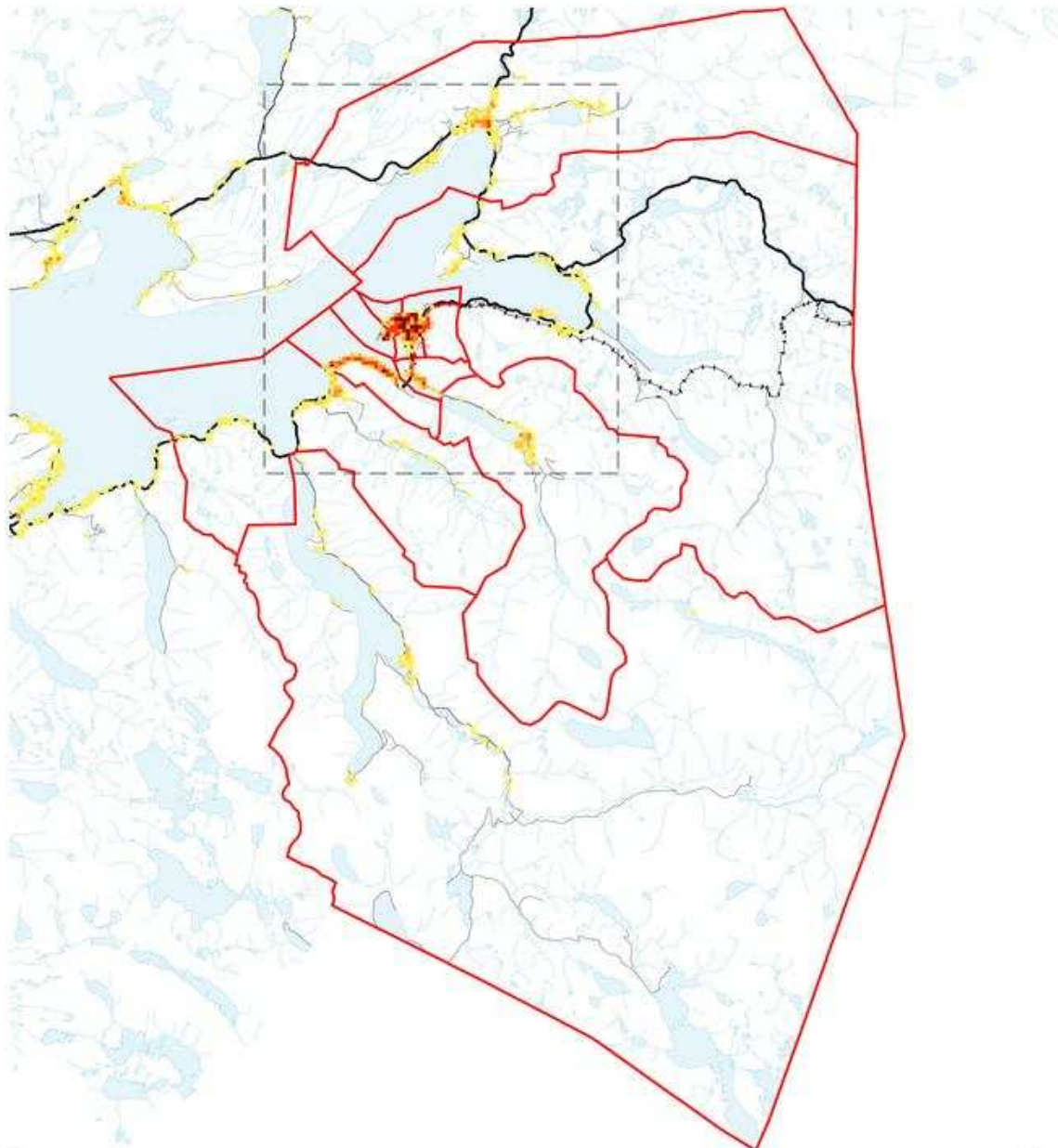
- Statens Kartverk. 2009. *Norgesglasset* [hentet 01/05 2009]. Tilgjengelig fra <http://ngis2.statkart.no/norgesglasset/default.html>.
- Statistisk sentralbyrå. 2009. *1805 Narvik. Folkemengde 1. januar og endringer i året. 1951-* [hentet 01/05 2009]. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/emner/02/02/folkendrhistorie/tabeller/tab/1805.html>
- . 2009. *Tettsteder. Folkemengde og areal, etter kommune. 1. januar 2008* [hentet 01/05 2009]. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/befteft/tab-2008-06-20-01.html>
- . 2009. *KommuneFakta - Nordland 2009* [hentet 01/05 2009]. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=18>
- Uffmann, Christian. 2007. The Role of Contrast in two Types of Spreading. I *LAGB Special Session, Contrast in Phonology, 1st september 2007*. King's College, London.
- Ytreberg, Nils A. 1953. *Narviks historie, bind 1: Ofoten i eldre tid : Narvik inntil 1914*. Oslo: Merkur Boktrykkeri.

Vedlegg 1: Befolkningsstatistikk om Narvik kommune

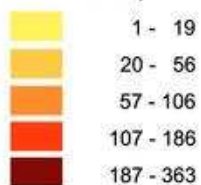
Hentet fra <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=18>, 03.05.09

1805 Narvik kommune – bosettingsmønster

Antall bosatte per rute 250 m x 250 m. Ikke fargelagte ruter/områder er uten bosetting. Flere detaljer for deler av kommunen er vist på eget kart. Befolkningsdata per 1. januar 2002.

Antall bosatte per 250m-rute

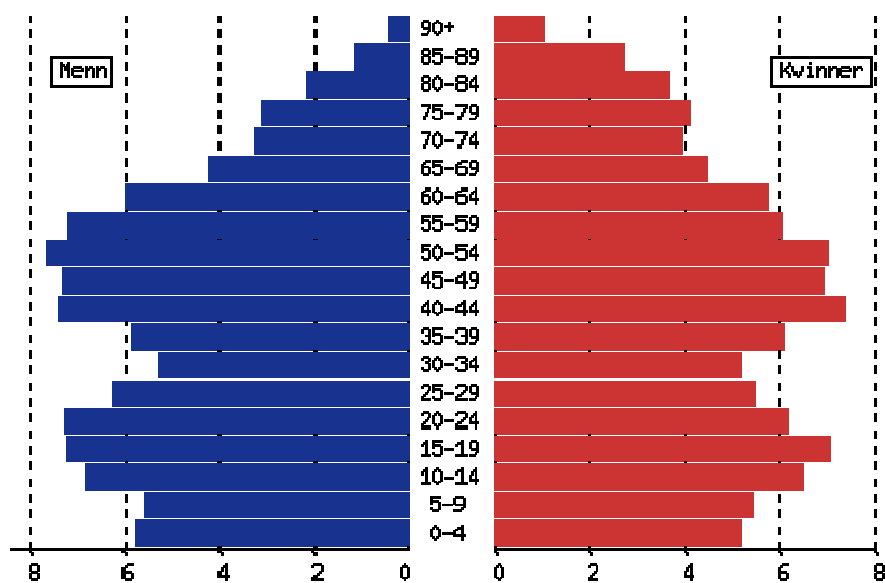

0 3 6 9 12 km

Datakilde: Folke- og bolig telling 2001
Kartgrunnlag: SSB og Statens kartverk

Befolkningen etter kjønn og alder. 1.1. 2009. Prosent

Befolkningsstruktur 2008. Prosent

	Kommunen	Fylket	Landet
Antall menn per 100 kvinner i aldersgruppen 20-39 år	107,1	104,5	104,0
Andel barn og unge 0-17 år	21,9	22,8	23,0
Andel eldre 80 år og over	5,6	5,2	4,6
Andel personer med innvandrerbakgrunn ¹ , vestlig.	1,9	1,2	2,4
Andel personer med innvandrerbakgrunn ¹ , ikke-vestlig ² .	4,6	2,9	7,2

¹ Førstegenerasjonsinnvandrere og personer født i Norge av to utenlandskfødte foreldre uten norsk bakgrunn.

² Øst-Europa, Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia. Eget, mors eller fars fødeland.

Vedlegg 2: Sysselsettingsstatistikk for Narvik kommune

Hentet fra <http://www.ssb.no/kommuner/region.cgi?nr=18>, 03.05.09

Arbeid/inntekt

	Kommunen	Fylket	Landet
Sysselsatte 15-74 år med bosted i kommunen. 4. kvartal 2007. % av bef.	68	69	72
Menn	70	72	75
Kvinner	66	66	68
Registrerte arbeidsledige som andel av arbeidsstyrken, årsgjennomsnitt. 2008. i %	1,8	2,2	1,7
Menn	1,9	2,4	1,8
Kvinner	1,6	2,0	1,6
Netto innpendling til Narvik. 2007	383	--	--
Andel uførepensjonister 16-66 år. 2007. i %	16,0	13,6	10,2
Bruttoinntekt per innb. 17 år og over. 2007	292 900	283 600	322 500
Menn	344 800	336 500	398 400
Kvinner	242 200	231 500	248 400
Sysselsatte med arbeidssted i kommunen, fordelt på næring 2007. i %			
Primær	0,8	6,3	3,2
Sekundær	17,2	18,7	20,7
Tertiær	81,8	74,6	75,7
Sysselsatte med arbeidssted i kommunen, fordelt på sektor. 2007. i %			
Offentlig forvaltning	36,8	36,6	28,7
Privat sektor og offentlige foretak	63,2	63,4	71,3

Vedlegg 3: Intervjuguider 17-åringer og 80-åringer

Intervjuguide

17-åringer

Hva pleier dere å gjøre sammen?

Idrett, spill, shopping etc: la de lære meg noe

Hvordan fungerer det?

Hvordan blir man god i ...?

Hva har du lyst til å gjøre når du er ferdig på ... vgs?

Kunne du tenkt deg å bli boende i Narvik etter endt utdanning?

Har du mye familie her i byen?

Hva syns du om Narvik?

Hvordan er Narvikfolk?

Hvordan vil du beskrive en typisk elev på ... vgs?

Er det forskjellige grupper elever her? Hvilke?

Hvilken gruppe tilhører dere?

Hvordan vil dere beskrive en typisk elev på ... vgs? og ...vgs?

Kan man se hvilken skole folk går på? Hvordan?

Snakker dere forskjellig?

Hva slags forskjeller fins i Narvikdialekten?

(Unge/gamle, bydeler, yrke/status?)

Gjerne beskrivelser, herminger etc.

Intervjuguide

80-åring

Hvor i Narvik vokste du opp?

Enn du?

Hvordan så det ut her i Narvik da?

Hva er forandret i Narvik siden da?

Vil dere fortelle meg om foreldrene deres?

Kom de fra Narvik?

Hva jobbet foreldrene dine med?

Enn dine?

Var det forskjell på bydelene før? (forskjell på å bo i *Taraldsvik* og å bo på *Framnes*)

Hva slags forskjeller snakker vi om da?

Snakket de forskjellig?

(Gjerne beskrivelser, herminger etc.)

Er det slik i dag også?

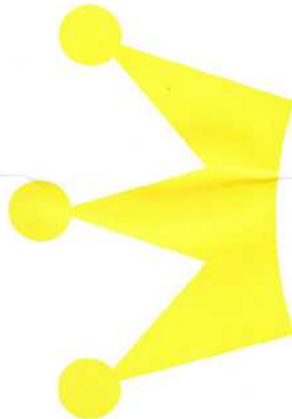
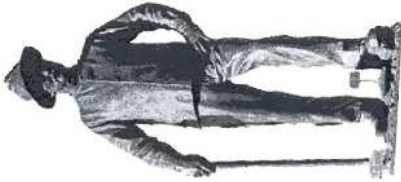
Hvordan er en typisk narvikgutt/ ei typisk narvikjente?

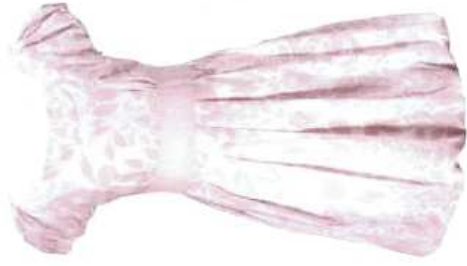
Hvordan snakker han/hun?

Er du/dere typisk for deres generasjon?

Hvordan snakker Narvik-ungdommen i dag?

Vedlegg 4: Bildene fra Kims lek

Vedlegg 5: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Ungdomsspråk i Narvik

Informasjon om mastergradsprosjektet

Jeg studerer nordisk språk ved universitetet i Bergen og nå skal jeg skrive en avsluttende masteroppgave. I den forbindelse trenger jeg hjelp fra velvillige narvikinger. Oppgaven skal omhandle ungdomsspråk i Narvik, og jeg vil gjerne intervju seksen unge og åtte eldre informanter oppvokst i Narvik. Jeg kommer til å benytte lydopptaker i intervjuene.

Det er frivillig å delta og du kan når som helst trekke deg, uten at du trenger å oppgi noen bestemt grunn. Opplysningene som kommer inn blir behandlet i tråd med Datatilsynets regelverk. I den videre behandlingen og analysen av opptakene vil navnet ditt bli erstattet med et referansenummer eller pseudonym, og det vil ikke bli mulig å kjenne igjen enkeltpersoner i den ferdige oppgaven. Lydopptakene og transkripsjoner vil bli oppbevart ved målførearkivet ved Universitetet i Bergen og kan komme til å bli brukt i senere forskningsprosjekter. Navnelister oppbevares separat fra opptakene på papir (ikke elektronisk), slik at det ikke vil være mulig å koble seg elektronisk fra opptakene til navnene på de som er med på opptakene.

Kontakt meg gjerne på telefon 908 77 334 eller e-post: randi.neteland@student.uib.no
Min veileder er Gjert Kristoffersen, professor ved UiB.

På forhånd takk for hjelp!

Med vennlig hilsen Randi Neteland

Samtykkeerklæring fra informanter

Jeg samtykker med dette i å være informant for mastergradsprosjektet Ungdomsspråk i Narvik. Jeg er innforstått med at materialet behandles som beskrevet i informasjonsskrivet, og at det vil inngå i målførearkivet ved Nordisk institutt ved Universitetet i Bergen, og at det der kan bli stilt til disposisjon for andre forskere.

Navn (med blokkbokstaver): _____

Signatur:

Vedlegg 6: Individuelle tall for realisasjon av (nn).

Jenter	Barbro	Beate	Bente	Berit	Stine	Sigrid	Sissel	Solveig
Postalveolar /n/	25,5 %	28,2 %	30,2 %	12,2 %	24,4 %	9,6 %	25,6 %	31,5 %
N	55	103	116	74	160	104	125	92

Del 1: Individuelle tall for realisasjon av (nn). Ungdommer.

Gutter	Stig	Ståle	Svein	Sigurd	Eirik	Erlend	Eivind	Espen
Postalveolar /n/	36,8 %	30,4 %	32,6 %	38,6 %	23,3 %	14,0 %	12,8 %	32,0 %
N	57	138	135	88	163	285	47	172

Del 2: Individuelle tall for realisasjon av (nn). Ungdommer.

	Kvinner				Menn	
	Lillian	Laila	Anna	Aud	Asbjørn	Arthur
Postalveolar /n/	26,1 %	20,4 %	24,8 %	21,2 %	17,9 %	27,4 %
Palatal /n/	4,1 %	13,2 %	7,7 %	18,2 %	3,4 %	24,7 %
Dental /n/	69,8 %	66,5 %	67,6 %	60,6 %	78,6 %	47,9 %
N	295	167	222	33	145	146

Individuelle tall for realisasjon av (nn). Eldre.

Vedlegg 7: (nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Ungdommer.

vokal foran (nn)	plassering av (nn) i ordet	postalveolar /n/	N
/i/	foran sammensettingsgrense	8,3 %	12
	foran bøyingsendelse	3,3 %	30
	monomorfematisk innlyd	9,4 %	85
	monomorfematisk utlyd	14,5 %	55
/y/	foran sammensettingsgrense	-	-
	foran bøyingsendelse	5,1 %	39
	monomorfematisk innlyd	-	55
	monomorfematisk utlyd	-	5
/e/	foran sammensettingsgrense	-	5
	foran bøyingsendelse	4,3 %	70
	monomorfematisk innlyd	5,6 %	124
	monomorfematisk utlyd	2,4 %	41
/ø/	foran sammensettingsgrense	-	1
	foran bøyingsendelse	3,4 %	29
	monomorfematisk innlyd	25,0 %	4
	monomorfematisk utlyd	-	1
/æ/	foran sammensettingsgrense	-	4
	foran bøyingsendelse	-	23
	monomorfematisk innlyd	-	40
	monomorfematisk utlyd	-	29
/ʌ/	foran sammensettingsgrense	12,5 %	8
	foran bøyingsendelse	5,8 %	52
	monomorfematisk innlyd	29,2 %	72
	monomorfematisk utlyd	58,7 %	63
/ɔ/	foran sammensettingsgrense	-	21
	foran bøyingsendelse	100,0 %	1
	monomorfematisk innlyd	-	-
	monomorfematisk utlyd	-	7
/o/	foran sammensettingsgrense	-	5
	foran bøyingsendelse	28,9 %	45
	monomorfematisk innlyd	54,5 %	11
	monomorfematisk utlyd	2,3 %	397
/a/	foran sammensettingsgrense	95,1 %	102
	foran bøyingsendelse	84,6 %	182
	monomorfematisk innlyd	28,5 %	179
	monomorfematisk utlyd	95,7 %	47

(nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Ungdommer.

Vedlegg 8: (nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.

vokal foran (nn)	plassering av (nn) i ordet	postalveolar /n/	palatal /n/	dental /n/	N
/i/	foran sammensettingsgrense	14,3 %	16,7 %	69,0 %	42
	foran bøyingsendelse	14,3 %	23,8 %	61,9 %	21
	monomorfematisk innlyd	9,5 %	9,5 %	81,0 %	42
	monomorfematisk utlyd	18,4 %	6,1 %	75,5 %	49
/y/	foran sammensettingsgrense	-	-	-	-
	foran bøyingsendelse	29,6 %	-	70,4 %	27
	monomorfematisk innlyd	16,7 %	-	83,3 %	12
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	-	33,3 %	3
/e/	foran sammensettingsgrense	12,5 %	37,5 %	50,0 %	8
	foran bøyingsendelse	13,5 %	13,5 %	73,0 %	37
	monomorfematisk innlyd	8,3 %	16,7 %	75,0 %	48
	monomorfematisk utlyd	20,0 %	20,0 %	60,0 %	20
/ø/	foran sammensettingsgrense	-	-	100,0 %	4
	foran bøyingsendelse	-	-	100,0 %	18
	monomorfematisk innlyd	-	-	100,0 %	4
	monomorfematisk utlyd	-	-	100,0 %	12
/æ/	foran sammensettingsgrense	50,0 %	-	50,0 %	2
	foran bøyingsendelse	6,7 %	-	93,3 %	15
	monomorfematisk innlyd	10,5 %	-	89,5 %	19
	monomorfematisk utlyd	-	-	100,0 %	1
/ʉ/	foran sammensettingsgrense	25,0 %	-	75,0 %	8
	foran bøyingsendelse	12,5 %	12,5 %	75,0 %	16
	monomorfematisk innlyd	33,8 %	11,3 %	54,9 %	71
	monomorfematisk utlyd	37,0 %	25,9 %	37,0 %	27
/ɔ/	foran sammensettingsgrense	-	-	-	-
	foran bøyingsendelse	-	-	-	-
	monomorfematisk innlyd	-	-	100,0 %	3
	monomorfematisk utlyd	-	-	-	-
/o/	foran sammensettingsgrense	70,0 %	-	30,0 %	10
	monomorfematisk innlyd	-	-	100,0 %	6
	foran bøyingsendelse	9,7 %	-	90,3 %	31
	monomorfematisk utlyd	1,0 %	-	99,0 %	100
/a/	foran sammensettingsgrense	52,6 %	10,5 %	36,8 %	38
	monomorfematisk innlyd	16,1 %	3,6 %	80,4 %	112
	foran bøyingsendelse	63,0 %	20,0 %	17,0 %	100
	monomorfematisk utlyd	65,2 %	28,3 %	6,5 %	46

(nn) fordelt etter vokal foran /n/ og plassering av (nn) i ordet. Eldre.

Vedlegg 9: Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Ungdommer.

Navn	Plassering	postalveolar /n/	N (plassering)
Stig	foran sammensettingsgrense	100,0 %	9
	foran bøyingsendelse	50,0 %	8
	monomorfematisk innlyd	40,0 %	5
	monomorfematisk utlyd	37,0 %	27
	N (individ)	51,0 %	49
Ståle	foran sammensettingsgrense	100,0 %	7
	foran bøyingsendelse	94,7 %	19
	monomorfematisk innlyd	16,7 %	6
	monomorfematisk utlyd	32,3 %	31
	N (individ)	57,1 %	63
Svein	foran sammensettingsgrense	100,0 %	7
	foran bøyingsendelse	81,8 %	22
	monomorfematisk innlyd	27,3 %	11
	monomorfematisk utlyd	47,4 %	19
	N (individ)	62,7 %	59
Sigurd	foran sammensettingsgrense	100,0 %	2
	foran bøyingsendelse	94,1 %	17
	monomorfematisk innlyd	-	8
	monomorfematisk utlyd	23,8 %	21
	N (individ)	47,9 %	48
Barbro	foran sammensettingsgrense	100,0 %	5
	foran bøyingsendelse	100,0 %	1
	monomorfematisk innlyd	40,0 %	5
	monomorfematisk utlyd	33,3 %	9
	N (individ)	55,0 %	20
Beate	foran sammensettingsgrense	100,0 %	8
	foran bøyingsendelse	100,0 %	10
	monomorfematisk innlyd	20,0 %	15
	monomorfematisk utlyd	16,7 %	18
	N (individ)	47,1 %	51
Bente	foran sammensettingsgrense	100,0 %	3
	foran bøyingsendelse	94,4 %	18
	monomorfematisk innlyd	29,4 %	17
	monomorfematisk utlyd	45,5 %	22
	N (individ)	58,3 %	60
Berit	foran sammensettingsgrense	100,0 %	3
	foran bøyingsendelse	44,4 %	9
	monomorfematisk innlyd	40,0 %	5
	monomorfematisk utlyd	6,7 %	15
	N (individ)	31,3 %	32
Stine	foran sammensettingsgrense	100,0 %	14
	foran bøyingsendelse	90,0 %	10
	monomorfematisk innlyd	55,0 %	20
	monomorfematisk utlyd	25,0 %	28

	N (individ)	56,9 %	72
Sigrid	foran sammensettingsgrense	100,0 %	4
	foran bøyingsendelse	50,0 %	2
	monomorfematisk innlyd	-	10
	monomorfematisk utlyd	50,0 %	16
	N (individ)	40,6 %	32
Sissel	foran sammensettingsgrense	100,0 %	10
	foran bøyingsendelse	66,7 %	12
	monomorfematisk innlyd	15,4 %	13
	monomorfematisk utlyd	64,7 %	17
	N (individ)	59,6 %	52
Solveig	foran sammensettingsgrense	100,0 %	7
	foran bøyingsendelse	83,3 %	6
	monomorfematisk innlyd	60,0 %	10
	monomorfematisk utlyd	40,7 %	27
	N (individ)	58,0 %	50
Eirik	foran sammensettingsgrense	100,0 %	2
	foran bøyingsendelse	87,0 %	23
	monomorfematisk innlyd	50,0 %	4
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	30
	N (individ)	74,6 %	59
Erlend	foran sammensettingsgrense	44,4 %	9
	foran bøyingsendelse	89,5 %	19
	monomorfematisk innlyd	15,4 %	26
	monomorfematisk utlyd	58,8 %	34
	N (individ)	51,1 %	88
Eivind	monomorfematisk innlyd	11,1 %	9
	monomorfematisk utlyd	42,9 %	7
	N (individ)	25,0 %	16
Espen	foran sammensettingsgrense	100,0 %	12
	foran bøyingsendelse	100,0 %	6
	monomorfematisk innlyd	46,7 %	15
	monomorfematisk utlyd	57,6 %	33
	N (individ)	66,7 %	66

Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering i ordet. Ungdommer.

Vedlegg 10: Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Ungdommer.

Navn	Plassering	postalveolar /n/	N (plassering)
Stig	foran bøyingsendelse	-	1
	monomorfematisk innlyd	100,0 %	1
	N (individ)	50,0 %	2
Ståle	foran sammensettingsgrense	-	1
	foran bøyingsendelse	-	5
	monomorfematisk innlyd	-	3
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	3
	N (individ)	16,7 %	12
Svein	foran bøyingsendelse	16,7 %	6
	monomorfematisk innlyd	-	2
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	6
	N (individ)	35,7 %	14
Sigurd	foran bøyingsendelse	-	4
	monomorfematisk innlyd	33,3 %	3
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	3
	N (individ)	30,0 %	10
Barbro	monomorfematisk innlyd	100,0 %	2
	monomorfematisk utlyd	50,0 %	4
	N (individ)	66,7 %	6
Beate	foran sammensettingsgrense	100,0 %	1
	foran bøyingsendelse	-	1
	monomorfematisk utlyd	100,0 %	2
	N (individ)	75,0 %	4
Bente	foran bøyingsendelse	-	3
	monomorfematisk innlyd	-	1
	monomorfematisk utlyd	100,0 %	6
	N (individ)	60,0 %	10
Berit	monomorfematisk innlyd	-	1
	N (individ)	-	1
Stine	foran sammensettingsgrense	-	4
	foran bøyingsendelse	-	4
	monomorfematisk utlyd	100,0 %	1
	N (individ)	11,1 %	9
Sigrid	foran bøyingsendelse	-	4
	monomorfematisk innlyd	-	7
	N (individ)	-	11
Sissel	foran bøyingsendelse	-	3
	monomorfematisk innlyd	100,0 %	2
	monomorfematisk utlyd	66,7 %	3
	N (individ)	50,0 %	8
Solveig	foran bøyingsendelse	100,0 %	1
	monomorfematisk innlyd	66,7 %	3
	monomorfematisk utlyd	-	3
	N (individ)	42,9 %	7
Eirik	foran bøyingsendelse	-	4

	monomorfematisk innlyd	-	12
	monomorfematisk utlyd	33,3 %	3
	N (individ)	5,3 %	19
Erlend	foran sammensettingsgrense	-	2
	foran bøyingsendelse	-	11
	monomorfematisk innlyd	13,0 %	23
	monomorfematisk utlyd	12,5 %	8
	N (individ)	9,1 %	44
Eivind	monomorfematisk utlyd	75,0 %	4
	N (individ)	75,0 %	4
Espen	foran bøyingsendelse	20,0 %	5
	monomorfematisk innlyd	83,3 %	12
	monomorfematisk utlyd	64,7 %	17
	N (individ)	64,7 %	34

Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering i ordet. Ungdommer.

Vedlegg 11: Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Eldre.

Navn		postalveolar /n/	palatal /n/	dental /n/	N (plassering)
Asbjørn	foran sammensettingsgrense	30,0 %	20,0 %	50,0 %	10
	foran bøyingsendelse	-	25,0 %	75,0 %	4
	monomorfematisk innlyd	-	-	100,0 %	13
	monomorfematisk utlyd	33,3 %	-	66,7 %	3
	N (individ)	13,3 %	10,0 %	76,7 %	30
Arthur	foran sammensettingsgrense	71,4 %	28,6 %	-	7
	foran bøyingsendelse	32,3 %	48,4 %	19,4 %	31
	monomorfematisk innlyd	11,1 %	11,1 %	77,8 %	9
	monomorfematisk utlyd	25,0 %	66,7 %	8,3 %	12
	N (individ)	32,2 %	44,1 %	23,7 %	59
Lillian	foran sammensettingsgrense	87,5 %	-	12,5 %	8
	foran bøyingsendelse	73,0 %	8,1 %	18,9 %	37
	monomorfematisk innlyd	19,5 %	2,4 %	78,0 %	41
	monomorfematisk utlyd	91,7 %	8,3 %	-	12
	N (individ)	54,1 %	5,1 %	40,8 %	98
Anna	foran sammensettingsgrense	33,3 %	-	66,7 %	3
	foran bøyingsendelse	100,0 %	-	-	14
	monomorfematisk innlyd	17,9 %	-	82,1 %	28
	monomorfematisk utlyd	100,0 %	-	-	7
	N (individ)	51,9 %	-	48,1 %	52
Laila	foran sammensettingsgrense	28,6 %	-	71,4 %	7
	foran bøyingsendelse	90,9 %	-	9,1 %	11
	monomorfematisk innlyd	15,8 %	10,5 %	73,7 %	19
	monomorfematisk utlyd	75,0 %	25,0 %	-	8
	N (individ)	46,7 %	8,9 %	44,4 %	45
Aud	foran sammensettingsgrense	66,7 %	-	33,3 %	3
	foran bøyingsendelse	66,7 %	33,3 %	-	3
	monomorfematisk innlyd	50,0 %	-	50,0 %	2
	monomorfematisk utlyd	50,0 %	50,0 %	-	4
	N (individ)	58,3 %	25,0 %	16,7 %	12

Individuelle tall for (ann) fordelt etter plassering i ordet. Eldre.

Vedlegg 12: Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering av (nn) i ordet. Eldre.

Navn	Plassering	postalveolar /n/	palatal /n/	dental /n/	N (plassering)
Asbjørn	foran bøyingsendelse	-	-	100,0 %	1
	monomorfematisk innlyd	18,2 %	-	81,8 %	11
	monomorfematisk utlyd	80,0 %	-	20,0 %	5
	N (individ)	35,3 %	-	64,7 %	17
Arthur	foran bøyingsendelse	-	33,3 %	66,7 %	3
	monomorfematisk innlyd	33,3 %	33,3 %	33,3 %	9
	monomorfematisk utlyd	33,3 %	-	66,7 %	3
	N (individ)	26,7 %	26,7 %	46,7 %	15
Lillian	foran bøyingsendelse	14,3 %	14,3 %	71,4 %	7
	monomorfematisk innlyd	10,5 %	5,3 %	84,2 %	19
	monomorfematisk utlyd	25,0 %	-	75,0 %	4
	N (individ)	13,3 %	6,7 %	80,0 %	30
Anna	foran sammensettingsgrense	66,7 %	-	33,3 %	3
	foran bøyingsendelse	-	-	100,0 %	4
	monomorfematisk innlyd	52,2 %	-	47,8 %	23
	monomorfematisk utlyd	50,0 %	12,5 %	37,5 %	8
	N (individ)	47,4 %	2,6 %	50,0 %	38
Laila	foran sammensettingsgrense	-	-	100,0 %	3
	foran bøyingsendelse	100,0 %	-	-	1
	monomorfematisk innlyd	55,6 %	44,4 %	-	9
	monomorfematisk utlyd	-	83,3 %	16,7 %	6
	N (individ)	31,6 %	47,4 %	21,1 %	19
Aud	foran sammensettingsgrense	-	-	100,0 %	2
	monomorfematisk utlyd	-	100,0 %	-	1
	N (individ)	-	33,3 %	66,7 %	3

Individuelle tall for (unn) fordelt etter plassering i ordet. Eldre. Individer.

Vedlegg 13: Realisasjon av (nn) i ord med /e/, /i/ og /u/ foran /n/ (ord sagt tre ganger eller flere). Eldre.

Ord	totalt antall	prosentandel postalveolar /n/	prosentandel palatal /n/	prosentandel dental /n/
/i/ foran /n/				
inn	101	19,8 %	12,9 %	67,3 %
vinter	17	17,6 %	5,9 %	76,5 %
/e/ foran /n/				
sende	9	22,2 %	33,3 %	44,4 %
enn	13	7,7 %	15,4 %	76,9 %
enda	6		50,0 %	50,0 %
/u/ foran /n/				
Frydenlund	4	75,0 %	25,0 %	
stund	5	60,0 %	20,0 %	20,0 %
kunne	41	56,1 %	2,4 %	41,5 %
under	27	25,9 %	18,5 %	55,6 %
hundre	8	12,5 %		87,5 %
rundt	10	10,0 %	10,0 %	80,0 %
grunn	11	9,1 %	36,4 %	45,5 %

Realisasjon av (nn) i ord med /e/, /i/ og /u/ foran /n/ (ord sagt tre ganger eller flere). Eldre.

Vedlegg 14: Individuelle tall for realisasjon av (-e)

Jenter	Barbro	Beate	Bente	Berit	Stine	Sigrid	Sissel	Solveig
/a/	9,1 %	100 %	87,5 %	-	-	-	-	-
N	11	6	8	7	4	6	9	8

Del 1: Individuelle tall for realisasjon av (-e). Ungdommer.

Gutter	Stig	Ståle	Svein	Sigurd	Eirik	Erlend	Eivind	Espen
/a/	14,3 %	-	26,7 %	72,7 %	-	-	-	-
N	7	-	15	11	10	13	7	13

Del 2: Individuelle tall for realisasjon av (-e). Ungdommer.

	Kvinner				Menn	
	Lillian	Laila	Anna	Aud	Asbjørn	Arthur
/a/	-	-	20,0 %	-	25,0 %	50,0 %
N	9	9	5	4	12	6

Individuelle tall for realisasjon av (-e). Eldre.

Vedlegg 15: Individuelle tall for realisasjon av (3.p.fl) i subjekt og objekt.

Navn	Subjekt /di/	N (subjekt)	Objekt /di/	N (objekt)	N (total)
Stig	28,6 %	21	-	1	22
Ståle	2,0 %	49	-	4	53
Svein	9,1 %	22	-	5	27
Sigurd	3,2 %	31	-	4	35
Barbro	30,0 %	10	-	0	10
Beate	64,7 %	17	-	5	22
Bente	30,0 %	30	28,6 %	7	37
Berit	33,3 %	13	40,0 %	5	18
Stine	46,8 %	47	20,0 %	5	52
Sigrid	25,0 %	16	-	0	16
Sissel	80,4 %	41	-	3	44
Solveig	96,6 %	58	100 %	4	62
Eirik	97,4 %	77	-	12	89
Erlend	97,7 %	128	30,0 %	20	148
Eivind	-	2	-	1	3
Espen	22,0 %	50	33,3 %	9	59

Individuelle tall for realisasjon av (3.p.fl) i subjekt og objekt. Ungdommer.

Navn	Subjekt /di/	N (subjekt)	Objekt /di/	N (objekt)	N (total)
Asbjørn	1,4 %	71	-	3	74
Arthur	-	31	-	3	34
Lillian	74,1 %	54	16,7 %	6	60
Laila	83,9 %	56	-	3	59
Anna	27,9 %	43	20,0 %	5	48
Aud	8,7 %	23	-	0	26

Individuelle tall for realisasjon av (3.p.fl) i subjekt og objekt. Eldre

Vedlegg 16: Individuelle tall for realisasjon av (rk)

Jenter	Barbro	Beate	Bente	Berit	Stine	Sigrid	Sissel	Solveig
Postalv. frikativ	30 %	-	61,5 %	66,7 %	83,3 %	11,1 %	9,1 %	16,7 %
N	10	5	13	9	12	9	11	12

Del 1: Individuelle tall for realisasjon av (rk). Ungdommer.

Gutter	Stig	Ståle	Svein	Sigurd	Eirik	Erlend	Eivind	Espen
Postalv. frikativ	-	25 %	30 %	-	-	55,6 %	-	-
N	7	4	10	7	19	18	4	15

Del 2: Individuelle tall for realisasjon av (rk). Ungdommer.

	Kvinner				Menn	
	Lillian	Laila	Anna	Aud	Asbjørn	Arthur
Postalv. frikativ	-	50 %	9,1 %	100 %	36,4 %	85,7 %
N	18	6	11	1	11	7

Individuelle tall for realisasjon av (rk). Eldre.

Sammendrag

Randi Neteland

”vann og kan og mann”

En sociolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk blant ungdommer i Narvik.

Denne masteroppgaven er en sociolingvistisk studie av språklig variasjon i fire ungdomsgrupper i Narvik. Studien er basert på intervjuer med seksten 17-åringer fra tre ulike studieretninger (og skoler) i byen. Arbeidet er det første studiet av talemålet i Narvik. Det ble derfor også opprettet en referansegruppe bestående av seks 80-åringer, slik at ungdommenes språkbruk kunne sammenliknes med et estimat av en tidligere språknorm.

Studien fokuserer på bruk av fire spesifikke språklige variabler, kalt (nn), (-e), (3.p.fl.) og (rk) i teksten. Etter en innføring i språksamfunnet, relevant teori og metodiske valg (kapittel 1 til 3), kommer en gjennomgang av de språklige variablene (del 3.4). Kapittel 4 til 6 redegjør for funnene i undersøkelsen og drøfter dem i lys av teori. Dette sammendraget skal bare gi en kort innføring i disse funnene. Et grundigere (og mer nyansert) bilde av variasjonsmønstrene og mulige tolkninger vil leseren finne i masteroppgaven.

Variabelen (nn) har tre mulige varianter i referansegruppen: palatal /n/, postalveolar /n/ og dental /n/. Variantene er ujevnt distribuert og viser stor og tilsynelatende tilfeldig variasjon, både individuelt og på gruppenivå. Ungdommene har et enklere system med bare to varianter: postalveolar /n/ og dental /n/, der det er leksikalske føringer som bestemmer hvilken variant som blir realisert i ordet. Disse leksikalske reglene har med frekvens å gjøre, men varierer også etter hvilken vokal som kommer foran (nn).

De andre tre språkvariablene korresponderer mer med sosiale variabler. Ungdommenes språkvalg er ikke bare et speilbilde av deres foreldres sosioøkonomiske status. Noen av variablene er tydelig kjønns spesifikke (for eksempel (rk)), mens andre er del av et komplekst mønster av grad av lokal tilknytning (lokale og globale verdier), kjønnsroller og konstruksjon av et selv (kanskje spesielt (3.p.fl.)).

Det mest interessante funnet i studien er kanskje at guttene på yrkesfag har flere moderne eller globale former enn guttene på studiespesialiserende. Dette står i kontrast til det stereotypiske bildet av den lokalt orienterte yrkesfaggutten. Min hypotese er at denne forskjellen kommer av guttenes ulike relasjoner til narviksamfunnet (lokal/global), i tillegg til at de har forskjellige holdninger til stereotypiske bilder av språkbrukere.

English Summary

Randi Neteland

*"water and can and man": A sociolinguistic study of the nn-variable and other language variables in adolescent groups in Narvik.*⁹²

This master thesis is a sociolinguistic study of speech variation in four adolescent groups in Narvik in Northern Norway. The study is based on interviews conducted with sixteen 17-year-old informants in three local schools. This work represents the first linguistic survey of the dialect of Narvik. In order to give an indication of possible dialect change, a reference group of six 80-year-old informants was established, allowing the linguistic data from the adolescent groups to be compared with an estimate of an earlier language norm.

The study focuses on the usage of four specific language variables, labelled (nn), (-e), (3.p.fl.), and (rk). This summary gives a brief introduction to the results of the investigation of the language variables. A fuller (and more nuanced) picture of the variation patterns is given in the thesis.

The variable (nn) has three possible variants in the reference group: post alveolar /n/, palatal /n/ and dental /n/. These variants are unevenly distributed, showing large and apparently random variation on individual and group level. The 17-year-olds show a simpler system with only two variants: post alveolar /n/ and dental /n/, where lexical rules govern which variant is produced in each word. These lexical rules are connected to frequency, but the variants also vary according to the vowel preceding (nn).

The remaining three language variables correspond more clearly with social variables. The 17-year-olds' language use is much more complex than being a mere reflection of their parents' socioeconomic class. Some of the language variables are markedly gendered (for instance (rk)), while others are part of a complex pattern of local and global values, gender roles, and the construction of a self (perhaps specially (3.p.fl.)).

The most interesting finding of the study is perhaps that the boys in vocational training have more modern or global language forms than the boys studying general subjects. This is in contrary to the stereotypical image of the locally oriented boys in vocational training. My hypothesis is that this discrepancy may be due to the boys' different connections with the Narvik society (local/global), in addition to their different attitudes towards stereotypical images of language users.

⁹² The original headline is "vann og kan og mann" En sosiolingvistisk studie av nn-variabelen og andre språktrekk blant ungdommer i Narvik.